

Львівський державний університет внутрішніх справ

Застосування заходів фізичного впливу в обмеженому просторі

Навчально-методичний посібник

Львів
2020

УДК 796.012.62

Зас36

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 9 червня 2020 року № 13)

Рецензенти:

Сидорко Ігор Юрійович, кандидат педагогічних наук, доцент
(Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського);

Банях Сергій Михайлович, кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент, підполковник поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Застосування заходів фізичного впливу в обмеженому
Зас36 просторі : навч.-метод. посібник / О. І. Тьорло,
Б. Ю. Музика, О. В. Флуд та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 204 с.

Викладено теоретичний матеріал і практичні завдання, які допоможуть здобувачам закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС або поліцейським Національної поліції України опанувати заходи фізичного впливу, прийоми тактики самозахисту для затримання правопорушника в різних ситуаціях з обмеженим простором. Подано методи для відпрацювання (самостійно чи під час практичних занять) типових і нетипових дій в ході несення служби.

Для працівників підрозділів Національної поліції України, здобувачів вищої освіти закладів зі специфічними умовами навчання системи МВС України, інструкторів та інспекторів відділів професійної підготовки територіальних підрозділів Національної поліції, а також викладачів, котрі працюють із допризовною молоддю.

Theoretical material and practical tasks for mastering by higher education students of educational institutions with specific training conditions of the Ministry of Internal Affairs or police officers of the National Police of Ukraine measures of physical influence, methods of self-defense tactics to detain the offender in various situations with limited space. The above material should assist future police officers or employees of the National Police in practicing (independently or during practical training) typical and atypical actions during the service.

УДК 796.012.62

© Тьорло О. І., Музика Б. Ю., Флуд О. В.
та ін., 2020

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2020

Зміст

Вступ.....	6
------------	---

ЧАСТИНА І

ОРГАНІЗАЦІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розділ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	8
1.1. Загальні засади організації фізичної підготовки з особовим складом підрозділів Національної поліції України.....	8
1.2. Зміст тактики самозахисту, як складової службової підготовки особового складу органів та підрозділів Національної поліції України.....	14
Розділ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	23
2.1. Основні поняття спеціальної фізичної підготовки.....	23
2.2. Педагогічні основи організації вивчення спеціальної фізичної підготовки.....	33
2.3. Структура практичного заняття зі спеціальної фізичної підготовки.....	35
2.4. Інтерактивні методики навчання спеціальної фізичної підготовки.....	36
Розділ 3. КОНТИНУУМ СИЛИ. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ	43
3.1. Основні принципи застосування континууму сили.....	43
3.2. Перелік та визначення видів заходів примусу.....	50
3.3. Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу.....	52
3.4. Правові підстави застосування сили поліцейським.....	54
3.5. Правові норми та правила застосування спеціальних засобів.....	56
3.6. Відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів примусу.....	59
Розділ 4. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	71
4.1. Основні засади психологічної підготовки працівників Національної поліції до застосування прийомів спеціальної фізичної підготовки при виконанні службових обов'язків.....	71

4.2. Процес комунікації та його складові.....	76
4.3. Основи комунікації.....	77

ЧАСТИНА ІІ

ТЕХНІКА ТА ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ

Розділ 5. ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ЧИНИТЬ ФІЗИЧНИЙ ОПІР В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ НА СХОДАХ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ	82
5.1. Техніка затримання правопорушника, який розташований на сходах вище працівника поліції та чинить фізичний опір.....	85
5.2. Техніка затримання правопорушника, який розташований на сходах нижче працівника поліції та чинить фізичний опір	94
5.3. Техніка затримання правопорушника в обмеженому просторі на сходовому майданчику.....	100
Розділ 6. ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ЧИНИТЬ ФІЗИЧНИЙ ОПІР В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ В КОРИДОРІ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ	103
6.1. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (спроба захопити поліцейського за одяг на грудях).....	103
6.2. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою).....	106
6.2.1. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою) способом «важіль руки назовні з переходом на важіль руки всередину».....	106
6.2.2. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою) способом «поваленням на землю за підборіддя».....	109
6.2.3. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою) способом «важіль руки всередину притиснувши до стіни».....	112
6.3. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (удар рукою знизу) способом «загином руки за спину і поваленням на землю».....	114

Розділ 7. ТЕХНІКА ВИКОНАННЯ ПРИЙОМІВ САМОЗАХИСТУ ТА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ЛІФТІ.....	117
7.1. Специфіка застосування прийомів самозахисту в обмеженому просторі ліфта.....	118
7.2. Техніка виконання базових прийомів самозахисту та затримання в ліфті.....	121
7.3. Особливості застосування заходів фізичного впливу поліцейським у ліфті.....	129
7.3.1. Прийоми затримання та контроль затриманого.....	129
7.3.2. Особливості захисту від захватів та задушень у ліфті.....	130
7.3.3. Захист від ударів озброєного правопорушника та погрози холодною чи вогнепальною зброєю.....	131
Розділ 8. ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ПРИМІЩЕННЯХ З ОБМЕЖЕНИМ ОСВІТЛЕННЯМ ТА ПРОСТОРОМ.....	134
8.1. Загальні особливості затримання правопорушників у підвалах та на горищах будівель	135
8.2. Прийоми самозахисту та затримання, що можуть застосовуватися під час затримання правопорушників у підвалах будівель.....	138
8.3. Прийоми самозахисту та затримання, що можуть застосовуватися під час затримання правопорушників на горищах будівель.....	145
Розділ 9. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ.....	152
9.1. Фактори, які зумовлюють застосування заходів фізичного впливу у громадському транспорті.....	152
9.2. Специфічні особливості застосування заходів фізичного впливу в громадському транспорті.....	154
Розділ 10. ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ.....	161
10.1. Особливості затримання правопорушника у плацкартному вагоні.....	162
10.2. Захист від нападу правопорушника у тамбурі вагона.....	169
Термінологічний покажчик.....	189
Додатки.....	192
Список літератури.....	196

Вступ

У сучасних умовах реформування МВС насамперед приділяється увага якісній службовій підготовці особового складу Національної поліції. Однією зі складових такої підготовки є фізична. Фізична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності. Своєю чергою, вона містить такі складові, як загальна фізична підготовка та тактика самозахисту й особистої безпеки. Навчання з фізичної підготовки передбачає формування та вдосконалення в поліцейських рухових якостей та навичок, необхідних у повсякденній діяльності та в разі виникнення екстремальних ситуацій; витривалості, швидкісних та силових якостей, які забезпечують можливість переслідування правопорушника та перевагу в силовому протистоянні при його затриманні, зокрема з подоланням природних та штучних перешкод; навички самоконтролю за фізичним станом та станом здоров'я у процесі виконання фізичних вправ; практичних навичок застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо.

Діяльність поліцейських часто пов'язана зі затриманням озброєного злочинця, дефіцитом інформації та часу для прийняття відповідальних рішень, постійною зміною обстановки, несподіваністю дій затриманого та іншими стрес-факторами, які здебільшого виникають в екстремальних ситуаціях.

Успішна діяльність в таких умовах зазвичай визначається умінням поліцейського керувати своїм емоційним станом, здібністю мобілізувати всі внутрішні можливості для досягнення перемоги, сміливістю, рішучістю, умінням влучно стріляти з табельної зброї, а також відмінним володінням прийомами самозахисту.

Це видання за змістом містить найефективніші прийоми самозахисту, які запозичені з різних видів одноборств (самбо, дзюдо, карате, ушу, айкідо, кікбоксингу тощо), і які необхідно,

як вважають автори, застосовувати у службовій діяльності співробітників Національної поліції.

Поданий матеріал розкриває принципи та послідовність навчання і застосування прийомів самозахисту, дає структуру побудови навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки або тактики самозахисту, а також вказує способи підвищення їх ефективності. Акцентовано на описовому матеріалі щодо застосування прийомів самозахисту в обмеженому просторі. Зазвичай застосування прийомів самозахисту відбувається в нестандартних умовах. Тому призначення цього посібника полягає в тому, щоб ознайомити читачів, як саме застосовувати вивчені базові прийоми в спортивному залі на килимі до нестандартних умов застосування наближених до реалій службової діяльності з огляду на особисту безпеку працівника поліції. Це дає можливість моделювати розмаїті ситуаційні завдання. Своєю чергою, має бути оцінена техніка та тактика розв'язання ситуативного завдання зі застосування поліцейських заходів примусу.

У виданні повністю розкрито зміст головних принципів застосування поліцією заходів примусу відповідно до Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»; Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію» та Закону України «Про Національну поліцію» про правові підстави застосування поліцейських заходів примусу.

У процесі написання посібника використано результати наукових досліджень, передовий досвід спецпідрозділів та низка літературних джерел щодо питань, які розглядаються. Також міститься комплекс знань та вмінь фахівців правоохоронних органів та науковців, що, як гадають автори, є корисним.

Автори висловлюють велику подяку фахівцям різних видів одноборств, які допомогли підготувати це видання.

ЧАСТИНА І

ОРГАНІЗАЦІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розділ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Загальні засади організації фізичної підготовки з особовим складом підрозділів Національної поліції України

Працівникам Національної поліції в разі вирішення службових задач інколи доводиться вступати в протиборство з правопорушником, зокрема й у таких екстремальних ситуаціях, коли результат протиборства значною мірою залежить насамперед від рівня його фізичної підготовленості, уміння застосовувати заходи фізичного впливу, швидко й ефективно обеззброювати правопорушника, конвоювати його тощо. Успішно виконати завдання зі затриманням правопорушників та доставлення їх до територіальних відділів поліції можуть лише працівники належної фізичної підготовленості, котрі досконало володіють зброєю, спеціальними засобами, прийомами рукопашного бою тощо. Такі навички мають бути відпрацьовані до автоматизму.

З огляду на це, а також на необхідність забезпечення недопущення втрат і травмування особового складу Національної поліції під час виконання завдань оперативно-службової діяльності питанням фізичної підготовки приділяється значна увага з боку МВС України.

Основним відомчим нормативним актом, який регламентує такі питання, є Положення про організацію службової

підготовки працівників Національної поліції України, затверджене Наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 (далі – Положення).

Відповідно до п. 6 Розділу I цього Положення фізична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Цим Положенням визначено, що до системи фізичної підготовки входять:

- загальна фізична підготовка;
- тактика самозахисту та особистої безпеки (далі – тактика самозахисту).

Зміст фізичної підготовки охоплює теоретичні знання, методики розвитку фізичних якостей, практичні навички застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та способів доставлення правопорушників до територіальних підрозділів поліції. Основним методом фізичної підготовки є фізична вправа, виконання якої потрібно поєднувати із дотриманням гігієнічних вимог та заходів запобігання травматизму.

Завдання фізичної підготовки у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України чітко не визначені, хоча й зазначається, що фізична підготовка передбачає формування та вдосконалення в поліцейських:

- рухових якостей та навичок, необхідних у повсякденній діяльності та в разі виникнення екстремальних ситуацій;
- витривалості, швидкісних та силових якостей, які забезпечують можливість переслідування правопорушника та перевагу в силовому протистоянні при його затриманні, зокрема з подоланням природних та штучних перешкод;
- навички самоконтролю за фізичним станом та станом здоров'я у процесі виконання фізичних вправ;
- практичних навичок застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо.

Чи не найбільш конкретний та деталізований перелік завдань фізичної підготовки працівників Національної поліції запропоновано авторами курсу лекцій для курсантів та слухачів Національної академії внутрішніх справ «Спеціальна

фізична підготовка»¹. Ними, зокрема, визначено, що загальними завданнями фізичної підготовки поліцейських є:

- формування гармонійно розвиненої особи;
- збереження та зміцнення здоров'я, загартовування організму;
- підвищення рівня загальної працездатності;
- оптимізація фізичного та психічного стану;
- виховання звички до регулярних занять фізичними вправами та здатності до перенесення великих фізичних навантажень;
- усунення недоліків у фізичній підготовленості та цілеспрямований розвиток окремих фізичних якостей;
- корекція особливостей будови тіла (об'єму м'язів, ваги тіла, осанки тощо);
- виховання сміливості, рішучості, ініціативності, наполегливості, самостійності, впевненості у своїх силах, психічної стійкості;
- залучення працівників до регулярних занять фізичною підготовкою та спортом, удосконалення спортивної майстерності;
- упровадження та вдосконалення різних форм занять фізичними вправами під час праці, навчання та відпочинку;
- опанування теоретичними знаннями та практичними вміннями самоконтролю за станом здоров'я в процесі групових та самостійних занять фізичними вправами.

До спеціальних завдань вказані автори відносять:

- формування спеціальних знань, умінь та навичок застосування заходів фізичного впливу, прийомів самозахисту та рукопашного бою, обеззброєння та затримання осіб, що загрожують публічній безпеці та порядку, особистій безпеці громадян та поліцейських;
- забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції під час виконання службових обов'язків;
- формування навичок долаття природних та штучних перешкод, пересування у різних умовах оперативно-службової діяльності;

¹ Спеціальна фізична підготовка : курс лекцій для курсантів та слухачів Національної академії внутрішніх справ / С. Є. Бутов, О. І. Ємчук, С. М. Решко. К.: НАВС. 2011. 82 с. URL: <http://www.naiu.kiev.ua>

- вироблення уміння виконувати спеціальні вправи;
- формування і вдосконалення професійно-важливих фізичних якостей (силової та швидкісної витривалості, швидкості реагування, спритності тощо);
- формування професійно-важливих психологічних якостей (психологічної стійкості; концентрації та переключення уваги, швидкості оперативного мислення, точності імовірного прогнозування тощо);
- забезпечення професійної працездатності та надійності організму (досягнення високого рівня функціонування систем і органів, які отримують найбільше навантаження у процесі службової діяльності);
- підвищення витривалості організму працівника до дій у несприятливих специфічних умовах професійної діяльності (в умовах високої та низької температури зовнішнього середовища, високогогір'я, у процесі тривалого перебування у приміщенні, кабіні автомашини, при несенні служби в нічний час, при перебуванні у засобах індивідуального захисту, при роботі з представниками специфічного середовища – правопорушниками тощо);
- формування професійних рис характеру, насамперед – сміливості, рішучості, витриманості, впевненості у власних силах тощо².

Відповідно до п. 5. Розділу III Положення³ заняття з фізичної підготовки проводить інструктор з особистої безпеки. Також може бути залучений позаштатний фахівець – інструктор, який пройшов відповідний курс підготовки.

В обов'язки інструктора (інспектора) входить:

- спільно з керівниками навчальних груп та/або самостійно проводити практичні заняття із тактичної, вогневої та фізичної підготовки;
- надавати керівникам навчальних груп пропозиції до розкладу занять з вогневої, тактичної та фізичної підготовки;

² Спеціальна фізична підготовка: курс лекцій для курсантів та слухачів Національної академії внутрішніх справ / С. Є. Бутов, О. І. Ємчук, С. М. Решко. К.: НАВС. 2011. С. 9-10. URL: <http://www.naiau.kiev.ua>

³ Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

- проводити додаткові практичні заняття в навчальних групах за видами підготовки;
- організовувати та проводити індивідуальні заняття з поліцейськими, які з об'єктивних чи суб'єктивних причин не засвоїли викладений на занятті матеріал;
- інформувати керівництво органу (підрозділу) поліції про стан організації занять з вогневої, тактичної і фізичної підготовки та вносити пропозиції щодо поліпшення цього напрямку діяльності;
- надавати керівникам структурних підрозділів пропозиції стосовно поліцейських, які мають низький рівень службової підготовленості, для прийняття рішення щодо першочергового направлення їх на навчальні збори;
- брати участь у підготовці збірних команд органів та підрозділів поліції з професійно-прикладних видів спорту;
- готувати звіти за результатами проведення практичних занять з вогневої підготовки.

Керуючись IX Розділом Положення⁴, у разі відсутності в органі (закладі, установі) поліції інструктора, заняття з фізичної підготовки проводить поліцейський, котрий:

- володіє методикою проведення занять з фізичної підготовки;
- має спортивне звання та/або посвідчення інструктора з прикладних видів спорту;
- має досвід педагогічної діяльності в цій галузі (за фахом).

Навчальні заняття з фізичної підготовки організовуються відповідно до таких категорій поліцейських та їх вікових груп:

- 1) категорії:
 - перша – поліцейські підрозділу поліції особливого призначення;
 - друга – поліцейські територіального (відокремленого) підрозділу органу поліції;
 - третья – поліцейські органу поліції, закладу, установи поліції;

⁴ Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

2) вікові групи:

I – чоловіки та жінки віком до 25 років включно;

II – чоловіки та жінки віком від 26 до 30 років включно;

III – чоловіки та жінки віком від 31 до 35 років включно;

IV – чоловіки та жінки віком від 36 до 40 років включно;

V – чоловіки та жінки віком від 41 до 45 років включно;

VI – чоловіки та жінки віком від 46 до 50 років включно;

VII – чоловіки та жінки віком понад 50 років.

Оцінка з тактики самозахисту поліцейським, що віднесена до групи ЛФК, виставляється на основі однієї оцінки, отриманої ними за виконання/розв'язання тільки ситуативного завдання зі застосування заходів примусу. Поліцейські, котрі несуть службу в зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення внаслідок Чорнобильської катастрофи, складають заліки лише із тактики самозахисту.

Планові навчальні заняття з фізичної підготовки проводяться з поліцейськими в робочий час упродовж усього навчального року з розрахунку для:

- першої категорії – не менше 144 годин на рік (не менше 4 академічних годин на тиждень);

- другої категорії – 108 годин на рік (не менше 3 академічних годин на тиждень);

- третьої категорії – 72 години на рік (не менше 2 академічних годин на тиждень).

Варто зазначити, що загальну фізичну підготовку поліцейські опановують самостійно. Заняття із тактики самозахисту проводяться в навчальних групах за місцем служби та на навчальних зборах. Окремі елементи загальної фізичної підготовки, а саме фізичні вправи, що сприяють швидкій адаптації поліцейського до зміни навантажень, відпрацьовуються на заняттях із тактики самозахисту.

Навчання має практично спрямовуватися (не менше 90 % загального навчального часу з цього виду підготовки).

Фізична підготовка особового складу проводиться під постійним наглядом фахівця медичного підрозділу. Висновок про стан здоров'я поліцейського робить медичний підрозділ за результатами щорічного медичного обстеження або окремо після перенесеного працівником захворювання, отримання травми чи поранення.

Заняття з фізичної підготовки проводяться в спортивно-му або форменому одязі залежно від теми заняття, місця його проведення та погодних умов.

1.2. Зміст тактики самозахисту, як складової службової підготовки особового складу органів та підрозділів Національної поліції України

Аналізуючи тактику самозахисту, необхідно зазначити, що вона є складовою фізичної підготовки працівників Національної поліції загалом. Водночас фізична підготовка є складовою системи службової підготовки поряд з такими видами підготовки, як: функціональна підготовка; загальнопрофільна підготовка; тактична підготовка; вогнева підготовка.

Зрозуміло, що тактику самозахисту не можна розглядати як окремий цілком самостійний вид підготовки, оскільки вона пов'язана з усіма іншими видами. Насамперед з такими, як функціональна підготовка (знання нормативної бази є елементом і функціональної, і тактики самозахисту); тактична підготовка (відпрацювання навичок затримання правопорушників містить елементи і тактичної підготовки, і володіння прийомами самозахисту та рукопашного бою); тактика самозахисту пов'язана із загальнопрофільною підготовкою, яка охоплює безпеку життєдіяльності та домедичну підготовку (поліцейський застосовує заходи фізичного впливу з огляду на особисту безпеку та вправно має надати домедичну допомогу у разі травмування особи), вогневою підготовкою тощо.

Заразом, незважаючи на взаємозв'язок, зміст тактики самозахисту працівників Національної поліції можна виокремити в самостійний вид підготовки. Вона проводиться під час практичних занять і спрямована на оволодіння поліцейськими практичними навичками застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо.

Відповідно тактика самозахисту передбачає навчання працівників Національної поліції умілому та впевненому застосуванню прийомів самозахисту та фізичного впливу, забезпечує можливість переслідування правопорушника та перевагу в силовому протистоянні під час його затримання, зокрема з подоланням природних та штучних перешкод.

Опанування прийомів самозахисту та фізичного впливу проводяться з метою формування навичок самозахисту, обеззброювання та затримання осіб, котрі порушують публічну безпеку та порядок, загрожують особистій безпеці громадян і працівника поліції, спрямовані на розвиток сили, витривалості, гнучкості, а також виховання сміливості, рішучості, ініціативи та впевненості у власних силах.

Прийоми самозахисту та фізичного впливу включають: рукопашний бій, самбо, дзюдо, айкідо, бокс, карате, кікбоксинг та інші види єдиноборств.

Оцінка з тактики самозахисту виставляється за результатами практичного виконання поліцейським одного прийому затримання (спеціальний прийом боротьби (рукопашного бою) та виконання/розв'язання одного ситуативного завдання зі застосування заходів примусу:

- 1) прийоми затримання:
 - больові прийоми;
 - задушливі прийоми;
 - прийоми захисту від ударів (руками, ногами, предметами);
 - прийоми захисту від загрози вогнепальною або холодною зброєю;
 - прийоми звільнення від захоплень (охоплень);
 - прийоми затримання за допомогою спеціальних засобів.

Усі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою) проводяться з подальшим затриманням та конвоюванням.

Порядок виконання прийомів затримання передбачений навчальними програмами з організації підготовки поліцейських, затвердженими в установленому законодавством України порядку;

2) порядок виконання/розв'язання ситуативного завдання із застосування заходів примусу: комплексні дії поліцейського при затриманні особи будь-яким способом із застосуванням больових або задушливих прийомів, кидків, захисних та атакуючих дій, звільнень від захоплень і охоплень (з використанням гумового кийка (тонфи), нанесенням ударів руками, ногами, підручними засобами та протидія загрозі вогнепальною або холодною зброєю тощо з подальшим надяганням

кайданків, проведенням поверхневої перевірки, конвоюванням (зокрема під загрозою застосування вогнепальної зброї).

Поліцейському, який отримав оцінку 2 – «незадовільно» за виконання прийому затримання та/або ситуативного завдання із застосування заходів примусу, виставляється з тактики самозахисту оцінка 2 – «незадовільно».

Техніка і тактика виконання прийому затримання та виконання/розв'язання ситуативного завдання із застосування заходів примусу оцінюється:

5 – «відмінно», якщо прийом затримання та ситуативне завдання із застосування заходів примусу виконано/розв'язано без помилок;

4 – «добре», якщо під час виконання/розв'язання прийому затримання та ситуативного завдання із застосування заходів примусу допущено одну помилку;

3 – «задовільно», якщо під час виконання/розв'язання прийому затримання та ситуативного завдання із застосування заходів примусу допущено дві помилки;

2 – «незадовільно», якщо при виконанні/розв'язанні прийому затримання та ситуативного завдання із застосування заходів примусу допущено більше двох помилок або поліцейський відмовився від їх виконання.

Помилками при виконанні/розв'язанні прийому затримання та розв'язанні ситуативного завдання із застосування заходів примусу слід вважати:

- порушення послідовності виконання;
- невиконання складових елементів;
- проведення дії із зупинками;
- пропущення ударів руками, ногами, підручними засобами, холодною зброєю;
- невміле застосування спеціальних засобів та/або їх застосування із порушенням правових підстав.

Оцінка з тактики самозахисту складається із оцінок, отриманих за виконання/розв'язання поліцейським прийому затримання та розв'язання ситуативного завдання із застосування заходів примусу, та становить:

5 – «відмінно», якщо отримано оцінки 5, 5;

4 – «добре», якщо отримано оцінки 5, 4; 4, 4; 5, 3;

3 – «задовільно», якщо отримано оцінки 4, 3; 3, 3;

2 – «незадовільно» – у всіх інших випадках, а також у разі відмови від виконання будь-якої контрольної вправи⁵.

На відміну від попереднього Положення про організацію професійної підготовки серед осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, яке затверджено Наказом МВС від 13 квітня 2012 року № 318 та втратило чинність, у цьому Положенні⁶ не зазначений чіткий перелік прийомів самозахисту. Так, у додатку 8 «Умови та зміст спеціальної фізичної підготовки працівників ОВС» до Положення про організацію професійної підготовки серед осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, яке затверджено Наказом МВС від 13 квітня 2012 року № 318 чітко був регламентований обсяг спеціальних вправ та заходів фізичного впливу якими має володіти поліцейський.

Нині такого терміна, як «спеціальна фізична підготовка» у нормативних документах не трапляється. Тому, ми вважаємо, при вивченні прийомів самозахисту слід зважати на базові прийоми самозахисту, а от їх практичне застосування в тій чи іншій ситуації відпрацьовувати безпосередньо під час проведення практичного відпрацювання ситуаційних завдань і це, своєю чергою, вважати тактикою самозахисту.

Отже, аналізуючи нормативні документи, можна зазначити, що до фізичної підготовки поліцейського входить загальна фізична підготовка та тактика самозахисту, а от «спеціальна фізична підготовка» є складовою тактики самозахисту. «Спеціальну фізичну підготовку» слід розглядати як вивчення та оволодіння спеціальними вправами, фундаментальними та базовими прийомами самозахисту, оволодіння прийомами із застосування окремих спеціальних засобів, огляду та супроводження затриманого правопорушника. А от комплексне їх використання та застосування в неординарних ситуаціях має відпрацьовуватися на практичних заняттях із тактики самозахисту.

⁵ Про затвердження Змін до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 21.01.2020 р. № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-20#n149>

⁶ Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

Отож є підстави стверджувати, що «спеціальна фізична підготовка» працівника Національної поліції має доволі об'ємний матеріал і містить і теоретичну підготовку, і практичні базові прийоми самозахисту та охоплює:

а) теоретичну підготовку:

– засвоєння питань правомірності застосування прийомів самозахисту та фізичного впливу працівниками Національної поліції;

– вивчення положень про відповідальність за їх незаконне застосування;

– засвоєння заходів безпеки під час занять з фізичної підготовки, запобігання травматизму;

– методика проведення самостійних занять із фізичної підготовки;

б) практичну підготовку:

– навчання спеціальним вправам;

– навчання прийомам спеціальної фізичної підготовки;

Так, до оволодіння спеціальними вправами потрібно віднести:

– стійки (основна, фронтальна, бойова);

– пересування в стійках;

– напрямок погляду;

– спостереження за ситуацією;

– способи дихання;

– бойову дистанцію;

– прийоми самострахування при падінні (уперед, назад, на бік, через руку, жердину);

– стійки з гумовим кийком та спеціальним засобом КПФ 02 (тонфа) (очікувальні, бойові – захисна й атакувальна).

Щодо заходів фізичного впливу (приймів самозахисту та фізичного впливу), то кожен поліцейський має засвоїти:

Удари:

– удари руками (прямі, бокові, зверху, знизу, навідліг, із розвороту, з пересуваннями та зміною напрямку атаки);

– удари ліктем (збоку, знизу, зверху, назад, навідліг);

– комбінації ударів руками;

– удари ногами (прямий удар уперед, у бік; бокові удари; удари знизу, назад);

- удари коліном;
- комбінації ударів ногами.

Захисти від ударів:

- захист від ударів руками рухом рук (підставлення долонь, зігнутої руки, передпліччя, плеча; відбиви вліво, вправо, уверх, униз, накладки на кулак, плече, передпліччя);

- захист від ударів руками рухом тулуба (ухили ліворуч, праворуч, назад; нирки ліворуч, праворуч).

- захист від ударів руками пересуванням (розрив дистанції, відхід ліворуч, праворуч, назад).

- захист від ударів ногами (підставкою передпліччя, стегна, гомілки, накладкою ступнею; відбивом передпліччям, гомілкою; відходом ліворуч, праворуч, назад, ухилом).

- комбінований захист від ударів ногами.

Кидки та прийоми боротьби лежачи:

- кидки (через стегно, плече; із захопленням ніг ззаду та спереду);

- підніжки та підсічки (спереду, ззаду, збоку);

- комбінаційні дії, що поєднують кидки з переходом на больові чи задушливі прийоми;

- утримання (збоку, верхи, збоку голови) та звільнення від них;

- больові прийоми (важіль ліктя, вузол руки, защемлення ахіллесового сухожилля, защемлення литкового м'яза, важіль коліна);

- задушливі прийоми (подвійний задушливий, за допомогою одягу).

Больові та задушливі прийоми затримання правопорушника:

- больові прийоми (загин руки за спину при підході спереду та ззаду, важелі руки назовні та всередину, через передпліччя та плече, больовий вплив через дотискання кисті);

- задушливі прийоми (плечем і передпліччям, за допомогою одягу);

- конвоювання затриманого під впливом больових прийомів;

- взаємодія працівників поліції при затриманні правопорушника.

Звільнення від захоплень:

- звільнення від захоплень різних видів (за руки, ноги, голову, шию, одяг, спеціальні засоби);
- звільнення від охоплень за тулуб (спереду, ззаду, збоку);
- звільнення від захоплень та охоплень різними способами (за допомогою ударної техніки руками і ногами; кидків, больових та задушливих прийомів; спеціального засобу – кийка гумового; комбінованого захисту);
- взаємодопомога та взаємодія при звільненні від захоплень та охоплень працівника поліції.

Захисні дії від загрози холодною зброєю:

- від ударів ножем (палицею, багнетом, сокирою тощо) різних видів (зверху, знизу, збоку, навідліг, тичком);
- від удару ножем (палицею, багнетом, сокирою тощо) різними способами (з використанням: ударної техніки руками і ногами; кидків, больових та задушливих прийомів; спеціального засобу – кийка гумового; комбінованого захисту).
- взаємодопомога та взаємодія при захисних діях від загрози холодною зброєю.

Захисні дії від загрози вогнепальною зброєю:

- обеззброєння та затримання правопорушника, озброєного пістолетом (загроза спереду, ззаду, збоку);
- обеззброєння та затримання правопорушника, озброєного автоматом, мисливською рушницею;
- захист із використанням ударів, больових та задушливих прийомів;
- затримання правопорушника при спробі дістати зброю з кишені, кобури тощо;
- взаємодопомога та взаємодія при захисних діях від загрози вогнепальною зброєю.

Техніка зв'язування та надягання кайданків:

- зв'язування у положенні лежачи (під впливом больового прийому);
- надягання кайданків (у положенні стоячи (стоячи біля стіни, (огорожі, дерева, транспортного засобу тощо)), лежачи долілиць, стоячи навколішки (під впливом больового прийому, під загрозою застосування вогнепальної зброї).
- взаємодія при надяганні кайданків.

Техніка проведення зовнішнього огляду:

- зовнішній огляд особи (у положенні стоячи, лежачи долілиць, стоячи навколішки (під впливом больового прийому, під загрозою застосування вогнепальної зброї);
- зовнішній огляд декількох осіб (у положенні стоячи, стоячи біля стіни, навколішки, лежачи долілиць під загрозою застосування вогнепальної зброї);
- взаємодія при проведенні зовнішнього огляду затриманого.

Захисні та атакуючі дії з гумовим кийком та спеціальним засобом КПФ 02 (тонфа):

- удари (зверху, збоку, знизу, тиком, круговий, навідліг (з усіх стійок));
- захисні дії (відбиви, підставки, ухили, нирки) при ударах руками, ногами, холодною зброєю;
- больові прийоми;
- комбінації захисних дій і контрударів;
- звільнення від захоплень, охоплень та задушливих прийомів за допомогою гумового кийка;
- взаємодія при застосуванні гумового кийка, тонфи.

Однак, визначивши зміст спеціальної фізичної підготовки працівників Національної поліції України, не запропоновано чітких алгоритмів виконання тих чи інших прийомів та спеціальних вправ. Це, своєю чергою, породжує питання про вибір оптимального способу виконання того чи іншого прийому.

Думається, що цей вибір має ґрунтуватися на урахуванні таких моментів:

- забезпечення максимальної простоти і водночас ефективності при застосуванні прийому в реальних умовах;
- прийом має «працювати» незалежно від антропометричних даних правопорушника;
- виконання будь-якого прийому має завершуватися затриманням правопорушника, одяганням кайданків або зв'язуванням, оглядом та конвоюванням;
- під час виконання прийому має забезпечуватися насамперед безпека оточуючих та особиста безпека поліцейського;
- під час виконання прийому, шкода спричинена правопорушнику має «зводитись до мінімуму», т.б. «Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна

охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди», як це зазначено п. 5 ст. 29 Законі України «Про Національну поліцію» та ін.

Очевидно, що розробити такі «ідеальні» алгоритми неможливо. Відтак, у різних джерелах і пропонуються дещо відмінні способи виконання тих чи інших прийомів.

Цей посібник є викладом бачення авторського колективу техніки та методики навчання виконання прийомів самозахисту та фізичного впливу в обмеженому просторі. Власне для застосування базових прийомів, які раніше вивчені та засвоєні в стандартних умовах (в спортивному залі на килимі), запропоновано адаптувати застосування базових прийомів до реальних ситуацій з якими можуть зіштовхнутися працівники поліції при виконанні ними своїх службових повноважень.

Питання для самоконтролю

1. Що таке фізична підготовка в Національній поліції?
2. З чого складається система фізичної підготовки в Національній поліції?
3. Зміст та завдання фізичної підготовки.
4. Перелік та визначення категорій, медико-вікових груп, з урахуванням яких здійснюється організація занять з фізичної підготовки.
5. Що охоплює спеціальна фізична підготовка працівника НП?
6. Які спеціальні вправи має засвоїти кожен працівник НП?
7. Перелічити та охарактеризувати заходи фізичного впливу (прийомів самозахисту та фізичного впливу), які має засвоїти кожен працівник НП.
8. Що включають прийоми самозахисту та фізичного впливу?
9. Як оцінюється фізична підготовка з тактики самозахисту?

Розділ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Основні поняття спеціальної фізичної підготовки

Основою будь-якої навчальної діяльності є правильне і однозначне визначення, а відтак і розуміння понять, які використовуються у відповідній галузі. Аналогічно і у вивченні прийомів спеціальної фізичної підготовки – однією з передумов забезпечення ефективності цього процесу є, на наш погляд, правильність розуміння понять спеціальної фізичної підготовки.

Як зазначалося, основу спеціальної фізичної підготовки становить вивчення заходів фізичного впливу, або прийомів самозахисту та фізичного впливу.

Основу спеціальної фізичної підготовки працівника Національної поліції формує володіння ним комплексом прийомів, які включені до неї.

Прийоми спеціальної фізичної підготовки – це сукупність спеціально організованих дій поліцейського, які зливаються в єдину дію, де немає перерв між окремими частинами, що входять до її складу, спрямовані, в кінцевому результаті, на затримання правопорушника.

Прийоми відпрацьовуються і виконуються із врахуванням анатомії людини та біомеханіки її рухів. Основні технічні дії різних систем бою майже не відрізняються за своєю біомеханікою, тому що людина однаково використовує свої кінцівки та тулуб у однотипних видах діяльності. Немає поганих прийомів, є прийоми, які не ефективні у тій чи іншій ситуації, або неналежний рівень володіння ними.

Прийоми становлять техніку одноборств і являються предметом вивчення поліцейськими в межах спеціальної фізичної підготовки.

Прийоми у спеціальній фізичній підготовці можна класифікувати на:

- *прийоми забезпечення* – виконуються для створення сприятливих умов застосування бойових прийомів і проведення інших дій.

- *прийоми бою* – система дій поліцейського, зорієнтованих на оборону від нападу, нейтралізації правопорушника в сутичці. Останні інколи поділяють на: прийоми зі зброєю та без зброї. Можна виділити прийоми зі спецзасобами, підручними предметами, ті, що виконуються голіруч, ногами, тощо.

Як зазначалося, прийом – це система дій. Прийоми є різними за складністю виконання. Вони можуть охоплювати і доволі прості рухи і складні дії, які вимагають спеціальних навичок та належної підготовки. Відтак з метою організації ефективного вивчення прийому загалом (адже це сукупність дій, які зливаються в єдину, в якій немає перерв між окремими частинами) прийоми доцільно поділяти на елементи, вивчати їх у відповідній послідовності, доводячи виконання прийому до автоматизму.

Для позначення елементів і прийомів у спеціальній фізичній підготовці застосовуються поняття з таким змістом:

- *блок (підставка)* – захист рухом зброї чи кінцівкою від удару правопорушника зброєю або кінцівкою з метою його зупинки або прийняття на себе;

- *важіль* – метод силової дії на кінцівку правопорушника, лінія прикладання якого проходить у площині, що перпендикулярна суглобу;

- *виведення з рівноваги* – переміщення загального центру ваги тіла правопорушника за площу опори;

- *випад* – швидке переміщення загального центру ваги тіла, яке виконується за допомогою сильного поштовху ногою, нахилом тулуба вперед і виставленням протилежної ноги в бік правопорушника;

- *висід* – перехід за спину правопорушника з одночасним звалюванням його через положення сидячи за допомогою ваги свого тіла чи больового прийому;

- *відбив* – ударний рух, що виконується власною зброєю, кінцівкою (рукою, ногою) по зброї чи по кінцівці правопоруш-

ника з метою виведення удару в сторону від лінії їхнього руху до цілі;

- відвід – натиск зброєю, кінцівкою на зброю чи кінцівку правопорушника з метою виведення їх в сторону;

- вузол – скручування і загинання кінцівок правопорушника;

- загин – важіль, при якому кінцівка правопорушника відводиться назад (за спину, за голову);

- замок – спосіб з'єднання рук за допомогою пальців чи захвату кистю однієї руки передпліччя іншої;

- захват – активний контакт із супротивником для того, щоб створити умови проведення атакуючої дії чи, навпаки, перешкодити супротивнику провести атаку;

- збиття – ударний рух ногою, внаслідок якого супротивник відривається від площі опори і переводиться в положення лежачи;

- зв'язування – обмеження рухів правопорушника використанням сітки для зв'язування, стяжки, шнурка, ремня тощо;

- звалювання – перевід правопорушника зі стоячого положення в лежаче без відриву його від площі опори;

- звільнення від захвату – усунення захвату правопорушника за допомогою ударів, больових прийомів і важелів;

- кидок – переведення правопорушника з положення стоячи в положення лежачи з відривом тіла від площі опори;

- конвоювання – супроводження правопорушника в потрібному напрямку під погрозою зброї або через застосування больових прийомів;

- нирок – швидке групування тулуба з одночасним його рухом під атаку правопорушника;

- обеззброєння – позбавлення правопорушника контакту зі зброєю;

- огляд – виявлення та вилучення у правопорушника зброї, застосовуючи больовий прийом;

- переверот – переміщення правопорушника, який лежить, з одного положення в інше без відриву від площі опори;

- пересування – зміна місця знаходження загального центру тяжіння тіла в просторі з метою прийняття зручного положення по відношенню до правопорушника;

- пересування переступанням (кроками) – переміщення загального центру ваги тіла з чергуванням двоножного і одноножного положення;
- пересування стрибками – переміщення загального центру ваги тіла з чергуванням безопорного і опорного положення;
- підворіт – швидкісне повертання спиною до правопорушника, що перебуває у захваті, з одночасним нахилом тулуба, згинанням ніг і підбиття його тазом;
- підготовка до бою – найбільш зручне положення поліцейського по відношенню до правопорушника, що дозволяє йому здійснити свої наміри і попереджувати дії правопорушника;
- підніжка – кидок правопорушника через ногу, поставлену під одну чи обидві його ноги;
- підсікання – підбив ноги правопорушника підшвою ноги;
- підхват – підштовхування правопорушника спереду чи спереду-збоку задньою частиною стегна назад-вверх із метою переведення його в положення лежачи;
- поворот – зміна положення правопорушника або переміщення його шляхом перекручування;
- подвійне удушення – одночасне перекриття дихальних шляхів і виключення м'язового механізму, що забезпечує дихання;
- положення – розташування загального центру ваги тіла відносно площі опори;
- поштовх – короткий та сильний рух, який скерований на правопорушника з метою виведення його з рівноваги;
- поштовхові рухи, виконані руками і тулубом, спрямовані на перевід правопорушника в положення лежачи;
- ривок – різкий рух, унаслідок якого супротивник виводиться з рівноваги або повертається, що дозволяє здійснити його захват ззаду;
- самострахування – пом'якшення приземлення при падінні для страхування від травм свого тіла;
- стійки – вертикальні положення бійців, що застосовуються як вихідні положення перед виконанням прийомів;

- страхування – підтримка партнера під час його падіння в процесі навчання;
- транспортування – переміщення правопорушника;
- удар – різкий (з максимальною силою) сильний поштовх, що виконується кінцівкою чи зброєю зазвичай з розмаху;
- удушення – перекриття дихальних шляхів правопорушника;
- укол – удар лезом багнета чи ножа в тіло правопорушника.

Очевидно, що окрім вивчення, спеціальна фізична підготовка має за мету і забезпечення ефективного застосування набутих знань і навичок. Тобто спеціальна фізична підготовка може розглядатись у двох значеннях: і як процес (навчання), і як результат (володіння такими навичками).

Відтак спеціальна фізична підготовка являє собою не тільки вивчення прийомів, але й ступінь готовності поліцейського до дій щодо затримання правопорушника через застосування прийомів боротьби без зброї, підручних засобів, спецзасобів тощо.

Діяльність поліцейського із застосування навичок спеціальної фізичної підготовки у практичній діяльності (сутичка) може реалізовуватись у двох формах:

- групових сутичках;
- одноборствах.

Групові сутички – це дії декількох поліцейських щодо нейтралізації і затримання правопорушника (правопорушників) шляхом застосування особистої зброї та спецзасобів, підручних засобів, прийомів боротьби без зброї тощо.

Такі ситуації виникають у службовій діяльності поліцейських (наприклад, патрульних, оперуповноважених карного розшуку та ін.) в разі вчинення правопорушником (правопорушниками) опору, звільнення заручників, затримання правопорушника шляхом влаштування засідки (наприклад, оперуповноважених карного розшуку, поліцейськими спецпідрозділів та ін.) тощо. Важливе значення має також знання правил застосування прийому «контакт-прикриття».

Одноборство полягає в особистій протидії поліцейського (дільничний, оперуповноважений карного розшуку та ін.)

та правопорушника (правопорушників). Це боротьба один проти одного або одного з декількома правопорушниками.

У процесі навчання поліцейський має набути навичок у діях в обидвох видах ситуацій.

Основними елементами будь-якої сутички є:

- суб'єкти сутички;
- засоби, що використовуються під час сутички;
- дії суб'єктів сутички.

Очевидно, що суб'єктів сутички має бути мінімум два: поліцейський та правопорушник. Хоча і з однієї, і з іншої сторони їх кількість може бути більшою.

Засобами, що використовуються у сутичках, можна вважати застосування: зброї, спецзасобів, предметів спорядження, допоміжних засобів, прийомів боротьби без зброї, підручні предмети тощо.

Стосовно дій суб'єктів сутички між поліцейським та правопорушником, то можна виділити такі їх основні види:

- підготовчі дії;
- атакуючі дії;
- захисні дії.

Ці види дій можуть вчинятися і правопорушником, і поліцейським, однак не завжди вони усі виявляються у сутичці. Наприклад, правопорушник може готувати напад на поліцейського, а може нападати і без підготовки, може захищатися від атакуючих чи контратакуючих дій поліцейського, а може не захищатися.

Своєю чергою, поліцейський може захищатися від атакуючих дій правопорушника, а може атакувати на випередження тощо.

Окрім указаних дій поліцейський, як суб'єкт сутички, зобов'язаний виконати й інші дії:

- нейтралізацію правопорушника;
- затримання останнього.

Під *нейтралізацією* пропонується розуміти сукупність дій, що мають наслідком припинення протиправних дій правопорушника, а також опору та будь-яких загроз з його боку для оточуючих та поліцейського (вилучення зброї чи іншого знаряддя у правопорушника, повалення правопорушника на землю, притискання правопорушника до стіни тощо).

*Затримання*⁷ пропонується розуміти як встановлення фізичного контролю за поведінкою (рухами) правопорушника.

При досягненні такого результату поліцейський повинен виконати також інші спеціальні дії.

Схематично види дій поліцейського у сутичці з правопорушником можна зобразити так (схема 1):

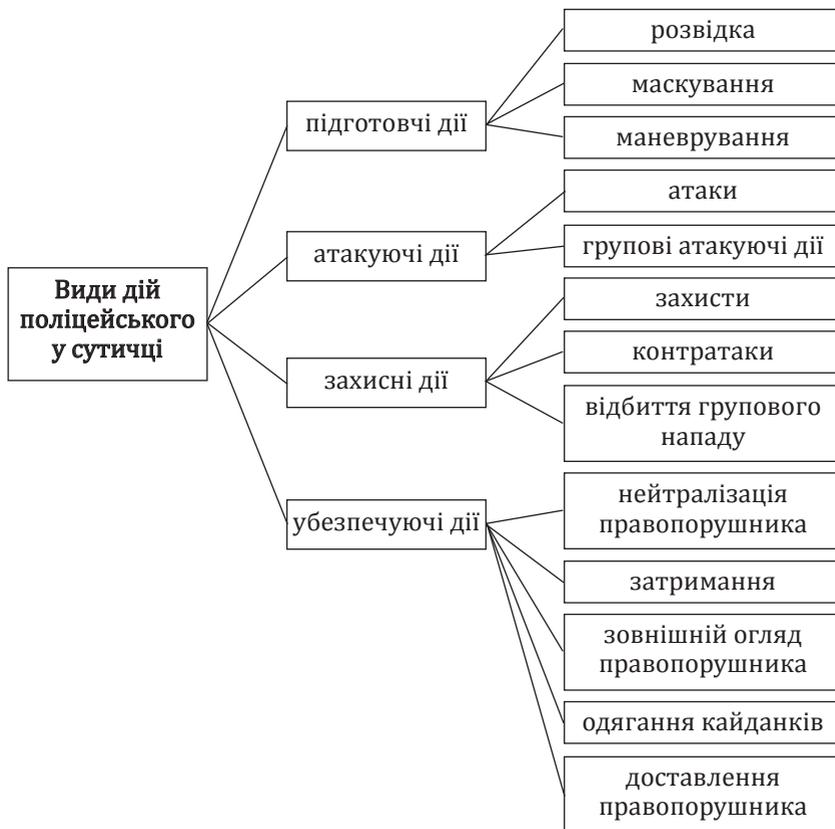

Схема 1. Види дій

Розглянемо детальніше поняття викладені у схемі.

Підготовчі дії призначені для створення умов успішного проведення сутички, чи це напад, захист чи контратака,

⁷ Слід відрізнити від процесуального затримання. У юридичній літературі таке затримання називають фізичним або фактичним затриманням.

нейтралізація або затримання правопорушника. Основними видами підготовчих дій є: розвідка, маскування та маневрування.

Розвідка – це дії, спрямовані на вивчення намірів правопорушника, рівня його готовності до одноборства, морально-психічного стану, а також на забезпечення правильного вибору способу ведення сутички.

Маскування – дії, що вводять правопорушника в оману, позбавляють можливості адекватної реакції на атаку (контратаку) поліцейського і допомагають нейтралізувати та затримати правопорушника.

До них відносяться:

– *виклики* – дії, котрі проводяться для того, щоб спровокувати правопорушника на відповідні дії у сутичці (атаку, стійку тощо), з метою подальшої найбільш ефективної його нейтралізації та затримання.

– *обмани* – дії, що дезорієнтують правопорушника в обраних поліцейським засобах та прийомах проведення сутички.

– *відвернення уваги правопорушника* – дії, що змушують правопорушника зосередитися на інших об'єктах.

– *симуляція* – дії, котрі вводять правопорушника в оману, з метою створення у нього ймовірної перемоги.

Маневрування – це пересування для створення сприятливих умов для атаки правопорушника або захисту від його нападу.

Основним поняттям маневрування є *дистанція* – відстань між поліцейським та правопорушником. Вона є: *дальньою* (коли контакт між суб'єктами сутички можливий після здійснення більше, ніж одного кроку або стрибка); *середньою* (коли контакт між суб'єктами сутички досягається внаслідок одного кроку, стрибка або випадку); *близькою* (коли контакт можливий без додаткових пересувань).

Визначення критичної відстані для реагування дозволяє поліцейському оцінити ситуацію, проаналізувати, озвучити вимоги та перейти до застосування заходів впливу. Поліцейський може застосувати більшу кількість заходів впливу, враховуючи наявний час для реагування (більше часу).

Способами маневрування є:

– *зближення* – скорочення дистанції із правопорушником;

- *відхід* – збільшення дистанції;
- *вихід* – рух у бік без збільшення дистанції.

Атакуючі дії є основою успішного проведення сутички і забезпечують досягнення її мети – нейтралізації та затримання правопорушника. Їхніми різновидами є: атаки, контратаки та групові дії.

- *атаки* – стрімкий напад на правопорушника з метою його ураження чи силової нейтралізації. Вони бувають простими і складними. Прості атаки складаються з одного прийому, який характеризується нейтралізацією правопорушника. У складні атаки входять: перша атакуюча дія, розвиток атаки, закінчення або вихід із неї. Першою атакуючою дією, якщо вона добре продумана, атака може завершитися.

Для розвитку атаки застосовуються найбільш доцільні у конкретній ситуації прийоми, що змінюють один одного і закінчуються таким, який призводить до нейтралізації правопорушника.

Якщо атака не вдалася, передбачаються дії, необхідні для виходу з неї (*відхід*, *вихід*) і подальшого продовження одного борства.

Розрізняють такі види атак:

- *прості* – нанесення удару, проведення больового прийому тощо;
- *повторні атаки* – наступна за атакою, що не вдалася;
- *атаки з відбиттям* – складаються з удару по зброї (кінцівці) правопорушника у взаємодії з простою атакою;
- *обманні атаки* – складаються з обманного руху у взаємодії з простою атакою, спрямовані не на ураження правопорушника, а лише на забезпечення успішності подальшої атаки;
- *зустрічні атаки* – проводяться назустріч атаці правопорушника;
- *контратаки* – це різновидність зустрічних атак на правопорушника, що розпочав свою здебільшого складну атаку. Вони починаються на перший рух правопорушника з метою випередити його в атаці.

Групові атакуючі дії – складаються з індивідуальних скоординованих дій окремих поліцейських, що виконують завдання, за раніше розробленим планом.

Координація дій при групових атакуючих діях здійснюється двома основними способами: пристосуванням до дій старшого (командира) або почерговою зміною ролі лідерів у групі (підрозділі). Контакт-прикриття. Так, слід пам'ятати, що в разі роботи в парі можуть відбуватися зміни щодо розподілення ролей хто відповідає за контакт, а хто за прикриття. Однак потрібно врахувати, що навіть при найбільш ретельному плануванні та попередній координації дій завжди виникає багато врегульованих і нерегульованих подій (закономірних та випадкових), які необхідно заздалегідь передбачити.

Захисні дії застосовуються для відбиття нападу (атаки) правопорушника у взаємодії з нападом у відповідь.

Захисні дії здійснюються з метою відбиття атак правопорушника в односторонньому за допомогою: відбивів, підніжок або маневрування.

Вони бувають:

– *активні* – вслід за захистами проводяться атаки у відповідь;

– *пасивні* – виконується лише захист;

– *упереджуючі* – захист виконується зі скороченням дистанції із супротивником;

– *відступальні* – захист виконується зі збільшенням дистанції зі супротивником.

Дії у відповідь за своєю структурою являються атакою у відповідь, що виконується після захисту. Це – складні рухомі дії, що виконуються у вкрай обмежений час. Якщо атаку можна готувати заздалегідь, то атаки у відповідь – експромт, і здебільшого залежать від передбачення ситуації і блискавичного вибору цілеспрямованих дій нападу у відповідь.

Відбиття групового нападу є складним видом бойової діяльності.

Вони охоплюють:

– відбиття першого нападу;

– оцінку ситуації;

– маневрування у взаємодії з атаками у відповідь.

У випадку групових сутичок особливої актуальності при відбитті групового нападу набуває питання координації дій працівників зі сторони старшого (командира) і нападу у відповідь.

2.2. Педагогічні основи організації вивчення спеціальної фізичної підготовки

Методологічною основою рішення проблем ефективного навчання прийомом спеціальної фізичної підготовки є універсальні закономірності, які доволі чітко відображені у військовій педагогіці. У розгляді методик підготовки до рукопашного бою ми орієнтуємося на асоціативно-рефлекторну теорію, теорію поетапного формування розумових дій, програмоване навчання, проблемне навчання, деякі концепції алгоритмізації навчання.

В основах **асоціативно-рефлекторної теорії** є концепції про закономірність вищої нервової діяльності, що сформульовані у працях І. М. Сеченова, І. П. Павлова, П. К. Анохіна та інших, зокрема навчання про синтез і аналіз мовних рефлексів (асоціацій), про системний підхід у вивченні механізмів нервово-психічних явищ. Відповідно до положення цієї теорії в процесі навчання здійснюється накопичення знань у вигляді широкого асоціативного фонду, котрий вміщується у певну системність понять, заключень, висновків, що, своєю чергою, зумовлюють подальше узагальнення на більш високому рівні по подібності та асоціаціям.

Навчання прийомом спеціальної фізичної підготовки є накопиченням необхідних знань, формування відповідних умінь і навичок у прийомах і діях шляхом створення різних систем асоціацій, починаючи від простих і закінчуючи складними. Процес виникнення асоціативних систем охоплює чуттєве сприйняття необхідної інформації, усвідомлення її, запам'ятовування, закріплення шляхом вправ (цілеспрямованих, багаторазових усвідомлених повторень прийомів та дій) і застосування на практиці.

Важливим фактором у цьому є викладення матеріалу в необхідній системності та формування активного відношення до навчання. Проведення підготовки до виконання прийомів спеціальної фізичної підготовки на основі асоціативно-рефлекторної теорії припускає міцну опору на загальні дидактичні принципи (свідомості й активності, систематичності та послідовності, наочності, доступності в навчанні, надійності знань, навичок та вмінь).

Теорія поетанного формування розумових дій застосовується у навчанні прийомів спеціальної фізичної підготовки у зв'язку з уявами про інтеріорізацію (переходу зовнішньої інформації до внутрішнього світу людини).

Відповідно до названої теорії, дії котрі виконує людина декілька разів, з будь-якою зовнішньою формою, поступово вербалізуються, тобто переходять до внутрішньої структури свідомості. Можна вважати, що багаторазове виконання будь-якої дії з рукопашного бою з орієнтуванням, спочатку на його зовнішню форму, поєднується також із зовнішньоумовним вираженням цієї дії, сприяє більш швидкому засвоєнню і надійному закріпленню і в руховій сфері, і у сфері мислення. Водночас здійснюється поступовий перехід цієї дії до внутрішнього плану психіки і психомоторики того, хто навчається.

Програмоване навчання у вивченні прийомів спеціальної фізичної підготовки застосовується доволі ефективно. Сутність його становлять декілька положень:

- оптимізація навчального матеріалу (ретельний відбір прийомів і способів навчання, щоб позбутися непотрібних повторів);

- поділ програмного матеріалу на визначені дози (порції) і розробка оптимальної послідовності їх засвоєння відповідно до внутрішньої логіки даного матеріалу, поєднання дій нападу, захисту (ці операції завершуються складанням відповідної «програми навчання», яка охоплює низку «методичних алгоритмів», що визначають хід навчальних дій, забезпечених постійним чітким керуванням з контролем і самоконтролем);

- акцентування уваги на наявності чіткого зворотного зв'язку в системі програми навчання;

- підвищення самостійності слухачів, більш висока індивідуалізація їх навчання внаслідок швидкого просування більш здібних, збільшення щільності занять;

- широке використання сучасних технічних засобів навчання, програмованих навчальних посібників (у зміст яких входять інструкції про положення проходження навчального матеріалу і методичні поради), застосування кіно, відео-техніки тощо.

2.3. Структура практичного заняття зі спеціальної фізичної підготовки

Практичне заняття зі спеціальної фізичної підготовки є основною формою організації освітнього процесу з даної дисципліни. Воно складається з підготовчої, основної, заключної частини і проводиться у складі груп протягом 90 хв. Заняття починається з підготовчої частини, на яку відводиться 10–15 хв. Під час неї вирішуються такі задачі:

- організація особового складу підрозділу – шикування групи, перевірка наявності особового складу, їх зовнішнього вигляду і коротке пояснення задач заняття;
- підготовка організму особового складу до послідувочого фізичного навантаження в основній частині, яка досягається виконанням вправ у ходьбі й бігу, для окремих груп м'язів, спеціальних підготовчих вправ, прийомів самостраховки, а також вправ у парах.

Основна частина заняття проводиться протягом 55–60 хв. У ній вирішуються такі основні задачі:

- навчання особового складу техніці прийомів;
- удосконалення фізичних, спеціальних і психічних якостей підлеглих;
- відпрацювання здатності застосовувати засвоєні прийоми у різних ситуаціях при безпосередній зустрічі з правопорушником.

На початку основної частини, за необхідності, протягом 5–6 хв проводиться повторення прийомів, що вивчалися на попередньому занятті. Після цього керівник починає навчання особового складу новим прийомам. Зазвичай для розучування включаються 2–3 складних або 3–4 простих прийоми. Розучування прийомів закінчується тренуванням у їх виконанні.

У кінці основної частини протягом 8–10 хв проводиться комплексне тренування, направлене на вдосконалення навичок у практичному застосуванні вивчених прийомів.

Заключна частина проводиться протягом 10–15 хв і направлена на поступове приведення організму тих, хто займався у відносно спокійний стан завдяки проведенню повільного бігу, спокійної ходьби, а також виконання 2–4 вправ

на розслаблення м'язів одночасно з глибоким диханням. Закінчується заняття підбиттям підсумків і визначенням завдань на самопідготовку. Детальніше ознайомитися з порядком проведення практичного заняття та методиці навчання окремому прийому спеціальної фізичної підготовки можна ознайомитися в посібнику «Спеціальна фізична підготовка працівників органів внутрішніх справ»⁸.

Як зазначалося у п. 1.2. цього посібника основу тактики самозахисту становлять раніше вивчені прийоми зі спеціальної фізичної підготовки. Тому комплексне володіння ними і буде складати тактика самозахисту. Окремої уваги заслуговує застосування таких прийомів в обмеженому просторі. Але методика проведення практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки не підходить для комплексного застосування раніше вивчених прийомів. Для вдосконалення прийомів в окремо взятій ситуації підходять більше інтерактивні методики навчання.

2.4. Інтерактивні методики навчання спеціальної фізичної підготовки

Заразом реформи у поліції вимагають і змін до підходів та стандартів у підготовці поліцейських і зокрема з тактики самозахисту. Сьогодення потребує акцентування на проведенні навчальних занять із використанням інтерактивних методів навчання. Безперечно, що це сучасні методи навчання, які нині є найефективнішими та найактуальнішими для втілення знань і вмінь науково-педагогічного працівника в освітній процес. Їх використання в процесі проведення практичних занять з тактики самозахисту відображає ефективне поєднання набуття теоретичних знань і практичних навичок. Перевагою застосування в освітньому процесі інтерактивних методів навчання є те, що вони ґрунтуються на активній взаємодії учасників практичного заняття. Основна увага приділяється, при впровадженні цієї методики, взаємодії всіх учасників та слухачів між

⁸ Спеціальна фізична підготовка працівників органів внутрішніх справ : навч. посібник / кол.авторів: О. І. Тьорло, В. Р. Булачек, А. О. Гречанюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2013. С. 42–48.

собою. Такий підхід дає змогу зацікавити та активізувати максимальну кількість учасників освітнього процесу. Також однією з переваг є й те, що більше часу дозволяє утримувати увагу під час відпрацювання тактики самозахисту у нестандартних умовах, наприклад, в обмеженому просторі. Також інтерактивні методи навчання дозволяють із нецікавих та пасивних навчальних занять перетворити їх на динамічні та жваві відпрацювання ситуаційних завдань. Ця методика дозволяє не тільки забезпечити взаємодію тих, хто навчається з викладачем, але й активно співпрацювати в середині групи, тобто між учасниками ситуаційного завдання. Основною рисою інтерактивного навчання – є діалог між науково-педагогічним працівником та слухачем^{9;10}.

Освітній процес із тактики самозахисту має бути організовано так, щоб усі учасники навчання були заохочені до пізнавального процесу. Під час проведення практичних занять із тактики самозахисту слід поєднувати методи індивідуальної, парної та групової роботи. Це дасть змогу максимально наблизити освітній процес до реалій майбутньої професії. В разі застосування інтерактивних методів навчання зі спеціальної фізичної підготовки слід акцентувати увагу на розвитку не тільки на відпрацювання спеціальних прийомів і вправ, але й на комунікативних уміннях та навичках, наприклад, спілкування з громадянами, порушником, потерпілими тощо.

Особливу увагу слід звертати на набуття навичок налагодження емоційного контакту між учасниками відпрацювання практичних завдань, уміння працювати у команді, прислуховуватися до думки напарника, вміння страхувати один одного.

До навчання потрібно залучати не тільки учасників відпрацювання ситуаційної задачі, але й спостерігачів, які мають можливість прийняти участь в обговоренні підсумків проведеної роботи та вказати на допущені помилки та недоліки. Отож у процесі формування професійної майстерності майбутніх поліцейських відпрацьовуються навички відтворення

⁹ ПOMETУН О. І., ПИРОЖЕНКО А. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. К. : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

¹⁰ РЕВЕНКО В. Інтерактивні технології навчання на сучасному етапі. Теорія і практика. *Наукові записки*. 2005. Вип. 88. С. 206–209.

отриманої інформації та застосування її надалі для виконання стандартних дій (репродуктивний рівень).

Отриманні базові знання та навички під час відпрацювання типових ситуацій у майбутніх працівників поліції є передумовою вирішення нестандартних задач в екстремальних умовах. Тобто під час занять слід акцентувати на можливості та необхідності адаптувати отриманні знання та навички до екстремальних умов, з якими стикатимуться працівники поліції під час виконання ними своїх службових повноважень (продуктивний рівень).

Отже освітній процес із тактики самозахисту поліцейських має ґрунтуватися на переході від репродуктивного до продуктивного рівня професійної підготовки працівників поліції.

З огляду на беззаперечну важливість «тактики самозахисту» в структурі компетентностей поліцейського, заняття з цього напрямку підготовки мають проводитися завдяки якнайширшому використанню сучасних інтерактивних методів навчання.

Інтерактивне навчання передбачає – моделювання життєвих ситуацій, вирішення творчих завдань, спільне вирішення проблем тощо.

Під час проведення практичних занять із тактики самозахисту пропонується використовувати та застосовувати такі види інтерактивних методів навчання: мозковий штурм, ситуаційний аналіз, який включає метод конкретних ситуацій, метод «кейс-стаді», метод «інциденту», аналіз конкретних ситуацій.

Розглянемо дані методи інтерактивного навчання з огляду застосування їх в освітньому процесі з навчальної дисципліни «спеціальна фізична підготовка» для старших курсів та під час проведення практичних занять з тактики самозахисту з поліцейськими в межах проведення службової підготовки.

Мозковий штурм (Алекс Осборн), т.б. атака – передбачає груповий метод знаходження спільної ідеї для вирішення тієї чи іншої проблеми, яка може виникнути під час виконання поліцейськими своїх повноважень при охороні публічного порядку. Щоб поглянути на складну задачу з нового, несподіваного погляду, потрібні творчі ідеї та рішення, які легко генеруються у практичну діяльність. Доцільно наголосити, що цей

метод актуальний на старших курсах, коли власне іде перехід до тактики самозахисту від раніше вивчених прийомів спеціальної фізичної підготовки.

Ситуаційний аналіз пов'язаний з такими інтерактивними методами навчання, як елементи мозкового штурму або ділової гри. Такий метод дає можливість значно підвищити ступінь засвоєння матеріалу. Головна мета впровадження ситуаційного аналізу – навчити поліцейських застосовувати теоретичні знання на практиці. Ухвалювати правильні тактичні та в подальшому й стратегічні рішення. Завдання ситуаційного аналізу полягає в комплексному дослідженні конкретної ситуації та оцінки ефективності прийнятих рішень щодо застосування доцільних поліцейських заходів примусу. Для цього необхідно чітко розуміти дану ситуацію, усвідомлювати отриману інформацію. Цей метод передбачає аргументовану оцінку ситуації, ефективність рішень поточних проблем та передбачення перспективних наслідків щодо застосування поліцейських заходів примусу. Тобто в мінімальний час поліцейський має ухвалювати правильне рішення щодо доцільності застосування конкретного поліцейського заходу примусу. Виборі континенту сили та наперед прорахувати правомірність своїх дій згідно з чинним законодавством.

Своєю чергою, метод *«кейс-стаді»* (т.б. кейс-метод, метод конкретних ситуацій) пов'язаний із методом ситуаційного аналізу. Кейси містять реальні факти або наближені життєві ситуації, які можуть виникнути під час виконання службових обов'язків з охорони публічної безпеки та порядку. Поліцейським пропонується опис конкретної ситуації з якою найчастіше стикаються працівники Національної поліції під час виконання службових зобов'язань. Своєю чергою, це дасть змогу ознайомитися з найпоширенішими проблемами, які виникають в практичній діяльності поліцейських та знайти самостійно в ході колективного обговорення правильне рішення. Для проведення практичних занять із тактики самозахисту готуються «кейси», які за розміром мають містити стислу інформацію для роботи в групі та питання на які слухачі мають дати відповіді.

Також віднедавна доволі розповсюдженим є такий метод проведення практичних занять, як *«квест»*. Актуальним

для сьогодення є проведення навчальних занять і контролів у формі поліцейського квесту в закладах вищої освіти МВС¹¹, що є ефективним засобом закріплення теоретичних знань і вдосконалення практичних навичок, які необхідні майбутнім поліцейським (або діючим поліцейським) у подальшій професійній діяльності.

«Поліцейський квест» має на меті повне занурення в сюжетну лінію, що ґрунтується на змісті конкретних сучасних фабул службової діяльності й на виконанні активних дій, спрямованих на досягнення мети завдання та прийняття рішення на основі аналізу ситуації.

«Поліцейський квест» з тактики самозахисту як метод сприяє ефективному вирішенню низки практичних завдань, а саме:

- створює можливості розвитку навичок професійного спілкування шляхом реалізації головної функції – комунікативної;

- підтримує навчання на рівні мислення, аналізу, практичних дій та оцінки;

- підвищує мотивацію здобувачів (поліцейських) до використання отриманих знань під час вивчення базових прийомів спеціальної фізичної підготовки в стандартних умовах (у спортивному залі на килимі) та адаптації їх до реальних службових ситуацій (відпрацювання прийомів на вулиці, в різного типу приміщеннях, у транспорті тощо);

- сприяє розвитку компетенції із самонавчання та самоорганізації щодо вдосконалення своєї фізичної підготовленості, отриманню навичок щодо вирішення проблем спільно з напарником або в команді, виконанню практичних завдань у реальній обстановці, умінню визначення правильного рішення застосування поліцейських заходів впливу в проблемній ситуації;

- учасник квесту вчиться виходити за межі змісту та форм подання навчального матеріалу викладачем;

¹¹ Методичні рекомендації з проведення занять у формі поліцейського квесту в закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку кадрів для МВС України і Національної поліції. Лист ДПООНД від 12.10.2018 № 22/2-5178.

– отримує додаткову можливість продемонструвати особисті здібності, теоретичні знання, спеціальні навички в практичній діяльності.

Завданнями поліцейського квесту є розвиток креативного мислення, розкриття творчого потенціалу, формування навичок раціонального використання навчального часу та стимулювання пізнавальної мотивації.

В основу форми проведення *поліцейського квесту* покладено *ситуаційний метод* (рольова, ділова гра тощо), змістовну частину якого спрямовано на опанування здобувачами вищої освіти алгоритму дій щодо застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів відповідно до чинного законодавства.

Розглянемо порядок проведення *поліцейського квесту* з такої теми, як «Захист в обмеженому просторі», що передбачає:

- імітацію професійних умов, що максимально наближені до реальних;
- проблемний характер ситуацій, що моделюються викладачем з урахуванням обставин фабул, зазначених у білеті;
- наявність ролей здобувачів (поліцейських) як дільничний (патрульний або оперуповноважений карного розшуку), чіткий розподіл ролей між учасниками, які виконують допоміжну роль (друзі правопорушника, сусіди, випадкові свідки, потерпілі тощо);
- опис структури та сценарію гри;
- відповідність кількості учасників завданням квесту, кількості інформації, меті проведення тощо;
- відповідність програмі навчальної дисципліни;
- критерії оцінки навичок із тактики самозахисту (див. п. 1.2.).

Питання для самоконтролю

1. Що становить основу спеціальної фізичної підготовки працівника Національної поліції?
2. Що являє собою спеціальна фізична підготовка поліцейського?
3. Як діяльність поліцейського із застосування навичок спеціальної фізичної підготовки у практичній діяльності може реалізуватися?

4. Які види дій поліцейського у сутичці з правопорушником можна виокремити?
5. Які педагогічні основи організації вивчення спеціальної фізичної підготовки застосовуються в освітньому процесі?
6. Як має ґрунтуватися практичне заняття зі спеціальної фізичної підготовки?
7. Як застосовуються інтерактивні методи навчання в освітньому процесі зі спеціальної фізичної підготовки?
8. Які ви знаєте інтерактивні методи навчання? Охарактеризуйте їх.
9. На якій стадії вивчення навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» передбачає застосування інтерактивних методів навчання?
10. Як інтерактивні методи навчання спеціальної фізичної підготовки допомагають практичним працівникам поліції?

Розділ 3

КОНТИНУУМ СИЛИ. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Вибір континууму сили та правові підстави застосування її нині набуває неабиякого значення. Нерідко є випадки не пропорційного застосування сили працівником поліції. Тому слід більше уваги приділяти правовому полю застосування поліцейських заходів примусу та сили зокрема. Тактика самозахисту поліцейських полягає в ефективному виконанні обов'язків працівників Національної поліції. Для вдосконалення своїх професійних навичок у поліцейських має сформуватися повага до прав людини, розуміння верховенства права, сприяння формуванню умінь та навичок професійного спілкування, вміло застосовувати отримані знання в закладах освіти зі специфічними умовами навчання в практичній діяльності щодо виконання своїх службових зобов'язань. Також поліцейські мають розвинути свої здібності щодо професійного спілкування.

3.1. Основні принципи застосування континууму сили

1. Застосування континууму сили або «драбини сили» розглядається як прогресивна шкала, де поліцейський може/повинен задіяти силу.

2. Застосування континууму сили також розглядається як «набір варіантів», поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від ситуації, з якою він стикається.

Види впливів залежно від ситуації:

- 1) присутність поліцейського;
- 2) вербальні команди;
- 3) легкий фізичний контакт (дотик руки тощо);
- 4) фізичний контроль;
- 5) самозахист;
- 6) виняткове застосування сили;
- 7) застосування спецзасобів та техніки;

8) демонстрація вогнепальної зброї;

9) застосування зброї на ураження.

Присутність поліцейського

Завдяки професійній поведінці, позитивній та впевненій позиції, акуратному зовнішньому вигляду працівник поліції інколи може розрядити ситуацію своєю присутністю.

Складові «присутності сил»:

- зовнішній вигляд поліцейського, стан його однострою, екіпірування, службового автомобіля (поза/постава);

- контроль голосу (висота/інтонація);

- контроль поведінки (ставлення до особи підозрюваного);

- комунікативні здібності (здатність до взаємодії з іншими людьми);

- рівень упевненості (знання та орієнтація на ситуацію).

Вербальні команди

Здатність поліцейського демонструвати авторитет та забезпечити дотримання правил за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Легкий тактильний контакт

Техніки, які спонукають правопорушника виконувати вербальні команди за допомогою дотиків до правопорушника.

Фізичний контроль

Методи фізичного контролю застосовуються для встановлення контролю над правопорушниками, що демонструють (чинять) пасивний, активний або агресивний опір; для досягнення поступливості від правопорушників, що чинять опір, за допомогою технік больового контролю.

Під фізичний контролем мається на увазі будь-який метод фізичного впливу, який застосовується для контролювання особи без застосування зброї. *М'які* з контролем правопорушника, не завдаючи суттєвого болю. Техніки, які спонукають правопорушника виконувати вербальні команди за допомогою дотиків із ним, а саме «легкий фізичний контакт». *Жорсткі* прийоми фізичного впливу використовуються для припинення дій правопорушника, або застосування прийомів контролю та передбачають більш високу ймовірність нанесення травм. Вони можуть містити удари руками та ногами. Контроль уду-

шенням (тиск на сонну артерію) також вважається жорстким прийомом фізичного впливу.

Самозахист

Самозахист – це силовий вплив, що дозволяє поліцейському захистити себе від агресивних або схильних до насильства правопорушників.

Самозахист включає поштовхи, блоки, удари долонями, ліктьові та колінні удари.

Виняткове застосування сили

Виняткове застосування сили дозволяє поліцейському негайно перейти до використання інших засобів, якщо офіційно узгоджені техніки неефективні або неадекватні для контролю правопорушника.

Застосування спецзасобів та техніки

Включають будь-які зі спецзасобів:

- 1) газовий балончик або інші хімічні речовини;
- 2) гумова палиця;
- 3) кайданки;
- 4) електрошокові пристрої контактної та дистанційної дії.

Демонстрація вогнепальної зброї

Демонстрація вогнепальної зброї дозволена тільки у ситуаціях, де потенційно може бути застосована сила на ураження.

Застосування зброї на ураження

Поліцейські можуть застосовувати зброю на ураження тільки для самозахисту та для захисту інших людей від безпосередньої загрози смерті чи серйозних поранень, або для запобігання злочину, коли дії правопорушника становлять загрозу смерті або серйозних поранень для оточуючих.

Поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від рівня опору з яким він стикається. Так, рівні опору є такі: пасивний, активний та агресивний.

Правопорушник чинить пасивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) не виконує команди;
- 2) не підкоряється поліцейському, але не вдається до активних дій;
- 3) не становить загрози;
- 4) не опирається контролюючим діям поліцейського.

Правопорушник чинить активний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) намагається втекти;
- 2) опирається арешту;
- 3) намагається уникати контролю з боку поліцейського;
- 4) висловлює вербальні погрози;
- 5) демонструє водночас невербальні сигнали, що вказують на схильність або готовність опиратися арешту.

Правопорушник чинить агресивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) фізичні атаки на поліцейського;
- 2) небажання припинити атаки на інших людей;
- 3) фізичні спроби серйозно поранити чи вбити іншу людину або поліцейського.

Але поліцейський не завжди застосовує силу відповідну до рівня опору так, може застосовуватися об'єктивно виправдана сила, а може й надмірна.

Об'єктивно виправдана – застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна під час його застосування охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Надмірне застосування сили – застосування сили більш високого рівня, ніж це об'єктивно виправдано у певних обставинах, або продовження застосування сили після того, як правопорушник був затриманий або нейтралізований іншим чином.

Враховуючи зазначене, неабиякого значення набуває процес оцінки ризиків перед застосуванням сили. Він передбачає збір та оцінку інформації для адекватної та правомірної силової відповіді, яка має зводитися до мінімальної шкоди для всіх оточуючих, і правопорушника, і свідків й поліцейського. Але це не означає, що процес оцінки ризиків не може змінюватися. Так, наприклад, він може помінатися внаслідок розвитку ситуації, від отримання додаткової інформації тощо. Оцінка ризиків відбувається залежно від ситуативних чинників та від динаміки подій.

Першою складовою оцінки ризиків є «Ситуативні фактори». Ситуативні фактори можуть змінюватися протягом усієї

події, що, зі свого боку, вимагає безперервної оцінки ризиків із належним урахуванням змін ситуації. Отже, ситуація сприймається як постійно прогресуюча подія¹².

Деякі з цих факторів можуть підпадати під декілька категорій (тобто навколишні умови, поведінка правопорушників, часово-просторове сприйняття ситуації поліцейським тощо).

Навколишні умови. Можливі ситуації, коли умови довкілля можуть впливати на оцінку ситуації поліцейським:

- погодні умови;
- освітлення;
- місцезнаходження;
- укриття, прикриття (маскування);
- біологічно небезпечні речовини / тілесні рідини організму.

Кількість осіб правопорушників:

- співвідношення кількості поліцейських із кількістю осіб (правопорушників);
- співвідношення кількості поліцейських, що прибули на допомогу, з кількістю осіб (правопорушників).

Передбачуваний стан правопорушників:

- у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння;
- антропометричні дані, погрози застосування фізичної сили чи завдання шкоди;
- емоційний стан особи.

Інформація про особу, яка вчинила правопорушення:

- дані щодо притягнення особи до кримінальної чи адміністративної відповідальності, репутація;
- продемонстровані навички та/або поведінка.

Час та відстань:

- можливість реагування;
- можливість збільшення (розриву) дистанції;
- можливість (шляхи) відступу.

Ознаки загрози:

- ігнорування законних вимог (розпоряджень) поліцейського;

¹² Тактика самозахисту та особистої безпеки працівників Національної поліції України : метод. рек. / уклад.: Бортник С. М., Моргунов О. А., Артем'єв В. О., Хомко І. Г.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Х. : ХНУВС, 2017. 136 с. : іл.

- повторювані запитання;
- агресивна стійка;
- намагання візуально обрати ціль для атаки.

Сприйняття ситуації є складовою індивідуальної оцінки ризиків поліцейським та залежить від досвіду, підготовки або її відсутності.

Сприйняття ситуації поліцейським здійснюється з урахуванням:

- особистої оцінки власних антропометричних даних, фізичної сили та загальної фізичної підготовки;
- особистого досвіду;
- професійного досвіду (навички / здібності / підготовка);
- наявності страху / впевненості;
- статі особи, які вчинили правопорушення;
- втоми.

Також слід дотримуватися 7 тактичних принципів застосування сили, які забезпечують не тільки її застосування, але й безпеку поліцейського¹³.

1. Психологія виживання (мислити як переможець). Наполегливо продовжувати виконувати свої дії, незважаючи на травмування чи стресову ситуацію, та залишитися живим, виявляючи «волю до життя». Охоплює психологічну підготовленість, планування дій до виникнення ситуації, прокручування в голові можливих сценаріїв розвитку ситуації до прибуття на місце події.

2. Ознаки загрози. Зорове або звукове сприйняття ситуації має піднімати рівень пильності, готуючи поліцейського до можливого протистояння (контакту із правопорушником). Поліцейські мають завжди бути напоготові та виявляти такі ознаки загрози з боку ПР, як, наприклад, напруженість тіла, тембр голосу, положення тіла і вираз обличчя для того, щоб бути готовим застосувати відповідний засіб впливу у разі потреби.

¹³ Тактика самозахисту та особистої безпеки працівників Національної поліції України : метод. рек. / уклад.: Бортник С. М., Моргунов О. А., Артем'єв В. О., Хомко І. Г.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Х. : ХНУВС, 2017. 136 с. : іл.

3. Укриття і прикриття (маскування). Укриттям є будь-яка конструкція, що здатна створити перешкоду нападнику та захистити поліцейського від фактичної агресії, нападу, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї. У разі небезпеки (нападу) поліцейський спочатку має обрати укриття, перейти до нього, а звідти здійснити реагування. Прикриттям є будь-які засоби (чинники), що роблять поліцейського непомітним для нападника, однак не здатні надати дієвий захист від смертельної загрози. Укриття може бути прикриттям, однак у жодному разі не навпаки. Використання як укриття засобів індивідуального захисту поліцейського, зокрема шоломів, бронезилетів та іншого спеціального екіпірування, відповідно до статті 42 ЗУ «Про Національну поліцію», не може вважатися заходом примусу.

4. Час та відстань (співвідношення). Визначення критичної відстані для реагування дозволяє поліцейському оцінити ситуацію, проаналізувати, озвучити вимоги та перейти до застосування заходів впливу. Він може застосувати більшу кількість заходів впливу, враховуючи наявний час для реагування (більше часу).

5. Спілкування. Поліцейський має взяти ситуацію під контроль насамперед завдяки використанню мовних (комунікативних) засобів, демонстрації командного тембру свого голосу, подачі команд «СТІЙ! ПОЛІЦІЯ!» або подібних команд, що містять вимогу правопорушнику негайно припинити будь-які дії з його боку, окрім тих, на які йому вказує поліцейський.

6. Деескалація. Основним завданням поліцейського є забезпечення безпеки громадян та особистої безпеки.

7. «Один плюс один» (поверхнева перевірка, наявність спільників). Поліцейський має безперервно оцінювати ризики, навіть якщо відчуває, що контролює ситуацію. Затримання ПР, вилучення зброї чи іншого предмета, використовуючи який правопорушник може завдати шкоди присутнім або собі, не виключає наявності у нього спільників, осіб, які «співчують» затриманому, наявності іншої зброї тощо.

Тактична зміна позиції

Поліцейський має постійно перебувати у «позиції переваги», що спонукає його не залишатися завжди на одному

місці, змінювати позицію, оперувати укриттям та прикриттям тощо. Постійні переміщення та обрання ліпшої позиції має назву «Тактична зміна позиції». Тактична зміна позиції, зокрема, може включати:

- нанесення ударів;
- вигравання часу та створення дистанції;
- перехід у позицію переваги;
- зайняття позиції, яка є вищою за позицію правопорушника;
- підхід до транспортного засобу з боку пасажира.

Комплексне застосування засобів впливу складається з багатьох компонентів та пов'язане з оцінкою ситуації та урахуванням наявного часу на застосування відповідних заходів впливу. Так, наприклад, у разі збільшення відстані до правопорушника поліцейський стає менш вразливим, а відповідно більше часу на обміркування своїх дій та адекватного реагування на дії правопорушника. Це, своєю чергою, дає можливість поліцейському чітко усвідомити та оцінити ситуацію, яка виникла та пропорційно застосувати відповідно до опору заходи впливу. Чітке усвідомлення ситуації передбачає не тільки пропорційне застосування заходів впливу, але й перехід до укриття або навіть й до повного розриву контакту.

3.2. Перелік та визначення видів заходів примусу

Розглянемо детальніше, що саме відноситься до поліцейських заходів примусу. Ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» дає перелік та визначення видів заходів примусу.

«Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї».

Перелік заходів примусу, до яких може/повинен вдаватися поліцейський, визначений у ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним, водночас застосування одного зі заходів примусу унеможливорює застосування інших заходів примусу одночасно.

«Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників».

«Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин».

Застосування фізичної сили не може вважатися найменш небезпечним із заходів примусу та таким, що має передувати застосуванню спеціальних засобів чи вогнепальної зброї. Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також відповідно до ситуації, яка виникає. Залежно від розвитку ситуації поліцейський може:

- припинити застосування фізичної сили та зробити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування фізичної сили;

- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили;
- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї.

3.3. Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу

Відповідно до ч. 1 ст 43 ЗУ «Про Національну поліцію» поліцейські зобов'язані «... заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим» та ч. 2 цієї ж самої статті «Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку». Розглянемо більш детально як і за яких обставин робиться попередження залежно від обстановки, яка виникла під час застосування поліцейських заходів примусу.

Попередження про застосування заходів примусу

СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Може бути зроблене:	В яких випадках
– голосом	– усі випадки
– через гучномовні установки, підсилювачі звуку	– значна відстань або звернення до великої групи людей

ТЕРМІНИ (строки) ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Попередження робиться:	Винятки:
– заздалегідь попередити особу про застосування	– зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського
– надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського	– зволікання може спричинити інші тяжкі наслідки – у ситуації, що виникла, таке попередження є невиправданим або неможливим

Категорія осіб, відносно яких заборонено застосовувати заходи примусу

Заборонено до:

- жінок з явними ознаками вагітності;
- малолітніх осіб;
- осіб з явними ознаками обмежених можливостей;
- осіб з явними ознаками старості.

Дозволено у разі:

- збройного нападу
- групового нападу
- учинення збройного опору поліцейському (що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських)

Якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо

Візуальне визначення осіб, щодо яких діють обмеження зі застосування заходів примусу

КАТЕГОРІЯ:	ОЗНАКИ:
– жінки з явними ознаками вагітності	– візуально можуть бути визнані вагітними
– малолітні особи	– суб'єктивно сприймаються як особи до 14-річного віку
– особи з явними ознаками обмежених можливостей	– мають каліцтва чи вроджені вади, з огляду на які особа не може створювати небезпеку життю чи здоров'ю оточуючим
– особи з явними ознаками старості	– сприймаються як неспроможні внаслідок вікових змін створювати небезпеку для життя та здоров'я оточуючих

Застосування фізичної сили

Застосовується для:

- забезпечення особистої безпеки
- забезпечення безпеки інших осіб
- припинення правопорушення
- затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

3.4. Правові підстави застосування сили поліцейським

Законом України «Про Національну поліцію» визначено перелік заходів, якими мають оволодіти поліцейські для виконання своїх службових повноважень. Так, у ст. 30 ЗУ «Про Національну поліцію» перелічені види поліцейських заходів.

«1. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

2. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення, також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

3. Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

4. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження».

Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у:

- Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;
- Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію».

Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу.

Застосуванню примусового заходу передує прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного поліцейського заходу, який має забезпечити публічний порядок та безпеку й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнута без спротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події.

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, зокрема збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події у передбачений законом спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставляння до територіального підрозділу поліції.

Якщо перебування поліцейського на місці події не забезпечує проведення поліцейського заходу, правопорушник не виконує команд поліцейського, але не вдається до активної протидії законним вимогам поліцейського, не становить загрози та не опирається контролюючим діям поліцейського (пасивний опір) поліцейський має попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків (ст. 185 КУпАП), а також про можливість застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї у разі продовження протиправної поведінки.

Поліцейський має надати правопорушнику достатньо часу для сприйняття та виконання законної вимоги поліцейського, а також для припинення пасивного опору та демонстрації відсутності спротиву.

Якщо поліцейський вважає, що мета застосування примусового заходу ним досягнута, а порушений порядок проведення превентивного поліцейського заходу відновлено, він повинен припинити застосування цього примусового заходу та повернутися до виконання превентивного поліцейського заходу.

У межах заходів реагування на правопорушення, визначених КУпАП та КПК України, заходи примусу застосовуються

поліцією з метою забезпечення особистої безпеки поліцейського, безпеки оточуючих, порушника.

Наслідком застосування примусу може бути затримання правопорушника у встановлений у законі спосіб, припинення правопорушення, встановлення особи правопорушника, забезпечення складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим тощо.

Отже, розглянемо детальніше вибір і поступливість застосування сили.

3.5. Правові норми та правила застосування спеціальних засобів

Працівник поліції для виконання своїх службових повноважень, відповідно до ч. 4 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію», має право застосовувати та використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами;

13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Перелік спеціальних засобів, визначений у ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним та може бути розділений на групи:

- засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (зокрема зброєю);
- засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника);
- засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують.

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

До переліку спеціальних засобів не включено елементи однострою поліцейського, засоби індивідуального захисту, а також прилади (пристрої), які мають однакові зі спеціальними засобами властивості (призначення), але не долучено до норм забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, що мають бути визначені наказом Міністра внутрішніх справ України (пп. 2, 7 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію»).

Правила застосування спеціальних засобів.

Гумовий кийок – спеціальний засіб, який мають право застосовувати зокрема, поліцейські, військовослужбовці Національної гвардії України, співробітники установ виконання покарань, посадові особи інших правоохоронних органів України, визначених законодавством, для відбиття нападу на осіб, об'єкти, приміщення, затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законному розпорядженню, а так само для припинення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на ці органи обов'язків. Гумовий (пластиковий) кийок застосовується для запобігання нападу на громадян, поліцейського та/або охоронювані об'єкти; в разі затримання злочинця або адміністративного правопорушника, якщо він грубо порушує закон і не підкоряється законному наказу поліцейського; для запобігання масовому і груповому порушенню публічного порядку.

Пластиковий кийок «КПФ-02» (тонфа) – призначений для використання співробітниками МВС та іншими підрозділами спецпризначення з метою самозахисту, контролю та затримки правопорушників. Кийок складається з робочої частини та двох рукояток, розташованих перпендикулярно одна до одної. Працівникам поліції забороняється наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт.

Кайданки – пристрій у вигляді двох кілець зі замками (браслетів), які з'єднані між собою коротким ланцюгом, який використовується органами охорони порядку для обмеження свободи дій затриманого. Кайданки, переважно, надягають на кисті рук і тією чи іншою мірою позбавляють затриманого вільно рухатися. Кайданки й інші засоби обмеження руху застосовуються:

- проти осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечні дії (правопорушення);
- проти осіб, які чинять опір чи можуть чинити опір поліцейським, у разі спроби втечі;
- під час конвоювання затриманого або ув'язненого;
- якщо людина своїми діями може нашкодити собі та оточуючим (наручники або інші засоби надягають на кисті рук за спиною так, щоб вони не завдавали болю);
- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Кайданки БР, БР-С, БРМ-92 призначені для використання з метою обмеження фізичного опору правопорушника. Розвиток конструкції кайданків дуже своєрідний, і пов'язаний насамперед із рівнем металообробки (як основний матеріал виготовлення кайданків). Можуть бути й інші типи кайданків:

- пальцеві наручники – одягаються на великі пальці рук, позбавляючи можливості відкрити звичайні наручники підручними засобами;
- пластикові наручники – повністю зроблені з пластику.

Використовуються поліцією для масового затримання підозрюваних. Застосовувати кайданки понад 2 год безперервного використання або без позбавлення їх тиску заборонено.

3.6. Відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів примусу

Так, правовими підставами застосування поліцейським вогнепальної зброї є: Закон України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42, 43 та 46); Кримінальний Кодекс України (ст.ст. 36, 37, 38 та 39);

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1979 року. Раніше розглянуто правові підстави застосування поліцейських заходів примусу. В цьому розділі навчального посібника ми розкриємо зміст кримінальної відповідальності поліцейських за неправомірне застосування цих засобів. Питання про відповідальність за застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів і вогнепальної зброї вирішується за певними правилами.

1. За порушення порядку застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів поліцейські можуть підлягати дисциплінарній чи кримінальній відповідальності.

2. Дисциплінарна відповідальність застосовується лише у разі, якщо відсутні підстави для застосування кримінальної відповідальності. Двічі за одне і те ж саме діяння поліцейський не може бути притягнутий до відповідальності.

3. Відповідальність поліцейського виключається, якщо:

1) у момент застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів чи вогнепальної зброї його дії підпадають під ознаки таких обставин, що виключають злочинність діяння, як: необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (ст. 37 КК України), затримання особи що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК України);

2) поліцейський застосував фізичний вплив (силу), спеціальні засоби чи відповідно до вимог Закону України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42–46 Закону). За дотримання цих умов будь-яка відповідальність виключається незалежно від наслідків застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів.

І навпаки, у разі порушення поліцейським вимог статей КК України, якими регламентовано такі обставини, що виключають злочинність діяння, як необхідна оборона (ст. 36 КК України), уявна оборона (ст. 37 КК України), затримання особи,

що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК України) або ж недотримання визначених ЗУ «Про Національну поліцію» підстав та порядку застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів чи вогнепальної зброї поліцейський підлягає відповідальності.

Питання про вид такої відповідальності та статтю КК України, яка має бути застосована до поліцейського, який неправомірно застосував фізичний вплив (силу), спеціальні засоби тобто з недотриманням вимог ЗУ «Про Національну поліцію» вирішується у кожній ситуації, з огляду на конкретні обставини справи.

Зокрема у ст. 36 КК України, яка регламентує необхідну оборону, передбачено:

«1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118 та 124 цього Кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвер-

нення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає».

Зміст саме цієї статті КК України найсуттєвіше впливає на вирішення питання про відповідальність поліцейських, адже право на застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї впливає насамперед з цього інституту – інституту необхідної оборони. А ст. 36 КК України, яка регламентує умови правомірності необхідної оборони, ніяких обмежень у виборі предметів для захисту охоронюваних законом прав та інтересів і себе, й інших осіб, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечних посягань не встановлює.

Заразом враховувати, що застосовуючи заходи примусу, поліцейські виконують службові обов'язки на відміну від звичайних громадян. Через це вони зобов'язані діяти в межах службових повноважень. Тому вимоги до дій в стані необхідної оборони пересічного громадянина і поліцейського дещо різні.

Розглянемо порівняльний аналіз відповідальності пересічного громадянина та поліцейського за застосування заходів примусу.

Необхідна оборона – це є право кожного громадянина, а от у поліцейського не лише право, а й обов'язок. Закон не вимагає вчинення якихось діянь перед реалізацією права на необхідну оборону, а от поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування заходів примусу і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що виникла, таке попередження є невиправданим або неможливим.

Викладене в ст. 36 КК України без деталізації поведінки пересічного громадянина. Для поліцейських застосування заходів примусу деталізовано та регламентовано в Законі України «Про Національну поліцію».

Порівняно з поліцейськими громадянам попередження щодо дій зі захисту охоронюваних Законом прав та інтересів не вимагається, а от для поліцейських переважно, застосовуються після попередження, про що зазначено в нормативно-правових актах.

У ст. 36 КК України випадків на заборону дій громадянам щодо конкретних осіб зі захисту охоронюваних законом прав та інтересів не наведено. Для поліцейських визначенні обмеження до певних категорій громадян щодо застосування заходів примусу такі, як: до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Застосування будь-яких предметів пересічними особами, зокрема зброї, для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло, інше приміщення, незалежно від заподіяної шкоди, не тягне кримінальної відповідальності. А от застосування поліцейськими заходів примусу буде законним лише в разі дотримання вимог ЗУ «Про Національну поліцію».

Для громадян перевищення меж необхідної оборони не буде, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, особа не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. На відміну від пересічного громадянина для поліцейського сильне душевне хвилювання не виключає кримінальної відповідальності.

Що ж таке перевищення меж необхідної оборони і як вирішується питання про відповідальність у таких випадках?

Перевищення меж необхідної оборони має місце коли тим, хто обороняється умисно заподіяна тому, хто посягає, *тяжка шкода, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту*. При чому, явно означає, що з урахуванням обставин справи це є очевидним для кожної людини, а отже, і для того, хто обороняється.

Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони звичайною особою тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони.

А в разі вирішення питання чи не перевищив меж необхідної оборони поліцейський, який застосував заходи примусу встановлюється два моменти:

1) чи були ним дотримані загальні вимоги необхідної оборони, і насамперед чи не заподіяно ним потерпілому тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту;

2) чи застосовані такі заходи відповідно до вимог ЗУ «Про Національну поліцію».

У разі недотримання хоча б однієї з цих вимог поліцейський підлягає кримінальній відповідальності або за ст.ст. 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони або перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України).

Про це, зокрема, зазначається у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15. Зокрема у абз. 2 п. 11 цієї постанови зазначено «Умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою при перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 118 або ст. 124 КК України», а у п. 13 цієї постанови зазначається: «При вирішенні питання про кваліфікацію дій службової особи за ч. 2 ст. 365 КК України за ознакою застосування зброї треба враховувати, що нею визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі, і що вона може бути і вогнепальною (заразом гладкоствольною), і *холодною*. Застосування зброї передбачає не тільки заподіяння чи спробу заподіяння за її допомогою тілесних ушкоджень або смерті, а й *погрозу нею*.

Розглядаючи справи, пов'язані з незаконним застосуванням зброї службовими особами, які мають право володіти нею, суди зобов'язані керуватися нормативними актами, що визначають підстави й порядок її застосування цими особами». Стан *уявної оборони* (ст. 37 КК України) виникає у випадках, коли реального посягання немає, але в особи під впливом дій іншої особи (осіб) та особливостей ситуації, в якій вчинено ці дії, виникає помилкове враження про вчинення (чи реальну загрозу вчинення) суспільно небезпечного посягання, внаслідок чого

вона заподіює шкоду потерпілому, вважаючи, що перебуває у стані необхідної оборони.

Загалом заподіяння потерпілому шкоди в стані уявної оборони не виключає кримінальної відповідальності. Уявна оборона не тягне за собою кримінальної відповідальності за наявності двох ознак, вказаних у ч. 2 ст. 37 КК України, а саме, коли:

1) обстановка, що виникла, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання;

2) особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Питання про те, чи справді існували достатні підстави для помилкових висновків про наявність суспільно небезпечного посягання, має вирішуватися залежно від обставин конкретної справи, виходячи із того, як звичайно сприймала б відповідну ситуацію інша особа.

За наявності, передбачених у ч. 2 ст. 37 КК України, ознак виправданості уявної оборони дії, вчинені у відповідній ситуації, мають розглядатись як вчинені у стані реальної необхідної оборони.

Якщо під час уявної оборони за обставин, передбачених ч. 2 ст. 37 КК України, особа допустила перевищення меж, встановлених ст. 36 КК України, для випадків необхідної оборони від реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони, а поліцейський, за певних обставин, за перевищення влади чи службових повноважень учинене працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України).

Ч. 4 ст. 37 встановлено, що у випадках, коли особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати факт відсутності реального суспільно небезпечного посягання, вона несе кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди через необережність. Це правило має застосовуватися лише для випадків, коли виникли певні обставини, які могли створити враження про наявність посягання, але особа виявила легковажність чи недбалість в оцінці ситуації і внаслідок цього помилково вжила заходів захисту від неіснуючого посягання.

Якщо ж обставин, які хоча б частково виправдовували помилку, допущену особою в оцінці ситуації, не було і особа не лише могла, але й повинна була в обставинах, що виникли,

усвідомити відсутність суспільно небезпечного посягання, то положення про уявну оборону щодо такої особи не застосовуються і вона має нести кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду на загальних підставах.

У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» надано право потерпілому, щодо якого вчинено злочин, або будь-якій іншій особі безпосередньо після вчинення цього злочину затримати особу, яка цей злочин вчинила, і доставити її відповідним органам влади. Водночас від особи, яка затримує, вимагається не перевищити заходи, необхідні для затримання того, хто злочин учинив.

Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у ст.ст. 118 КК України (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) та 124 КК України (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця).

Під вимоги ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» безпосередньо підпадають такі випадки:

а) застосування зброї:

– для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагалася втекти (п. 5 ч. 4 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»);

– для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського (п. 6 ч. 4 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію»).

б) застосування спеціальних засобів:

– кайданки й інші засоби обмеження рухомості: під час затримання особи (пп. «б» п. 1 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію»); під час конвоювання (доставлення) затриманого або заарештованого (пп. «в» п. 1 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію»);

– гумові та пластикові кийки: для затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського (пп. «б» п. 2 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про Національну поліцію») тощо;

в) застосування фізичного впливу (сили):

– для затримання особи, що вчинила правопорушення.

Отже, умови і межі застосування поліцейськими заходів примусу у зазначених випадках обґрунтовуються встановленим у кримінальному законі правом на затримання особи, що вчинила злочин, як обставиною, що виключає злочинність діяння.

Поряд із цим зазначимо, що аналогічно до необхідної оборони, хоча право на затримання особи, що вчинила злочин, має спільні риси з правом поліцейського на застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили), проте між ними є й певні відмінності, зумовлені діяльністю поліції, а саме:

1. Для потерпілого, інших осіб, окрім поліцейських, при затриманні особи, що вчинила злочин, ст. 38 КК України не вимагає вжиття якихось дій до її затримання. А застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили) можливе, коли інші способи не забезпечили виконання поліцейськими обов'язків по затриманню особи, котра вчинила злочин. Тобто спершу, за наявної можливості, працівники поліції мають вчинити інші дії, що приведуть до затримання такої особи. Наприклад, запропонувати добровільно здатися; взяти в кільце особу, що вчинила злочин і прагне втекти; попередити інші наряди про необхідність перекрити шляхи відходу особи, що вчинила злочин і втікає тощо. І лише коли такі чи подібні дії не дали потрібного результату, застосувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби і фізичний вплив (силу) законно.

2. Потерпілий чи інша особа, крім поліцейських, не зобов'язаний, затримуючи особу, котра вчинила злочин, попереджувати про заходи, які має намір вжити. А поліцейський перед застосуванням вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичного впливу (сили) повинен попередити особу, котра вчинила злочин і намагається втекти, про намір їх застосування.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Поліцейські заходи примусу щодо особи, яка вчинила злочин і прагне втекти, без попередження можуть бути застосовані лише у чітко визначених випадках.

3. Потерпілий чи інша особа, крім поліцейських, можуть затримувати особу, що вчинила будь-який злочин.

Положення ст. 38 КК України (затримання особи, котра вчинила злочин) щодо тяжкості злочину, що вчинено особою, яка затримується, вказівки не містить. Єдине, що зазначено, – відповідність затримання посягання або обстановці затримання злочинця. Вогнепальна зброя, спеціальні засоби і фізичний вплив (сила) при затриманні особи, що вчинила злочин, застосовуються неоднаково. Спеціальні засоби, заходи фізичного впливу застосовуються, з огляду на обстановку, що виникла, характеру злочину, особи, яка вчинила злочин. Вогнепальна зброя може бути застосована *лише* для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти, чи для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського. Водночас також враховуються обстановка, що виникла, характер злочину, особа, яка вчинила злочин.

4. У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» не наведено переліку осіб, затримувати яких не дозволяється. Застосування ж поліцейських заходів примусу щодо певних категорій осіб заборонено. Так, заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо (ч. 5 ст. 43 ЗУ «Про Національну поліцію»).

5. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, тягне за собою кримінальну відповідальність лише у разі її вбивства (ст. 118 КК України) чи тяжкого тілесного ушкодження (ст. 124 КК України). Перевищення поліцейськими умов і меж застосування заходів примусу при затриманні особи, за певних умов, може розцінюватися як перевищення ними влади чи службових повноважень (ст. 365 КК України).

Окрім проаналізованих випадків і статей КК України потрібно відзначити і ст. 39 КК України, в якій врегульовано право на крайню необхідність – для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна усунути іншими засобами.

Поліцейські також можуть застосовувати заходи примусу в стані крайньої необхідності проте лише у випадках і в порядку, передбаченому ЗУ «Про Національну поліцію».

Отже, у будь-якому випадку, за ознак необхідної оборони, уявної оборони, затримання особи, що вчинила злочин чи крайньої необхідності, вирішуючи питання про відповідальність поліцейського за застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та фізичного впливу (сили) треба виходити насамперед з дотримання законодавчих вимог про підстави та межі їх застосування, і насамперед із положень ЗУ «Про Національну поліцію».

У випадку недотримання цих вимог поліцейський підлягає кримінальній відповідальності за ст.ст. 118 або 124 КК України, або ж за ст. 365 КК України, які мають таку редакцію:

Стаття 118. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця Умисне вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, – *карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.*

Стаття 124. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі

перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вчинене у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, – *карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.*

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали суттєвої шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, – *карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*

2. Дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, – *караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*

3. Дії, передбачені ч.ч. 1 або 2 цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – *караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*

Питання для самоконтролю

1. Які види поліцейських заходів перелічені в ЗУ «Про Національну поліцію»?

2. Що є метою застосування поліцейськими примусових заходів?

3. Які основні принципи застосування континууму сили?
4. Які ознаки пасивного опору правопорушника?
5. Чим характеризується активний опір правопорушника?
6. Якими ознаками характеризується агресивний опір?
7. Об'єктивно виправдана сила – це...
8. Які існують види примусових поліцейських заходів?
9. Що таке «фізичний вплив (сила)»?
10. Спеціальні засоби – це...
11. Хтобирає та приймає рішення про застосування поліцейського примусового заходу?
12. Як здійснюється попередження про застосування заходів примусу?
13. До яких категорій осіб заборонено застосовувати заходи примусу?
14. Де і за яких обставин поліцейський може застосовувати фізичну силу?
15. Відповідно до якої статті ЗУ «Про Національну поліцію» поліцейський має право застосовувати спеціальні засоби?
16. Яка стаття ЗУ «Про Національну поліцію» визначає перелік спеціальних засобів?
17. На які групи поділяються спеціальні засоби?
18. Де, коли й за яких обставин застосовуються гумові та пластикові кийки?
19. Які бувають засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо) та які обмеження їх застосування?
20. За яких обставин вважається неправомірне застосування поліцейських заходів примусу?
21. За яких обставинах настає кримінальна відповідальність за неправомірне застосування поліцейських заходів впливу?
22. Якою статтею КК України передбачено умови та межі необхідної оборони особи?

Розділ 4

**ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

**4.1. Основні засади психологічної підготовки
працівників Національної поліції до застосування
прийомів спеціальної фізичної підготовки
при виконанні службових обов'язків**

Успішне виконання завдань, що стоять перед Національною поліцією, можливе лише за умов формування у персоналу нової психології та високого професійного рівня. Загальновідомо, що успіх будь-якої справи значною мірою залежить від людей, які вони виконують. Від їхньої фахової, фізичної та психологічної підготовки, мотивації до служби та додержання законності в роботі, відданості справі та розуміння своєї ролі й місця в колективних діях, рівня особистої дисциплінованості тощо.

Невід'ємною складовою спеціальної фізичної підготовки працівників Національної поліції є вміння ведення двобою не лише у тренувальних чи спортивно-змагальних умовах, але й в умовах реальної дійсності, коли супротивником є реальний правопорушник фізичні можливості якого не відомі, який докладає всіх зусиль щоб уникнути затримання тощо.

Очевидно, що досягнення належного рівня спеціальної фізичної підготовленості поліцейського без відповідної психологічної підготовки, без формування необхідного для реального бою емоційно-вольового стану є неможливим. Із урахуванням наведеного, слід відзначити, що психологічні та педагогічні аспекти навчання рукопашному бою і практичні шляхи реалізації цих знань у навчанні працівників НП викликали та викликають значну зацікавленість серед учених. Заразом з огляду на призначення цього видання, розглянемо лише найбільш загальні аспекти психологічної підготовки працівників Національної поліції до застосування прийомів спеціальної фізичної підготовки при виконанні службових обов'язків¹⁴.

¹⁴ Спеціальна фізична підготовка працівників органів внутрішніх справ : навч. посібник / кол. авторів: О. І. Тьорло, В. Р. Булачек, А. О. Гречанюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2013. С. 42–48.

На працівника Національної поліції під час виконання оперативно-службового завдання в момент бойової сутички із правопорушником впливає низка факторів:

- з одного боку, усвідомлення обов'язку; наказ начальника (командира) тощо;
- з іншого, – інстинкт самозбереження; інші перешкоди, що можуть виникати в процесі (перевага правопорушника у вазі, зрості тощо).

Усі зазначені фактори загалом і кожний окремо будуть викликати суперечливі почуття та дії.

У сутичках поліцейського з правопорушником у реальних умовах висока емоційно-психічна напруга двобою, загострена постійно присутніми факторами ризику та погрози з боку суперника, може сприяти утворенню потужного комплексу індивідуальних і групових гальмівних психологічних механізмів та бар'єрів.

Виконання у реальних обставинах прийомів спеціальної фізичної підготовки вимагає від поліцейського максимальної віддачі сил, зважливих дій, подолання великих труднощів. Водночас готовність до успішних дій у рукопашному бою в реальній бойовій обстановці визначає прагнення зблизитися зі супротивником (злочинцем), нейтралізувати його, відчувши свою перевагу й упевненість у перемозі.

У небезпечних обставинах під час застосування прийомів і засобів впливу поліцейському необхідно насамперед оцінити обстановку і прагнути до прийняття правильного рішення, тобто вміти керувати своєю поведінкою.

Оцінка ситуації та прийняття того чи іншого рішення – це не просто мислення, це складна психічна діяльність, що визначається спрямованістю особистості, здібностями, її характером, силою волі, знаннями, почуттями, мисленням, навченістю тощо.

Під час виконання своїх службових повноважень, застосовуючи заходи фізичного впливу та самозахисту, поліцейський діє або активно усвідомлено, або імпульсивно.

У першому випадку він ніби стоїть над ситуацією, у другому – його поведінка обумовлюється нею. З посиленням небезпеки ситуацій громадська (соціальна) обумовленість поведінки буде переключатися на його особистий досвід, і може

наступити момент, коли поведінка стане майже не керованою. Ця тенденція виявляється сильніше тоді, коли умовно-рефлекторні зв'язки сформовані в умовах, які не подібні до умов оперативно-службової діяльності поліцейського.

Небезпечна ситуація бою здатна активізувати у поліцейського інстинкт самозбереження, захисну потребу. Насамперед це відображається у переляку (особливо, якщо напад суперника відбувся раптово), який уповільнює соціальні реакції поведінки, викликає схильність до невмотивованих малодоцільних дій або заціпеніння, що в умовах сутички поліцейським може вартувати життя. Переляк залежно від подальшого розвитку небезпечної ситуації іноді переходить у страх, жах або паніку.

Страх – тривожний стан, що характеризується відчуттям розгубленості, зниженням стійкості психічних процесів, падінням критичності мислення.

Жах – найбільш сильна біологічна реакція психіки на ситуацію небезпеки, внаслідок якої відбувається придушення свідомого мислення згідно з механізмом різко вираженої негативної індукції від будь-якого емоційно забарвленого вогнища збудження.

Паніка – це тимчасовий стан гіпертрофованого страху, що зумовлює некеровану поведінку людей, іноді з повною втратою самовладання, нездатністю реагувати на заклики до свідомості, почуття обов'язку та гідності. В основі паніки є почуття безпорадності перед реальною або уявленою небезпекою, прагнення будь-яким шляхом уникнути її та не боротися з нею.

Психофізіологічний механізм паніки полягає в індукційному гальмуванню великих ділянок кори головного мозку, що зумовлює зниження активної свідомості. В результаті – неадекватність мислення і сприйняття, гіперболізація небезпеки («страх має великі очі»).

Виникнення у поліцейського страху, жаху, паніки головно залежить від особистого і соціального досвіду. Ці форми реакції на небезпеку негативно позначаються під час сутичок зі злочинцем у реальних умовах.

Внутрішня напруга у емоційно-нестійких працівників національної поліції (частіше у молодших) може також

переходити у стан напруги як тимчасового зниження стійкості психічних і психомоторних процесів, фізіологічним механізмом в якій є або пасивно-охоронний рефлекс або неадекватні (гіпобулічні) реакції.

Напруга виявляється: у скруті пози; у певній міміці або необґрунтовано різких і некоординованих рухах, у недоцільних щодо обставин дій, іноді реверсивних («дії навпаки»), в психічних порушеннях (звуження об'єму уваги, скрутність його розподілу і переключення, забуття прийомів та дій, у явній помилковій оцінці ситуації, повільному прийнятті рішень практично до повного заціпеніння та ін.). У стані напруги у поліцейського виявляється нездатність володіти своїми емоціями, що негативно відображається на діях правоохоронця в сутичці з правопорушником.

В умовах правильно організованого виховання, психологічної підготовки до застосування прийомів спеціальної фізичної підготовки в реальних умовах у поліцейського формується безстрашність. Страх і безстрашність мають однакову природу розвитку. Спочатку може виникати психічний стан тривоги, страху, але в міру їхнього повторення, проведення психологічної підготовки, адаптації до психогенних факторів, розвивається безстрашність, яка перетворюється у психічні властивості особистості. Створюючи у процесі підготовки до тактики самозахисту небезпечні ситуації, потрібно вчити поліцейського виходити переможцем у сутичці з труднощами, формувати впевненість у перемозі.

Розвиток психіки людини – це процес формування особистості (її спрямованості, характеру, мислення, вольових виявів тощо). Виходячи з указанного, можна зробити висновок, що високий рівень розвитку психіки та навченості поліцейського, що опинився у небезпечній ситуації, забезпечує йому більш адекватну поведінку і дію, дає можливість перемогти у сутичці та затримати правопорушника. Низький рівень, обумовлює гальмування або неадекватну поведінку у небезпечній ситуації.

Ознаками високого рівня психологічної підготовки поліцейського до застосування прийомів тактики самозахисту є: глибока переконаність у своїй правоті, сильна воля, висока майстерність, віра у перемогу і прагнення до її досягнен-

ня. Успішно діяти в рукопашному бою дозволить максимальна автоматизація прийомів і дій, оскільки у цьому випадку розумова та сенсорна діяльність стає більш стійкою.

Аналіз випадків травмувань та загибелі працівників Національної поліції при виконанні службових обов'язків дає підстави виділити певні психологічні чинники, що характерні у таких ситуаціях. Серед них вирішальною є психологічна неготовність працівника до професійно-ефективних і водночас безпомилково безпечних дій.

Слід також зауважити, що випадки травматизму серед особового складу підрозділів Національної поліції при спільних діях становить більший відсоток ніж при індивідуальних діях поліцейського. Це засвідчує, що під час відпрацювання прийомів спеціальної фізичної підготовки більше часу потрібно відводити роботі в парі «контакт-прикриття». Що, своєю чергою, вдосконалює власне тактику самозахисту, а не чисте виконання прийомів у стандартних умовах.

З огляду на це, керівники підрозділів НП повинні максимально наблизити практичні заняття в системі професійної підготовки до реальних умов. При плануванні та проведенні занять у системі професійної підготовки особливу увагу слід приділяти моделюванню та відпрацюванню алгоритмів дій працівників поліції в екстремальних умовах. Водночас слід відпрацьовувати тактику дій при виникненні конкретної кризової ситуації (затримання правопорушників в обмеженому просторі (коридор, під'їзд, ліфт, підвал, стріх, у громадському транспорті тощо), а також вдосконалювати навички дій поліцейських із використанням спецзасобів.

Спілкування являється одним із найголовніших засобів досягнення цілей. Що ефективніше ми спілкуємося, то більшого успіху здатні досягти у своїй професійній діяльності.

Вербальний самозахист охоплює комплекс дій та заходів, що спрямовані на вирішення конфліктних ситуацій за допомогою комунікації та передбачає:

- 1) уміння контролювати ситуацію та дії оточуючих людей без ескалації конфлікту;
- 2) досягнення максимальної ефективності поліцейських заходів з мінімальним ризиком для самого поліцейського.

4.2. Процес комунікації та його складові

Складові процесу комунікації:

- 1) відправник повідомлення;
- 2) одержувач повідомлення;
- 3) повідомлення – інформація;
- 4) зворотній зв'язок.

Спостереження та активне слухання є основою будь-якої комунікації поліцейського. Вони розвиваються у ранньому віці. Ми всі спостерігали за взаємодією друзів і членів родини в ранньому віці ще до того, як навчилися говорити.

Основним завданням поліцейського на початковій стадії комунікації є встановлення **позитивного контакту** з особою.

Складові:

(професійна поведінка/присутність)

– **представитися**

(Мене звати _____. Я працюю _____. Я тут, тому що _____)

– **професійна мова**

(так, пане, так, пані, будь ласка, дякую)

– **ввічливе ставлення при опитуванні.**

Активне слухання включає здатність чути та розуміти те, що кажуть оточуючі. Активне слухання допомагає почути сигнали небезпеки з боку суб'єктів, коли ситуація все ще знаходиться на вербальній стадії, що дозволяє вжити адекватних заходів до того, як ситуація вийде з-під контролю.

Складові активного слухання:

- відповідайте суб'єктам;
- ставте запитання, щоб підтвердити або прояснити деталі;
- демонструйте розуміння та співчуття.

Проблемною та такою, що може призвести до ескалації конфлікту є комунікація з:

- особами, що перебувають під впливом (дією) алкоголю чи наркотичних речовин;
- емоційно збудженими особами;
- психічнохворими людьми;
- дітьми.

Деескалація ситуації під час взаємодії з «проблемними» людьми

1. Розмовляйте спокійним голосом.
2. Виявляйте турботу.

3. Запитуйте: «Чим я можу вам допомогти?»
4. Розташуйтеся так, щоб вони почували себе комфортно та не відчували загрози.

Реагування на вербальні образи

1. Не сприймайте вербальні атаки стосовно себе.
2. Залишайтеся емоційно відстороненим.
3. Тримайте особу зосередженою на конкретному питанні/проблемі.
4. Не відповідайте вербальною агресією.

Коли слова неефективні

Поведінкові ключі, що вказують на негативну реакцію:

- мова тіла;
- вираз обличчя;
- дії.

Знати, коли застосувати силове обмеження

1. Чи працює вербальна комунікація?
2. Чи не погіршується ситуація?
3. Чи не з'явилися додаткові фактори?

Управління вербальним спротивом

1. Чи достатньо вербальної комунікації?
2. Змініть попередній метод/стиль комунікації.
3. Потрібно розуміти, коли необхідно перейти до подальших дій.

4.3. Основи комунікації

1. Основні навички (оцінка ситуації):

- розташування в просторі співрозмовника;
- вербальна комунікація.

2. Додаткові навички (комунікація з особою):

- реагувати на поведінку особи;
- ставити запитання.

3. Реагування на поведінку:

- відповідати на запитання;
- ставити запитання;
- реагувати відповідно (співчувати, посміхатися, підбадьорювати тощо).

Навички оцінки ситуації:

- це базові навички, які допоможуть зрозуміти, що відбувається у будь-якій ситуації;

– допоможуть уникнути серйозних помилок і максимально забезпечать точність та адекватність ваших рішень і відповідей;

– є ефективними, тому що дозволяють активно отримувати та використовувати інформацію для вирішення проблем, а часто й запобігати їх виникненню.

Основні критерії оцінки ситуації:

– розташування в просторі (*допомагає бачити і чути те, що відбувається*);

– поза (*демонструє впевненість та увагу до ситуації*);

– спостереження (*допомагає робити висновки на основі зовнішнього вигляду, поведінки та сигналів внутрішнього стану*);

– уміння слухати (*допомагає помічати ключові слова та настрій*).

Розташування в просторі

Правильне розташування в просторі означає:

– можливість зайняти положення, найкраще з можливих, щоб бачити та чути й групи, й окремих осіб;

– знайти дистанцію, достатньо віддалену для того, щоб залишатися у БЕЗПЕЦІ, але достатньо близько для того, щоб бачити і чути те, що відбувається.

Основні критерії правильного розташування

1. Дистанція

Повинна дозволяти залишатися в безпеці та бачити й чути те, що відбувається.

2. Обличчям до ситуації

Для максимально ефективного огляду

3. Прямий погляд

Щоб правильно розуміти, що відбувається, та справляти позитивне враження з психологічної точки зору.

Зоровий контакт:

1. Нормальний впевнений погляд:

– демонструє впевненість та контроль;

– показує особі, що ви достатньо рішучі, щоб діяти;

– підсилює ваші слова;

– несе повідомлення «Я розберусь, що тут відбувається».

2. Спеціальний зоровий контакт:
- з людьми певної культури або членами певних груп (наприклад, японці не дивляться один одному у вічі, так як це є ознакою неповаги);
 - із занадто емоційними людьми та з тими, в кого пустий нерухомий погляд.

2. Поза

Правильна поза означає тримати своє тіло так, щоб воно демонструвало силу, впевненість, зацікавленість та контроль.

Чому правильна поза важлива в процесі комунікації?

Якщо ваша манера тримати себе показує силу та впевненість, інші люди схильні реагувати на вас як на сильну та впевнену людину.

Правильна поза означає:

- стояти прямо;
- усунути відволікаючу поведінку;
- трохи податися вперед.

3. Спостереження

Уміння спостерігати – здатність помічати та розуміти, про що говорить зовнішній вигляд, поведінка та оточення особи. Ретельне спостереження за її діями може багато сказати про те, що потрібно знати про цю особу, її внутрішній стан та причини, якими обумовлена її поведінка.

Чотири етапи спостереження:

1. Уважно дивитися на поведінку, зовнішність та оточення.
2. Оцінити емоційний та психологічний стан співрозмовника.
3. Прийняти рішення, чи є ситуація нормальною або ненормальною.
4. Прийняти рішення, чи вказує ситуація на наявність проблем або на можливість їх виникнення.

1 етап спостереження

Три типи візуальних ключових моментів, що дозволяють зробити висновок:

- 1) поведінка (*ключі, що вказують на негативні чи позитивні відносини*);
- 2) зовнішність (*мова тіла, вираз обличчя, дії, погляд особи*);
- 3) середовище (*де це відбувається?*).

II етап спостереження

Чотири ключові моменти, що дозволяють зробити «висновки»:

- 1) внутрішній стан особи (*знати, в якому внутрішньому стані знаходиться суб'єкт*);
- 2) приватні стосунки особи з чоловіком, дружиною, сім'єю тощо (*позитивні, негативні або нейтральні*);
- 3) рівень настрою особи (*низький, середній або високий*);
- 4) цінності особи (*що цікавить суб'єкта?*).

Що стосується висновків...

Висновки будуть найбільш точними, якщо спостереження ретельні і конкретні, а не загальні та туманні.

Однак також потрібно пам'ятати, що:

1. Висновки – це попередні припущення.
2. Висновки – це не істина в останній інстанції!

III етап спостереження

Прийняти рішення чи є ситуація:

- нормальною;
- ненормальною.

IV етап спостереження:

Прийняти рішення, чи вказує ситуація на:

- проблеми;
- відсутність проблем.

4. Слухати

Чотири кроки, які дозволяють навчитися ефективно слухати:

1. Утриматися від попередніх суджень та оцінок.
2. Помічати ключові слова або фрази.
3. Визначати інтенсивність того, що сказано.
4. Розуміти настрій співрозмовника.

Інтенсивність та настроїв

Інтенсивність

Визначити інтенсивність того, що сказано:

- гучність;
- емоції;
- тон голосу.

Настроїв

Три рівня настрою:

- позитивний;

- негативний;
- нейтральний.

Варто зауважити, що має бути насамперед застосування комунікативних якостей поліцейськими під час спілкування з людьми. Тільки коли не досягнули поставленої мети всі застосовані прийоми комунікації, роз'яснення та попередження поліцейський має право перейти до застосування сили. Сила має бути застосована прямопропорційно до ситуації, що виникла. Слід розрізняти рівні загрози під потенційного правопорушника, деескалація конфліктної ситуації залежить не тільки від вміння спілкуватися, але й від поведінки патрульного (поза, жести, інтонація тощо), сила також має бути застосована відповідно до передбачуваного розвитку подій, тобто поліцейський має вміти негайно перейти від одного рівня застосування сили до іншого.

Питання для самоконтролю

1. Під час сутички із правопорушником, які фактори впливають на працівника Національної поліції?
2. Від чого залежить оцінка ситуації та прийняття того чи іншого рішення?
3. У які психологічні стани може перерости переляк?
4. Унаслідок чого виявляється безстрашність?
5. Дайте характеристику поняттю «страх».
6. Якими біологічними реакціями характеризується психологічний стан «жах»?
7. У чому полягає психофізіологічний механізм паніки?
8. Що є ознаками високого рівня психологічної підготовки поліцейського?
9. Які складові комунікації ви можете назвати?
10. Що є основою ефективної комунікації?
11. Які основні критерії оцінки ситуації?
12. Якими навичками має володіти поліцейський для оцінки ситуації?
13. Яких основних критеріїв правильного розташування має притримуватися поліцейський?

ЧАСТИНА ІІ

ТЕХНІКА ТА ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ

Розділ 5

ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ЧИНИТЬ ФІЗИЧНИЙ ОПІР В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ НА СХОДАХ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ

Аналізуючи службові ситуації працівників поліції варто зауважити, що під час відпрацювання огляду будівель, поквартирного опитування сусідів, перевірки отриманої інформації щодо переховування небезпечних елементів для суспільства, переслідування «по гарячих слідах» тощо слід вважати на свою безпеку. Тому одне з основних правил якого необхідно дотримуватися – це робота в парі, тобто контакт-прикриття.

Розглянемо спочатку тактику пересування по сходах у роботі поліцейських у парі. Для сходів характерна одночасна наявність декількох небезпечних зон. Переконавшись у безпечності першого прольоту, починайте зачищати вище розташовані ділянки, просуваючись обличчям уперед.

Основні принципи безпеки пересування по сходах:

- усі рухи виконуються узгоджено та по команді;
- перший поліцейський фіксує міжсходовий простір;
- другий поліцейський пересувається якнайближче до стіни, утримуючи сектор вірогідного розташування правопорушника;
- поліцейський, який піднімається вгору (рухається вниз), розташовується в безпечному місці на міжповерховому майданчику і чекає на напарника;
- першому поліцейському при пересуванні доцільно періодично присідати і проводити огляд із нижнього рівня;

- другий рухається ближче до перил сходів, постійно фіксує міжсходовий простір;

- після того, як другий доходить до міжповерхового майданчика і фіксує міжсходовий простір, починає рухатися перший, спочатку до наступного кутка, а потім на наступний поверх, таким алгоритмом необхідно рухатися до контрольного пункту призначення;

- заборонено двом поліцейським знаходитися на одній лінії вогню.

Потрібно пам'ятати й про складові готовності до виконання своїх службових повноважень поліцейськими, а саме:

- психологічна готовність;
- фізична готовність;
- готовність спорядження;
- аналітична інформація щодо місця події;
- безпечний периметр.

Під час пересування по сходах варто пам'ятати, що для своєї безпеки затримання ймовірного злочинця не варто проводити самотужки. У разі виконання своїх службових повноважень виникають й раптові (екстремальні) ситуації. Вони характеризуються відсутністю таких складових, як аналітична інформація щодо місця події та впевненість у безпечності периметра. При виникненні раптових екстремальних ситуацій поліцейський інколи має покладатися тільки на власні вміння та навички і практичні, і психологічні. Так, одним із прикладів може бути робота дільничних, вони як правило мають розраховувати тільки на себе.

Тому надалі розглянемо техніку виконання прийомів засобів фізичного впливу, які доцільно застосовувати на сходах та сходовому майданчику.

Застосування прийомів заходів фізичного впливу на сходах має низку особливостей:

- дотримання заходів безпеки;
- місце проведення прийомів заходів фізичного впливу;
- розташування правопорушника;
- доцільність застосування прийому заходів фізичного впливу;
- дозованість больового впливу при виконанні прийому;
- напрямок застосування того чи іншого прийому заходів фізичного впливу;

– мінімізація травматизму під час проведення затримання правопорушника.

Насамперед поліцейський має дотримуватися заходів безпеки для збереження життя та здоров'я мешканців будинку та власного, мінімізації нанесення травматичного впливу правопорушнику. Сходи характеризуються багатьма чинниками, які є небезпечними та мають підвищений рівень травматизму. Це наявність гострих кутів самих сходинок, можливість падіння зверху вниз по сходах, падіння через перила поперхом нижче тощо. Враховуючи підвищений рівень небезпеки при проведенні прийомів на сходах також варто прораховувати й імовірність подальших дій, недопущення випадкових мешканців та контролю ситуації з уникненням допомоги імовірних співників.

Неабиякого значення набуває саме місце проведення прийомів заходів фізичного впливу. Так, наприклад, розташування правопорушника на сходах. Положення правопорушника зверху на сходах можна розглядати як перевагу для правопорушника. Але це не зовсім так, при правильно підібраному прийомі заходів фізичного впливу можна його застосувати з мінімальним застосуванням сили. Здебільшого рухові дії правопорушника, який перебуває на сходах вище поліцейського, характеризуються напрямком технічних дій зверху-вниз. Якщо розглянути з погляду біомеханіки, то в цьому разі легше вивести правопорушника з рівноваги. Тому доцільно використати рух правопорушника, що, своєю чергою, мінімізує застосування силових зусиль. Потрібно зауважити, що розташування правопорушника знизу на сходах також можна і потрібно використати з вигодою для себе. Так, враховуючи біомеханічні властивості руху людини з положення знизу-вверх, центр маси тіла правопорушника нижче поліцейського, тому в даній ситуації варто звернути увагу на збивання правопорушника на сходи або завдання правопорушнику ударів зверху-вниз. Виконання прийомів затримання на сходовій площадці має особливість тільки обмеженим простором із небезпекою травматизму. Загалом виконання технічні дії на сходах має і переваги, і недоліки.

Дозованість больового впливу

Не залежно від розташування на сходах чи сходовому майданчику напрямок руху під час затримання має відбуватися у

безпечному напрямку, оминаючи всі травмонебезпечні виступи (сходинок, перила). Тобто скеровувати правопорушника до стіни з його подальшою фіксацією біля неї.

5.1. Техніка затримання правопорушника, який розташований на сходах вище працівника поліції та чинить фізичний опір

Захист від удару ногою в обмеженому просторі на сходах житлового будинку

Ситуація № 1: працівник поліції стоїть на сходах нижче правопорушника і навпроти нього, тримаючи руки в положенні «Інтерв'ю» або й опущеними. У правопорушника руки також опущені (рис. 5.1).

Дія № 1 – правопорушник завдає удар правою ногою поліцейському в груди. Працівник поліції з кроком лівою ногою, вліво повертаючи тулуб від удару, одночасно своєю лівою рукою підхоплює праву ногу правопорушника (рис. 5.2, 5.3).

Рис. 5.1

Рис. 5.2

Рис. 5.3

Дія № 2 – міцно тримаючи підхоплену ногу правопорушника, поліцейський завдає йому своєю правою рукою удар у пах (рис. 5.4).

Дія № 3 – права рука поліцейського після відволікаючого удару підхоплює праву ногу правопорушника за гомілку

і зусиллям двома руками виконує скручування, щоб притиснути його грудьми до стіни сходової клітки (рис. 5.5).

Дія № 4 – ліва рука поліцейського переходить на підхоплення шиї правопорушника, слідом за лівою рукою підхоплення виконується правою рукою на удушення (рис. 5.6).

Рис. 5.4

Рис. 5.5

Рис. 5.6

Дія № 5 – після больового впливу на удушення поліцейський швидко розриває захват на удушення і підхоплює праву руку правопорушника, виконуючи важіль руки всередину, притиснувши його плечем і грудьми до стіни (рис. 5.7).

Дія № 6 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.8, 5.9).

Рис. 5.7

Рис. 5.8

Рис. 5.9

Важливо знати, що в разі затримання правопорушника потрібно звернути увагу на розташування перил безпеки та їх конструкції. Рекомендується виконувати будь-які прийоми захисту і затримання правопорушника тільки в сторону стіни сходової клітки. А також варто врахувати перевагу у правопорушника, який стоїть вище працівника поліції. Під час затримання правопорушника слід уникати присутності інших людей, котрі можуть опинитись у зоні небезпеки.

Притаманні помилки

- неправильне виконання підхвату ноги правопорушника;
- неправильне утримання ноги двома руками в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов від лінії нанесення удару;
- ліктювий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- відсутній відволікаючий удар рукою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою та тулубом правопорушника в процесі удушення і загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктювий суглоб і зап'ястя правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Захист від удару рукою на сходах житлового будинку

Ситуація № 2: поліцейський стоїть на сходах нижче правопорушника і навпроти нього, тримаючи руки в положенні «Інтерв'ю», або опущеними. У правопорушника руки також опущені (рис. 5.10).

Дія № 1 – правопорушник завдає удар правою рукою поліцейському в голову. Він з кроком лівою ногою вліво, повертаючи тулуб від удару, одночасно своєю лівою рукою виконує блокування правої руки правопорушника (рис. 5.11, 5.12).

Рис. 5.10

Рис. 5.11

Рис. 5.12

Дія № 2 – поліцейський своєю правою рукою завдає удар у живіт правопорушнику (рис. 5.13).

Дія № 3 – поліцейський після відволікаючого удару швидко двома руками підхоплює праву руку правопорушника, виконуючи важіль руки всередину, притиснувши його плечем і грудьми до стіни (рис. 5.14).

Рис. 5.13

Рис. 5.14

Дія № 4 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.15, 5.16).

Рис. 5.15

Рис. 5.16

Важливо знати, що виконання прийомів самозахисту та їхня інтенсивність визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Властиві помилки

- неправильне виконання блокування руки правопорушника;
- неправильне утримання руки важелем усередину в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов з лінії завдання удару;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- відсутній відволікаючий удар рукою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб і зап'ястя правопорушника;

– порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Захист від правопорушника озброєного дерев'яною палицею

Ситуація № 3: працівник поліції стоїть на сходах нижче правопорушника, який тримає дерев'яну палицю навпроти нього. Поліцейський тримає свої руки в положенні «Інтерв'ю», або опущеними. У правопорушника руки також опущені (рис. 5.17).

Дія № 1 – правопорушник завдає удар дерев'яною палицею правою рукою поліцейському в голову. Поліцейський з кроком лівою ногою вліво, повертаючи тулуб від удару, одночасно своєю лівою рукою виконує блокування правої озброєної руки правопорушника (рис. 5.18, 5.19, 5.20).

Рис. 5.17

Рис. 5.18

Рис. 5.19

Дія № 2 – поліцейський двома руками підхоплює праву руку правопорушника, виконуючи важіль руки всередину, притиснувши його плечем і грудьми до стіни. Під больовим впливом виконує обеззброювання (рис. 5.21, 5.22).

Рис. 5.20

Рис. 5.21

Рис. 5.22

Дія № 3 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.23, 5.24).

Рис. 5.23

Рис. 5.24

Важливо знати, що виконання прийомів самозахисту та їх інтенсивність визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Властиві помилки

– неправильне виконання блокування руки правопорушника;

- неправильне утримання руки важелем всередину в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов з лінії завдання удару;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;

Техніка затримання правопорушника, який намагається захопити шию поліцейського

Ситуація № 4: поліцейський стоїть на сходах нижче правопорушника, який намагається душити його за шию. Працівник поліції тримає свої руки в положенні готовності до виконання звільнення від захоплення (рис. 5.25).

Дія № 1 – правопорушник двома руками захоплює шию поліцейського. Поліцейський опускає підборіддя вниз з одночасним підніманням плечей вгору, щоб послабити зусилля удушення (рис. 5.26).

Дія № 2 – поліцейський завдає удар лівою рукою в пах (рис. 5.27).

Рис. 5.25

Рис. 5.26

Рис. 5.27

Дія № 3 – поліцейський, розвертаючи тулуб, ставить свою зігнуту праву руку на ліктьовий згин правопорушника, щоб розвернути його і підхопити своєю лівою рукою за підборіддя (рис. 5.28, 5.29).

Рис. 5.28

Рис. 5.29

Рис. 5.30

Дія № 4 – поліцейський двома руками розвертає правопорушника спиною до себе (рис. 5.30, 5.31).

Дія № 5 – поліцейський, міцно утримуючи захват на удушення правопорушника, виконує повільне повалення грудьми на сходи (рис. 5.32).

Рис. 5.31

Рис. 5.32

Рис. 5.33

Дія № 6 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.33).

Важливо знати, що прийоми удушення варто виконувати дуже обережно, зважаючи на дозування своєї сили відповідно до фізичного опору правопорушника.

Притаманні помилки

- не виконав опущення підборіддя і підняття плечей для послаблення захоплення;
- неефективно спрацювали руки поліцейського на захоплення підборіддя і розвертання правопорушника;
- неправильно зафіксований ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб і зап'ястя правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

5.2. Техніка затримання правопорушника, який розташований на сходах нижче працівника поліції та чинить фізичний опір

Захист від прямого удару рукою в тулуб

Ситуація № 5: працівник поліції стоїть на сходах вище правопорушника і навпроти нього. Працівник поліції свої руки тримає в положенні готовності до самозахисту (рис. 5.34).

Дія № 1 – правопорушник завдає удар правою рукою поліцейському в груди. Працівник поліції ступає крок лівою ногою вліво, повертаючи тулуб від удару, одночасно своєю лівою рукою виконує блокування правої руки правопорушника, а своєю правою рукою підхоплює на утримання його зап'ястя (рис. 5.35).

Рис. 5.34

Рис. 5.35

Рис. 5.36

Дія № 2 – поліцейський двома руками виконує важіль руки всередину притиснувши його шию до перил безпеки, а плечем нижче перил (рис. 5.36).

Дія № 3 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.37, 5.38).

Рис. 5.37

Рис. 5.38

Важливо знати, що поліцейський може закрутити правопорушника важелем всередину з поваленням його на сходи у випадку, коли він намагатиметься відштовхнутись і перестрибнути через перила безпеки.

Властиві помилки

- неправильне виконання блокування руки правопорушника;
- неправильне утримання руки важелем всередину в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов від лінії завдання удару;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб і зап'ястя правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Захист від правопорушника, який завдає удар рукою знизу

Ситуація № 6: працівник поліції стоїть на сходах вище правопорушника і навпроти нього. Поліцейський свої руки тримає в положенні готовності до самозахисту (рис. 5.39).

Дія № 1 – правопорушник завдає удар знизу правою рукою поліцейському в живіт. Працівник поліції ступає крок лівою ногою вліво, повертаючи тулуб від удару, одночасно своєю лівою рукою виконує блокування правої руки правопорушника, а своєю правою рукою готується підхопити зап'ястя на утримання (рис. 5.40).

Дія № 2 – поліцейський двома руками захоплює зап'ястя правопорушника і виконує важіль руки назовні, притиснувши його до стіни і вниз (рис. 5.41, 5.42).

Рис. 5.39

Рис. 5.40

Рис. 5.41

Дія № 3 – міцно тримаючи зап'ястя правопорушника, виконати відволікаючий удар у живіт (рис. 5.43).

Рис. 5.42

Рис. 5.43

Рис. 5.44

Дія № 4 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.44, 5.45, 5.46).

Важливо знати, що загинання руки за спину виконувати із больовим впливом на розвертання тулуба правопорушника і повільним поваленням його грудьми на сходи.

Рис. 5.45

Рис. 5.46

Властиві помилки

- неправильне виконання блокування руки правопорушника;
- неправильне утримання руки важелем назовні в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов із лінії завдання удару;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб і зап'ястя правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Захист від правопорушника, який намагається захопити поліцейського за ноги

Ситуація № 7: працівник поліції стоїть на сходах вище правопорушника і навпроти нього. Поліцейський тримає руки в положенні готовності до самозахисту (рис. 5.47).

Дія № 1 – правопорушник намагається захопити ноги поліцейського (рис. 5.48).

Дія № 2 – правопорушник захоплює ноги поліцейського. Правоохоронець ступає крок лівою ногою вліво, повертаючи тулуб одночасно своєю лівою рукою захоплює праву руку правопорушника (рис. 5.49).

Рис. 5.47

Рис. 5.48

Рис. 5.49

Дія № 3 – поліцейський завдає відволікаючий удар правою рукою ліктем зверху між лопаткою і хребтом (рис. 5.50).

Дія № 4 – виконати загин його правої руки за спину для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 5.51, 5.52).

Рис. 5.50

Рис. 5.51

Рис. 5.52

Важливо знати, що відволікаючий удар ліктем завдавати обережно, щоб не пошкодити хребет правопорушнику.

Притаманні помилки

- неправильний відхід у сторону від правопорушника;
- не підхопив руку правопорушника під час відходу в сторону;
- не зафіксований ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

5.3. Техніка затримання правопорушника в обмеженому просторі на сходовому майданчику

Ситуація № 8: працівник поліції стоїть на майданчику між сходовими підйомами навпроти правопорушника. Поліцейський тримає руки в положенні «Інтерв'ю», опущеними. У правопорушника руки також опущені.

Дія № 1 – з кроком лівою ногою ліворуч – вперед, простягти ліву руку між передпліччям і стегном правопорушника, а правою захопити за плечову кістку вище ліктя його правої руки (рис. 5.53).

Дія № 2 – завдати відволікаючий удар правою ногою (носком) в гомілку, або коліном у пах, міцно тримаючи захоплену руку правопорушника (рис. 5.54).

Рис. 5.53

Рис. 5.54

Дія № 3 – сильним ривком правої руки на себе – вниз, вивести правопорушника з рівноваги і загнути його руку за спину, притиснувши до стіни сходового майданчика (рис. 5.55, 5.56).

Рис. 5.55

Рис. 5.56

Важливо знати, що перед виконанням затримання способом «Ривком», поліцейський має оцінити навколишнє середовище, можливо присутність інших правопорушників.

Притаманні помилки

- у процесі загинання руки, правопорушник не виведений з рівноваги;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- відсутній відволікаючий удар ногою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- відсутня раптова швидка фаза дій у виконанні загину руки за спину;
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості застосування прийомів заходів фізичного впливу в обмеженому просторі на сходах?
2. На які чинники потрібно зважати під час застосування прийомів заходів фізичного впливу на сходах?
3. У разі застосування прийомів заходів фізичного впливу на сходах, яке положення поліцейський має займати?
4. Які властиві помилки технічного виконання може допустити поліцейський під час затримання правопорушника на сходах?
5. У чому переваги затримання правопорушника на сходах порівняно із затриманням на сходовому майданчику?
6. Яка небезпека під час затримання правопорушника на сходах житлового будинку?
7. По яких вразливих ділянках на тілі правопорушника доцільно наносити удари в умовах обмеженого простору?
8. Як має пересуватися поліцейський по сходах з огляду на правила безпеки?

Розділ 6

ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА, ЯКИЙ ЧИНИТЬ ФІЗИЧНИЙ ОПІР В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ В КОРИДОРІ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ

6.1. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (спроба захопити поліцейського за одяг на грудях)

Ситуація № 9: працівник поліції стоїть у коридорі навпроти правопорушника, який намагається захопити одяг на грудях. Поліцейський тримає руки в положенні «Інтерв'ю» або опущеними (рис. 6.1).

Дія № 1 – з кроком лівою ногою вперед захопити зап'ястя правої руки правопорушника двома руками і в разі необхідності завдати відволікаючий удар правою ногою в гомілку (рис. 6.2).

Дія №2 – утримуючи двома руками зап'ястя захопленої руки правопорушника, виконати обертання руки всередину (рис. 6.3, 6.4).

Рис. 6.1

Рис. 6.2

Рис. 6.3

Рис. 6.4

Рис. 6.5

Рис. 6.6

Дія № 3 – міцно утримуючи двома руками зап'ястя правопорушника, одночасно своєю правою ногою відставити назад і потягнути його пряму руку, натиснувши на зап'ястя до низу, зробити ще один крок назад та положити правопорушника обличчям до землі (рис. 6.5, 6.6).

Дія № 4 – загнути руку правопорушника за спину зустрічним зусиллям двома руками так, щоб ліктьовий суглоб притиснути до внутрішньої частини стегна поліцейського (рис. 6.7, 6.8).

Рис. 6.7

Рис. 6.8

Важливо знати, що не рекомендується виконувати затримання способом важелем руки до середини поліцейським, коли спітніли руки у нього і в правопорушника. Поліцейському складно утримати спітнілі руки правопорушника під час їхнього захоплення, бо під час виконання прийому затримання важелем руки до середини можна втратити контроль за його рукою і процес затримання може перейти в бійку у вигляді боротьби або обмін ударами. Відповідно в таких випадках рекомендується виконувати прийоми затримання способами ривком або замком.

Притаманні помилки

- на початку прийому рука правопорушника захоплена однією рукою;
- неправильно виконано захоплення руки правопорушника;
- перед початком проведення прийому правопорушник не виведений з рівноваги;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до стегна;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

6.2. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою)

6.2.1. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою), способом «важіль руки назовні з переходом на важіль руки всередину»

Ситуація № 10: працівник поліції стоїть у коридорі навпроти дверей. Правопорушник виходить із приміщення коридору квартири в загальний коридор. Правоохоронець тримає руки в положенні «Інтерв'ю» або опущеними (рис. 6.9).

Дія № 1 – правопорушник завдає правою рукою прямий удар поліцейському в підборіддя (рис. 6.10).

Дія № 2 – з кроком лівою ногою вперед-вліво виконати своєю лівою рукою блокування удару, а правою одночасно підхопити праву руку правопорушника (рис. 6.11).

Рис. 6.9

Рис. 6.10

Рис. 6.11

Дія № 3 – після блокування своєю лівою рукою захопити за зап'ястя праву руку правопорушника, а правою притиснути до себе для міцного утримання (рис. 6.12).

Дія № 4 – права рука поліцейського відпускає притискання лівої руки правопорушника і приєднується до захоплення за зап'ястя разом зі своєю лівою рукою (рис. 6.13).

Дія № 5 – Виконати больовий вплив важелем руки назовні-вниз та зап'ястя, щоб правопорушник опинився нижче від поліцейського (рис. 6.14).

Рис. 6.12

Рис. 6.13

Рис. 6.14

Дія № 5 – виконати больовий вплив важелем руки назовні-вниз та зап'ястя, щоб правопорушник опинився нижче від поліцейського (рис. 6.15).

Рис. 6.15

Рис. 6.16

Рис. 6.17

Дія № 6 – поліцейський завдає відволікаючий удар правою ногою коліном у груди правопорушнику (рис. 6.16, 6.17, 6.18).

Дія № 7 – викручує праву руку правопорушника в іншу сторону важелем руки всередину і під больовим впливом виконує повалення на підлогу (рис. 6.19, 6.20).

Рис. 6.18

Рис. 6.19

Рис. 6.20

Важливо знати, що під час виконання цього прийому поліцейському варто зважати на больовий вплив проти анатомічних рухів людини, щоб не пошкодити ліктьовий і плечовий суглоби.

Притаманні помилки

- на початку прийому рука правопорушника захоплена однією рукою;
- неправильно виконано захоплення руки правопорушника;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до стегна;
- повільно виконаний прийом;
- відсутній відволікаючий удар;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

**6.2.2. Техніка затримання правопорушника,
який чинить фізичний опір (прямий удар рукою),
способом «поваленням на землю за підборіддя»**

Ситуація № 11: працівник поліції стоїть у коридорі навпроти дверей. Правопорушник виходить із приміщення коридору квартири в загальний коридор. Поліцейський тримає руки в положенні «Інтерв'ю» або опущеними (рис. 6.21).

Дія № 1 – правопорушник наносить правою рукою прямий удар поліцейському у підборіддя (рис. 6.22).

Дія № 2 – із кроком лівою ногою вперед–вліво виконати своєю лівою рукою блокування удару, а правою одночасно підхопити праву руку правопорушника (рис. 6.23).

Рис. 6.21

Рис. 6.22

Рис. 6.23

Дія № 3 – поліцейський утримує руку правопорушника своєю правою рукою, а лівою підхоплює його підборіддя (рис. 6.24).

Дія № 4 – утримуючи своєю лівою рукою за підборіддя правопорушника, а правою за його руку, розвернути так, щоб повалити обличчям до підлоги (рис. 6.25, 6.26, 6.27).

Рис. 6.24

Рис. 6.25

Рис. 6.26

Дія № 5 – загнути руку правопорушника за спину зустрічним зусиллям двома руками так, щоб ліктьовий суглоб притиснути до внутрішньої частини стегна поліцейського (рис. 6.28, 6.29, 6.30).

Рис. 6.27

Рис. 6.28

Рис. 6.29

Рис. 6.30

Важливо знати, що під час виконання цього прийому поліцейському варто звернути увагу на больовий вплив проти анатомічних рухів людини, щоб не пошкодити шийний відділ хребта.

Притаманні помилки

- на початку прийому рука правопорушника захоплена однією рукою;
- неправильно виконано захоплення руки правопорушника;
- технічно неефективно виконано скручування правопорушника для повалення обличчям на підлогу;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до стегна;
- повільно виконаний прийом;
- відсутній відволікаючий удар;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

6.2.3. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (прямий удар рукою), способом «важіль руки всередину, притиснувши до стіни»

Ситуація № 12: працівник поліції стоїть у коридорі навпроти дверей. Правопорушник виходить із приміщення коридору квартири в загальний коридор. Працівник поліції тримає руки в положенні «Інтерв'ю» або опущеними (рис. 6.31, 6.32).

Дія № 1 – правопорушник завдає правою рукою прямий удар поліцейському у підборіддя. Правоохоронець з кроком лівою ногою вперед–вліво виконує блокування удару своєю лівою рукою (рис. 6.33).

Рис. 6.31

Рис. 6.32

Рис. 6.33

Дія № 2 – поліцейський завдає відволікаючий удар своєю правою рукою в сонячне сплетіння правопорушнику (рис. 6.34).

Дія № 3 – після відволікаючого удару поліцейський змінює положення рук для виконання важелю правої руки правопорушника всередину (рис. 6.35).

Дія № 4 – тримаючи міцно праву руку правопорушника в положенні важеля всередину, притиснути його плечем до стіни коридору (рис. 6.36).

Рис. 6.34

Рис. 6.35

Рис. 6.36

Дія № 5 – виконати загин руки за спину в притиснутому положенні правопорушника до стіни (рис. 6.37–6.39).

Рис. 6.37

Рис. 6.38

Рис. 6.39

Важливо знати, що виконання прийомів самозахисту та їх інтенсивність визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Властиві помилки

- неправильне виконання блокування руки правопорушника;
- неправильне утримання руки важелем всередину в процесі повертання правопорушника до стіни;
- не відійшов від лінії нанесення удару;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- відсутній відволікаючий удар рукою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання руки за спину (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на ліктьовий суглоб і зап'ястя правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

6.3. Техніка затримання правопорушника, який чинить фізичний опір (удар рукою знизу), способом «загином руки за спину і поваленням на землю»

Ситуація № 13: працівник поліції стоїть у коридорі навпроти правопорушника. Поліцейський тримає руки в положенні «Інтерв'ю» або опущеними, опущені і в правопорушника.

Дія № 1 – із кроком лівою ногою ліворуч–уперед, простягти ліву руку між передпліччям і стегном правопорушника, а правою захопити за плечову кістку вище ліктя його правої руки (рис. 6.40).

Дія № 2 – завдати відволікаючий удар правою ногою (коліном) у живіт, або в пах, міцно тримаючи захоплену руку правопорушника (рис. 6.41).

Дія № 3 – сильним ривком правої руки на себе–вниз виконати два кроки назад, у процесі руху назад вивести

правопорушника з рівноваги, загнути його руку за спину і повалити обличчям до підлоги коридору (рис. 6.42–6.45).

Рис. 6.40

Рис. 6.41

Рис. 6.42

Рис. 6.43

Рис. 6.44

Рис. 6.45

Важливо знати, що перед виконанням затримання способом «ривком», поліцейський має оцінити все навколо, можливо, дверні ручки та присутність інших правопорушників.

Притаманні помилки

– у процесі загинання руки, правопорушник невиведений з рівноваги;

- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до свого тулуба;
- відсутній відволікаючий удар ногою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- відсутня раптова швидка фаза дій у виконанні загину руки за спину;
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості застосування прийомів заходів фізичного впливу в коридорі житлового будинку?
2. На які чинники варто зважати під час застосування прийомів заходів фізичного впливу в коридорі?
3. При застосуванні прийомів заходів фізичного впливу в коридорі, яке положення поліцейський має займати?
4. Які властиві помилки технічного виконання може допустити поліцейський під час затримання правопорушника в умовах обмеженого простору в коридорі?
5. Як має розташовуватися поліцейський при підході до дверей?
6. Яка небезпека при затриманні правопорушника в коридорі житлового будинку?
7. Яких правил безпеки має дотримуватися працівник поліції при затриманні правопорушника в обмеженому просторі коридору?
8. Як здійснюється контакт-прикриття при затриманні правопорушника в коридорі?
9. Яких правил безпеки має дотримуватися поліцейський при підході до дверей помешкання в разі ймовірного перебування в ньому правопорушника?
10. Яке має значення в яку сторону відчиняються двері?
11. По яких зовнішніх ознаках можна визначити в яку сторону відчиняються двері?

Розділ 7

ТЕХНІКА ВИКОНАННЯ ПРИЙОМІВ САМОЗАХИСТУ ТА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ЛІФТІ

Поліцейські під час несення служби потрапляють у нестандартні ситуації, де від їх фізичної, психологічної та вольової підготовки залежить життя не тільки їх, але й пересічних громадян. Відмінне виконання прийомів самозахисту у стандартних умовах у спортивному залі не завжди є показником застосування певного прийому у нетипових ситуаціях. Тому хочемо розглянути вивчені прийоми у нестандартних умовах, наприклад, застосування прийомів заходів фізичного впливу в умовах обмеженого простору на прикладі ліфта.

Ліфт – це технічна споруда, що в перекладі з англійської означає «підйомник», зі спеціальною кабіною для вертикального переміщення людей або вантажів у спеціальних кабінах (клітках), що рухаються в жорстких напрямних пристроях.

Ліфти за своїм призначенням класифікують на: пасажирські, лікарняні, вантажопасажирські, вантажні, промислові тощо, але їх загальні притаманні ознаки це обмеженість простору, загальна маса пасажирів чи вантажу. Незважаючи на їх призначення специфіка користування ними майже однакова хіба що відрізняються вантажопідйомністю та габаритами.

Перебуваючи у ліфті з імовірним злочинцем, не треба починати якісь активні дії по затриманню підозрюваного. Активні дії по проведенню затримання ліпше починати, коли імовірний злочинець починає виходити з ліфта, а не коли ліфт рухається. Якщо ж активних дій в ліфті не оминуть, то слід дотримуватися певних рекомендацій.

Такі дії та прийоми рекомендовано працівникам Національної поліції, котрі опинились один на один із правопорушником у ліфті.

До проблемних сторін цієї ситуації можна віднести:

- таку ситуацію не спрогнозуєш і не підготуєшся;
- працюєш без напарника і певний час без допомоги;
- місце для маневрування надобмежене;
- відсутність часу на прийняття рішення чи підготовку.

7.1. Специфіка застосування прийомів самозахисту в обмеженому просторі ліфта

Стойки, зміщення та способи пересування.

Залежно від розміщення рук і ніг розрізняють стойки:

- фронтальні (ноги на одній лінії);
- бокові (лівостороння, правостороння), коли одна нога

попереду.

За розміщенням загального центру ваги тіла стойки поділяють на:

- високі;
- середні;
- низькі.

Основні стойки:

1. Ноги знаходяться на одній лінії на ширині плечей і ледь зігнуті в колінах, стопи дещо зведені носками до середини, руки зі стиснутими в кулак пальцями – перед грудьми. Вага тіла розподіляється рівномірно на обидві ноги (рис. 7.1).

Рис. 7.1

2. Права (ліва) нога попереду, тулуб розвернутий в ту ж саму сторону, закриваючи стегном пах. Одна рука закриває тулуб-пах, інша – долонею шию, водночас лікоть притиснутий до тулуба (рис. 7.2).

Рис. 7.2

Підготовки до бою: без зброї, з підручними засобами (спецзасобами), зі зброєю, що мало ймовірно.

Підготовка до бою без зброї. Ноги на ширині півкроку, ледь зігнуті, ліва попереду; руки зігнуті в ліктях, притиснуті до тулуба, кисть лівої руки – на рівні грудей, а правої – перед підборіддям; пальці ледь стиснуті, долонями вниз; тулуб розвернутий вліво. Вага тіла розподіляється на обидві ноги. Підготовка до бою має відображати впевненість у своїх силах і зароджувати страх у супротивника рішучістю пози.

Способи пересувань та зміщень

Пересування в ліфті зводяться до приставного кроку або скручування на 90 чи 180°. Головне у цій техніці – переміщувати ноги близько до поверхні та зберігати стійке положення тіла. Інші види пересувань не є актуальними. Перебуваючи в ліфті або заходячи до нього, потрібно постійно «тертись» спиною до стіни (дверей), в жодному разі не повертатися спиною чи боком до особи та виходу.

Два способи входу до ліфта:

- якщо ви заходите до ліфта першим – займаєте діагонально дальній кут;
- якщо ви заходите до ліфта другим – займаєте правий (лівий) ближчий від дверей кут, пам'ятаючи техніку пересування.

Загальна характеристика техніки виконання ударів у ліфті

Удари – це найефективніші прийоми, тому що вони прості у виконанні порівняно з іншими прийомами. На їх виконання йде мало часу, їх можна застосовувати в разі обмеженої рухливості. Правильне виконання влучне нанесення ударів у життєво важливі точки сприяє швидкій перемозі над найбільш сильним супротивником. Для роботи у ліфті застосовуються усі стандартні удари, але на половину коротші.

Під час навчання ударам необхідно знати, що:

- вони наносяться найкоротшим шляхом у найбільш вразливі місця на тілі людини;
- під час проведення ударів має бути забезпечена можливість збереження стійкого положення або швидкого відновлення втраченої рівноваги у випадку промахів;
- необхідна мала ймовірність травмування кінцівки, що наносить удар (також у випадку неточного влучення);
- активно застосовуємо удари ліктями (перед собою, вбік, назад).

Під час виконання ударів ногою необхідна швидкість, точність і стійке положення в момент опори на одну ногу. Особливу увагу приділяють ударам коліном (зокрема у м'язову частину стегна) та стопою (атака на колінні суглоби і зачепи).

В умовах бою в ліфті – великий відсоток займають удари головою (уперед, убік, назад).

Загальна характеристика захисних дій від ударів руками і ногами в ліфті

Захисти виконуються від ударів рукою, ногою, зброєю, предметом зверху, знизу, збоку, прямо, навідліг – підставкою передпліччя (передплічч); відбивами передплічч; відхиленнями, зміщенням, пірнанням тощо. Тобто застосовуються стандартні блоки, але дуже короткі. Закриватися потрібно обома руками, притискаючи руки до тулуба. Значна увага надається роботі ногами, зокрема стопою назустріч.

Ускладнюють роботу в ліфті такі чинники, як коротка дистанція (супротивник перебуває на відстані витягнутої руки), відповідно – малий час на підготовку та можливість відступити (розтягнутися).

Для захисту від ударів у ліфті з коротких блоків пропонується:

- укорочений важіль до середини з контролем кисті та ліктя із зміщенням у вільну зону із впиранням у стіну або на коліна;
- переведенням руки вперед з одночасним зміщенням за спину.

7.2. Техніка виконання базових прийомів самозахисту та затримання в ліфті

Пропонується три основні базові прийоми для роботи в ліфті:

1. Затримання способом переведення руки спереду з переходом на контроль зі спини.
2. Затримання способом короткої важіль руки назовні з упором у стіну.
3. Затримання способом короткої важіль руки до середини зі збиванням на коліна.

Затримання способом переведення руки спереду з переходом на контроль зі спини в ліфті

Ситуація № 1: прийом можете розпочати з будь-якої позиції, працюючи на ближчу до себе атакуючу руку (сторону).

Розглянемо виконання прийому на сильнішу (праву) руку злочинця.

Дія № 1 – з півкроку вперед–усторону (за) спину лівою ногою накласти свою ліву долоню на зап'ястя зовнішнього боку правої руки; одночасно захопити своєю правою рукою вище ліктьового згину тієї ж правої руки злочинця із внутрішнього боку (рис. 7.3).

Рис. 7.3

Рис. 7.4

Дія № 2 – відвести праву руку злочинця в сторону по можливості розвернути його до себе спиною. Щоб уникнути опору, рекомендуємо нанести своєю правою (лівою) ногою удар зверху-вниз у підколінний згин правої ноги злочинця (найкраще – збити його на праве коліно і знаходитися за спиною) (рис. 7.4).

Дія № 3 – свою праву руку просовуємо між його правою рукою і тулубом під плечем до шиї (притискаючи до себе), а свою ліву руку з'єднати з правою у замок на зап'ястях у районі сонної артерії, міцно стиснувши обома передпліччями до себе (на груди), давлючи масою свого тіла до підлоги.

Дія № 4 – заспокоївши злочинця і показавши свою перевагу та контроль над ситуацією (за потребою представившись працівником поліції; викликати допомогу), правою долонею пересунути на ліктьовий згин його правої руки із середини скрутити вправо до найближчої стіни (кута). Впираючись у нього, завести його праву руку за спину (для контролю у цьому положенні, або одягання кайданків) (рис. 7.5, 7.6).

Рис. 7.5

Рис. 7.6

Притаманні помилки

- недостатній больовий вплив (неправильний кут атаки на суглоб);
- розлабляючі удари застосовувати прямо пропорційно силі опору;
- елементи комбінації пов'язані між собою і не терплять зупинок чи збоїв;
- пам'ятати, що двері ліфта можуть відчинитися (зачинитися).

Затримання способом короткої важіль руки назовні з упором у стіну в ліфті

Ситуація № 2: прийом можете розпочати з будь-якої позиції, працюючи на ближчу до себе атакуючу руку (сторону).

Розглянемо виконання прийому на сильнішу (праву) руку злочинця.

Дія № 1 – із півкроку вперед–у сторону лівою ногою накласти свою ліву долоню на зап'ястя внутрішнього боку правої руки, водночас свій великий палець правої руки вперти в основу мізинця та безіменного пальців злочинця (рис. 7.7).

Рис. 7.7

Дія № 2 – щоб уникнути опору, рекомендуємо нанести своєю правою рукою (ногою) удар у вразливу точку на тілі злочинця (рис. 7.8, 7.9).

Рис. 7.8

Рис. 7.9

Дія № 3 – своєю правою рукою від себе-знизу обхопити його праву кисть, дотискаючи долонею на основу чотирьох пальців (рис. 7.10).

Рис. 7.10

Дія № 4 – підвести захоплену його праву руку на рівень плеча і слідкувати за кутом у ліктьовому згині не більше 90° , стискаючи його пальці в кулак, натискаємо на кисть до плеча в стіну до низу (рис. 7.11).

Рис. 7.11

Дія № 5 – використовуючи своє ліве стегно як важіль на його ліктьовий суглоб, проти згину витягуємо захоплену руку, скручуючи свій тулуб вправо до підлоги або стіни ліфта (рис. 7.12).

Рис. 7.12

Дія № 6 – збиваємо своєю лівою долонею поштовховим рухом від себе у лікоть, виконуємо загин захопленої руки за спину (рис. 7.13).

Рис. 7.13

Притаманні помилки

- недостатній больовий вплив (неправильний кут атаки на суглоб);
- розлабляючі удари застосовувати прямо пропорційно силі опору;
- елементи комбінації пов'язані між собою і не терплять зупинок чи збоїв;
- пам'ятати, що двері ліфта можуть відчинитися (зачинитися).

Затримання способом короткої важіль руки до середини зі збиванням на коліна в ліфті

Ситуація № 3: прийом можете розпочати з будь-якої позиції, працюючи на ближчу до себе атакуючу руку (сторону).

Розглянемо виконання прийому на сильнішу (праву) руку злочинця.

Дія № 1 – з півкроку вперед–всторону лівою ногою підбити ребром (від великого пальця) своєї правої руки праве зап'ястя (на згині до середини) злочинця (рис. 7.14).

Рис. 7.14

Дія № 2 – за потребою застосовуємо розслабляючий удар правою ногою в гомілку (рис. 7.15, 7.16, 7.17, 7.18).

Рис. 7.15

Рис. 7.16

Рис. 7.17

Рис. 7.18

Дія № 3 – своєю лівою долонею накрити, прихопивши те ж саме праве зап'ястя злочинця, затиснувши між своїми руками (долоні відкриті донизу) (рис. 7.19, 7.20, 7.21).

Рис. 7.19

Рис. 7.20

Рис. 7.21

Дія № 4 – права долоня змієвидним рухом перехоплює праве передпліччя (зверу), фіксуючи «S»-подібний кут (кисть-лікоть-плече) (рис. 7.22, 7.23).

Рис. 7.22

Рис. 7.23

Дія № 5 – витримуючи «S»-кут (із больовим тиском на кисть та передпліччя) «понижаємо» злочинця до коліна, головою в підлогу (рис. 7.24).

Рис. 7.24

Дія № 6 – збиваємо контрольовану руку злочинця на загин руки за спину (рис. 7.25, 7.26, 7.27).

Рис. 7.25

Рис. 7.26

Рис. 7.27

Притаманні помилки

- недостатній больовий вплив (неправильний кут атаки на суглоб);
- розслабляючі удари застосовувати прямо пропорційно силі опору;
- елементи комбінації пов'язані між собою і не терплять зупинок чи збоїв;
- пам'ятати, що двері ліфта можуть відчинитися (зачинитися).

7.3. Особливості застосування заходів фізичного впливу поліцейським у ліфті

7.3.1. Прийоми затримання та контроль затриманого

Для двобою у ліфті пропонуються стандартні види затримань (ривком, замком, під ручку, задушенням). Виконуються вони зі зміщенням у бік (вільну зону) і закінчуються:

- задушенням або контролем вільної руки на себе (рис. 28).

Рис. 7.28

- притисканням грудьми до стіни стоячи (рис. 7.29);

Рис. 7.29

Рис. 7.30

В умовах надобмеженого простору пропонується укорочений важіль назовні (в стінку ліфта і вниз до підлоги) та короткий до середини з контролем кисті та ліктя на коліна – головою в підлогу.

7.3.2. Особливості захисту від захватів та задушень у ліфті

Звільнення від захватів є невід'ємною складовою застосування поліцейських заходів примусу. Розмаїті хуліганські напади та побутові бійки зазвичай починаються саме зі захватів. Тому формування навичок та умінь звільнень від захватів і обхватів для поліцейських є край важливими елементами в системі самозахисту та застосуванню фізичного впливу і необхідні для проведення службових завдань, пов'язаних із правоохоронною діяльністю.

У разі захоплення основна мета при звільненні від захвату – створити ситуацію, яка дасть змогу перейти в атаку на противника. Під час вивчення цієї теми здобувачі вищої освіти по черзі проводять прийом, вони мають на собі відчутти помірно больове відчуття, ефективність захватів й інших дій, які виконує він сам та його партнер.

Із метою вдосконалення виконання визволення від захватів необхідно вимагати виконання прийомів із різних вихідних положень, з різними по вазі, росту, силі партнерами у зв'язці з іншими прийомами та вправами. Визволення від захватів проводяться і в праву сторону, і в ліву.

Але це вивчення базової техніки звільнення від захватів та обхватів. Під час їх застосування в надобмеженому просторі є один із найважливіших чинників – це відсутність простору (на відміну від вивчення у стандартних умовах на килимі). Всі прийоми цієї теми можна застосовувати, але з огляду на відповідні умови.

У цій ситуації застосовується стандартна техніка звільнення від захватів зі зміщенням за спину. З цього положення поліцейський більш ефективно може контролювати правопорушника та нейтралізувати його. Увага акцентується на ударах ліктями та больовими на пальці. Завершувати потрібно контролем затриманого до стінки ліфта. Після зупинки ліфта та відкривання дверей проводиться вивід затриманого з обмеженого простору ліфта та в більш сприятливих умовах проводиться надягання кайданків та поверхнева перевірка.

7.3.3. Захист від ударів озброєного правопорушника та погрози холодною чи вогнепальною зброєю

Проти озброєного супротивника захищатися складно. В такій ситуації необхідно не тільки володіти технічними діями, але й мати хорошу психологічну підготовку. Поліцейському необхідно реально уявити собі наслідки атаки холодною чи вогнепальною зброєю і навіть тренуючись з навчальною зброєю вчитися відбивати атаки простими та ефективними прийомами, демонструючи свою психологічну перевагу. При вивченні у стандартних умовах на килимі викладач завжди акцентує на дотриманні дистанції. Але в умовах обмеженого простору у ліфті це вкрай складно, тобто збільшення чи зменшення відстані майже неможливе.

У двобої з озброєним суперником уважно слідкуйте за його діями, швидко оцінюйте ситуацію. За положенням зброї, характером дій нападаючого необхідно визначити його наміри з ціллю створити умови для проведення прийому, захисту та обеззброювання. Насамперед необхідно визначити напрям удару. Якщо ніж тримається лезом униз, то удару слід чекати зверху або навідліг. Якщо ніж лезом вверху, можливий удар знизу або прямо, рідше збоку. Але насамперед варто запам'ятати, що всі дії по обеззброєнні правопорушника проводити після виходу з ліфта.

Але специфіка застосування зброї правопорушником у ліфті, зазвичай має вигляд погрози її застосування. Тому ліпше перейти до спілкування та відволікання його уваги поки не зупиниться ліфт. Після зупинки ліфта та відкриття дверей, залежно від вашого розташування, або виштовхнути правопорушника з ліфта, або самому якнайшвидше вийти з нього, нейтралізувавши правопорушника больовим ударом. Якщо сутички не оминуть, то слід враховувати те, що відступити не буде змоги, захисні дії та вихід із лінії атаки відбуваються завдяки роботі тулуба (скручування, ухиляння), короткі блоки та захоплення зброї двома руками на контроль. Також необхідно враховувати те, що ліфт від надмірних рухових дій може зупинитися, що ускладнить ваше становище. Кінцева фаза прийому проти озброєного правопорушника у ліфті, знову ж таки, зміщуючись за спину і впираючи затриманого до стіни, або збиваючи його на коліна.

У цьому разі набуває значення знання вразливих місць на тілі людини. Тобто, щоб з найлегшим ударом досягнути максимального больового впливу. При ближньому двобої варто завдавати удари по таких вразливих місцях, як очі, ніс, носогубна складка, гортань, пах тощо. Для того, щоб отримати перемогу у двобої в ліфті потрібно застосовувати не одиночні прийоми, а мати заготовлені та відпрацьовані комбінації (залежно від вашого зросту, маси тіла, рівня фізичної та технічної підготовленості).

Детальніше можна ознайомитися із застосуванням заходів фізичного впливу, які використовуються при затриманні правопорушника в обмеженому просторі у ліфті, зісканувавши QR-код.

Питання для самоконтролю

1. Яка загальна характеристика прийомів спеціальної фізичної підготовки для застосування у ліфті?
2. Яких загальних закономірностей має дотримуватися поліцейський у разі неможливості нейтралізувати правопорушника у ліфті?
3. Які основні стійки поліцейського відносно злочинця у ліфті?
4. У чому полягає специфічність та різновиди нанесення ударів у ліфті?
5. Яка особливість застосування блоків у ліфті?
6. Які варіанти входу до ліфта?
7. Які прийоми рекомендуються для захисту від удару рукою?
8. Які головні прийоми самозахисту для застосування в ліфті?
9. Про що необхідно пам'ятати поліцейському, котрий перебуває у кабіні ліфта біля дверей?
10. Як контролювати вільний простір у ліфті під час сутички зі злочинцем?
11. Які точки на тілі злочинця найвразливіші для досягнення шокowego ефекту?
12. Який кут на захопленій руці злочинця потрібно витримувати для укороченого важеля до середини?
13. Які з головних прийомів застосовуються проти озброєного злочинця в ліфті?
14. Про що необхідно пам'ятати поліцейському, перебуваючи у кабіні ліфта біля дверей та кнопок керування?
15. Завдяки яким рухам досягається перевага при звільненні від захвату злочинця?
16. В яких положеннях закінчуються затримання у ліфті?
17. Як правильно рухатись у ліфті зі злочинцем?
18. Яких правил безпеки має дотримуватися поліцейський під час застосування прийомів тактики самозахисту у надобмеженому просторі?

Розділ 8

ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ПРИМІЩЕННЯХ З ОБМЕЖЕНИМ ОСВІТЛЕННЯМ ТА ПРОСТОРОМ

Удосконаленню професійної підготовки особового складу Національної поліції приділяється неабияка увага. Однією зі складових професійної підготовки є фізична підготовка. Навчання з фізичної підготовки передбачає формування та вдосконалення в поліцейських рухових якостей та навичок, необхідних у повсякденній діяльності та в разі виникнення екстремальних ситуацій. Практичних навичок застосування прийомів самозахисту, особистої безпеки, фізичного впливу тощо.

Діяльність поліцейських безпосередньо пов'язана зі затриманням правопорушника, обмеженням інформації, дефіцитом часу для прийняття відповідних рішень. А також постійною зміною обстановки, раптовістю дій затриманого та іншими стрес-факторами, які зазвичай виникають в екстремальних ситуаціях. На всі ці чинники необхідно зважувати також і під час відпрацювання технічних дій в конкретних ситуаціях, щоб адаптувати загальновідомі прийоми самозахисту до них.

Під час виконання службових обов'язків співробітники Національної поліції виконують завдання щодо затримання правопорушників у різній обстановці, зокрема в приміщеннях з обмеженим простором. Одними з різновидів указаних приміщень є підвали та горища будівель. Підвал – це приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі, заглиблене або напівзаглиблене в землю, призначене для господарських потреб та/або розташування технічних приміщень. Горище – це простір між поверхнею покриття даху, зовнішніми стінами та перекриттям верхнього поверху будівлі. Ці приміщення характеризуються:

- поганим освітленням або взагалі відсутність електропостачання;
- переважною відсутністю чітких схем розташування приміщень, захаращення цих приміщень;
- переважною безлюдністю приміщень за можливості знаходження безпритульних людей та тварин;

- можливою наявністю непередбачених виходів або відсутністю передбачених (замуровані, захаращенні тощо);
- наявністю вузьких проходів і низьких стель.

Тому доцільність методичних рекомендацій «Затримання правопорушника в приміщеннях з обмеженим освітленням та простором» не викликає сумнівів. У цьому навчально-методичному виданні є низка особливостей застосування заходів фізичного впливу, які адаптовані до конкретного місця події та певних засобів фізичного впливу. Також методичні рекомендації з цієї тематики знадобляться не тільки здобувачам вищої освіти навчальних закладів зі специфічними умовами навчання системи МВС України, але й для проведення практичних занять у системі службової підготовки в територіальних органах Національної поліції.

8.1. Загальні особливості затримання правопорушників у підвалах та на горищах будівель

Під час входження та огляду будь-якого приміщення існують загальні правила та обмеження щодо їх застосування. Розглядаючи їх, варто зауважити, що перед входом до будівлі необхідно впевнитись у психологічній готовності кожного поліцейського до здійснення входу та несподіванок, які можуть виникнути. Зважати на фізичну готовність кожного поліцейського зі задіяних до входу у приміщення з обмеженим освітленням та розподіл ролей з її врахуванням. В обов'язковому порядку перевірити готовність спеціального спорядження та екіпірування. Під час входження до будь-якого приміщення мати достатньо інформації щодо місця події (його план, наявність чи відсутність додаткових шляхів виходу імовірних правопорушників тощо). І звісно наявність інформації щодо безпечності периметру навколо приміщення, що дає впевненість поліцейським у своїх діях. Одна з обов'язкових умов входження в приміщення не входити до нього без прикриття. Якщо поліцейські знайшли вхід, то необхідно зв'язатися з черговим та повідомити його про свої наміри. Ніколи не можна входити до приміщення, якщо відомо, що правопорушник озброєний чи забарикадувався. В таких випадках обов'язково повідомити чергового для виклику допомоги з чіткими

інструкціями про тих, хто має прийти. Якщо правопорушник тікає в глибину приміщення, то не варто переслідувати його. При обставинах крайньої необхідності щодо переслідування правопорушника необхідно зупинитися та оцінити ситуацію, далі діяти повільно та розважливо, методично правильно.

Пошук особи може відбуватися і переслідування по «гарячих слідах», і під час виконання поліцейськими своїх службових повноважень з охорони публічної безпеки та порядку. У будь-якому випадку не варто поспішати. При пошуку не вказувати своєї присутності, діяти організовано, розважливо та методично. Зважати на будь-які ознаки присутності особи, або її самої, або її слідів. Під час обстеження приміщень необхідно проводити огляд швидкими поглядами та забезпечувати перехресне прикриття один одного. Під час пошуку особи її може видавати не тільки сліди, але й частини тіла, одягу, тінь, звук тощо, на все необхідно звертати увагу, що може бути використане і вами, і проти вас. Під час пошуку особи та огляді приміщення варто зважати на всі кути і вертикальні, і горизонтальні, робити це в логічній послідовності та дотримуючись тактики огляду по секторах. За таких обставин довіряйте своїм інстинктам, якщо вам здається, що ви щось бачили або чули, то швидше за все так воно і є. Але передбачити все наперед не можна ні в якій ситуації і чіткого алгоритму дій, на жаль, не може бути. Одна з якостей притаманних поліцейським має бути і гнучкість мислення, і оперативність реагування на несподівані чинники, які виникають в екстремальних ситуаціях.

Відповідно й низка чинників впливає на огляд приміщень з обмеженим освітленням і простором. В умовах обмеженого простору, особливо в підвалах та на горищах будівель особлива роль у затриманні правопорушників надається застосуванню прийомів рукопашного бою. Застосування вогнепальної зброї в цих умовах у край обмежене у зв'язку з можливістю рикошетів, важкістю розпізнання осіб у темряві, наявністю великої кількості різних закутоків та схованок.

Особливостями затримання злочинців у підвалах і на горищах є:

- труднощі проникнення в ці приміщення непомітно для злочинця;
- необхідність діяти в незнайомій обстановці і в обмеженому просторі за поганої видимості або повної її відсутності.

Окрім цього, для успішного проведення такого затримання поліцейські мають бути забезпеченими якісними освітлювальними і пошуковими приладами та спецзасобами.

Відсутність сторонніх громадян у зазначених приміщеннях створює відносно сприятливі умови для застосування спеціальних і технічних засобів і більш ретельного блокування цих об'єктів. Водночас вхід на горище і в підвали пов'язаний з найбільшим ризиком для життя та здоров'я співробітників, тому проникати в ці приміщення потрібно дуже обережно. Негайно входити в ці приміщення варто тільки в разі крайньої необхідності (стрільба злочинців по громадянах, підпал будівлі тощо), тобто коли іншими заходами припинити дії злочинців неможливо. Діючи в умовах затемненого горищного або підвального приміщення, варто зважити на деякі зорові і слухові особливості сприйняття подібної обстановки. Наприклад, після сильного шуму сприйняття слабших звуків виявляється зниженим. Тому для того, щоб сприймати слабкі звуки, необхідно 1–2 хвилини перед початком руху постояти нерухомо, ніби прислуховуючись. Це саме стосується сприйняття об'єктів у темряві після яскравого світла. Під час використання сильних джерел світла в напрямку розташування злочинця варто зважати, що добре освітлені предмети в поєднанні з темним тлом видно ліпше і тому вони здаються розташованими ближче. Проведення затримання правопорушника в умовах горищних і підвальних приміщень вимагає від співробітників поліції особливої пильності та досконалого володіння прийомами рукопашного бою. Співробітники поліції мають виявляти особливу увагу і в тих випадках, коли злочинець не виходить тривалий час із приміщення після застосування спеціальних газових засобів. Відсутність очікуваного ефекту ще не означає, що злочинця немає в цьому приміщенні або він знаходиться в безпорадному стані. Запорукою успішного проникнення в приміщення є безшумність, швидкість і чіткість дій поліцейськими, вміле використання маскування, засобів освітлення і приладів нічного бачення, а також правильне застосування різних тактичних прийомів. Але під час затримання в підвалах та горищах варто зважати на особливості таких приміщень: низька стеля, труби, похили балки, захарашенні проходи, велика кількість дверей або горищних вікон. Це за собою тягне низку

небезпек. Під час застосування заходів фізичного впливу підвищує ризик травмування і поліцейських, і правопорушників. Всі прийоми мають застосовуватися з урахуванням цих особливостей. У наступному розділі розглянемо деякі прийоми самозахисту із адаптуванням до даного виду приміщень.

8.2. Прийоми самозахисту та затримання, що можуть застосовуватися під час затримання правопорушників у підвалах будівель

Зважаючи на вказану інформацію та багаторічний досвід найефективнішими прийомами затримання в обмеженому просторі, а саме в підвалах та на горищах, вважаємо такі.

Затримання вузлом руки на горі в режимі засідки

Вихідне положення: працівник поліції перебуває в режимі засідки затримання правопорушника прийомом вузол руки на горі. Прийом використовується у вузьких та невисоких приміщеннях, коли немає часу на огляд порушника чи технічній можливості, у разі потреби його швидкого виведення з приміщення.

Дія № 1 – з положення напівприсід (рис. 8.1, 8.2).

Дія № 2 – півкроку вперед–усторону правою ногою, наносимо розслабляючий удар правою рукою в уразливу точку тулуба (рис. 8.3).

Рис. 8.1

Рис. 8.2

Рис. 8.3

Дія № 3 – права долоня змієвидним рухом перехоплює праву кисть (зверху), фіксуючи «S»-подібний кут (кисть–лікоть–плече) (рис. 8.4, 8.5).

Дія № 4 – завдаємо розслаблюючий удар в уразливу точку ноги правопорушника, паралельно з цим здійснюємо задушливий захват лівою рукою за шию, а правою рукою, не послаблюючи больового впливу на зап'ясток однойменної руки правопорушника нахилити його спиною до себе (рис. 8.6).

Рис. 8.4

Рис. 8.5

Рис. 8.6

Важливо знати, що вихідне положення для проведення затримання розраховуємо відповідно до цього приміщення. Виконуючи затримання за обставинами вирішуємо доцільність завдання удару. Больовий вплив на зап'ясток виконується протягом усього прийому. Прийом традиційно закінчується больовим контролем на руку, впливом на променезап'ястковий, ліктьовий і плечовий суглоби. Виведення з підвального приміщення правопорушника проводиться спиною вперед для мінімізації його травматизму.

Затримання поштовхом під час підходу ззаду в режимі засідки

Дія № 1 – із півприсіду (рис. 8.7, 8.8).

Дія № 2 – півкроку вперед-всторону правою ногою, завдаємо розслаблюючий удар правою рукою в уразливу точку тулуба (живіт або пах) (рис. 8.9, 8.10).

Рис. 8.7

Рис. 8.8

Рис. 8.9

Дія № 3 – щоб уникнути опору правопорушника рекомендуємо нанести своєю лівою рукою енергійний удар-поштовх у плече загнути його передпліччя за спину і своєю правою рукою захопити за іншу руку, оскільки він може нею завдати удару (рис. 8.11, 8.12).

Рис. 8.10

Рис. 8.11

Рис. 8.12

Важливо знати, що при виконанні цього прийому поліцейському слід врахувати больовий вплив проти анатомічних рухів людини, щоб не пошкодити ліктьовий і плечовий суглоби.

Під час виконання цього прийому акцентувати на несподіваності. Виконувати саме затримання поки правопорушник реагує на больовий вплив у живіт і тим часом нахилиється вперед, щоб поштовх зі спини виконувати без додаткових силових дій.

Затримання задушливим захватом за шию зі спини в режимі очікування

Дія № 1 – бойова стійка (рис. 8.13).

Дія № 2 – щоб уникнути опору рекомендуємо нанести удар у підколінний згин ногою при підході зі спини правопорушника одночасно лівою рукою, виконуючи больовий вплив під носом, тягнемо правопорушника на себе та, обхопивши правою рукою за шию під підборіддям з утриманням за сильнішу (активнішу) руку правопорушника (рис. 8.14).

Рис. 8.13

Рис. 8.14

Дія № 3 – наносимо збиваючий-розслаблюючий удар у підколінний згин ноги правопорушника, паралельно з тим

здійснюємо задушливий захват лівою рукою за шию, а правою рукою за праву руку правопорушника, збиваючи його на коліна (рис. 8.15, 8.16).

Рис. 8.15

Рис. 8.16

Дія № 4 – загнути руку правопорушника за спину зустрічним зусиллям своїми двома руками так, щоб ліктьовий суглоб був зафіксованим поліцейським (рис. 8.17, 8.18).

Рис. 8.17

Рис. 8.18

Дія № 5 – піднімаючи правопорушника для виходу, звертаємо увагу на контроль двох рук правопорушника (рис. 8.19, 8.20).

Рис. 8.19

Рис. 8.20

Важливо знати, що під час збивання правопорушника додолу слідкувати за тим, щоб самому не втратити рівновагу. Піднімаючи з колін правопорушника, давати конкретні команди, не послаблюючи больового впливу на лікоть. Під час виконання цього прийому поліцейському слід врахувати больовий вплив проти анатомічних рухів людини, щоб не пошкодити ліктьовий і плечовий суглоби.

Захист від нападу правопорушника прийомом задушенням з обертом

Дія № 1 – бойова стійка доцільна в даній ситуації (рис. 8.21).

Дія № 2 – права долоня змієвидним рухом перехоплює праве передпліччя (зверху), фіксуючи «S»-подібний кут (кисть–лікоть–плече). Тобто виконуємо больовий вплив на променево-зап'ястковий, ліктьовий і плечовий суглоби (рис. 8.22, 8.23).

Рис. 8.21

Рис. 8.22

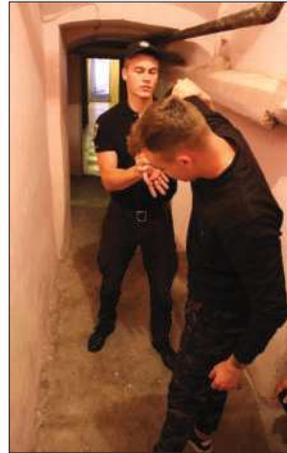

Рис. 8.23

Дія № 3 – правою рукою ми захоплюємо зап'ястя руки правопорушника одночасно лівою рукою з упором тримаємо ліктьовий суглоб, виконуючи больовий вплив на променево-зап'ястковий, ліктьовий і плечовий суглоби. Виконуємо розслаблюючий удар у бокову частину стегна і зустрічним зусиллям двох рук викручуємо правопорушнику руку догори-ліворуч. Ліва рука відпускає ліктьовий суглоб і підхоплює підборіддя, не відпускаючи зап'ястка, і так, виконуємо супроводження правопорушника спиною вперед (рис. 8.24, 8.25, 8.26).

Рис. 8.24

Рис. 8.25

Рис. 8.26

Важливо знати, що при виводі важливо контролювати другу руку правопорушника, оскільки він може нанести нею удар або утримуватися за будь-які предмети, стіни тощо.

У підвальному приміщенні з вузьким проходом, рекомендується виводити правопорушників спиною вперед. Із такого положення вони не матимуть можливості чинити опір, методом впирання ногами в бокові стіни (двері). А також з огляду на безпеку поліцейського та запобігання травматизму голови правопорушника. Прийоми затримання та виведення правопорушника з підвальних приміщень, зазвичай, закінчуються больовим контролем на руку, впливом на променево-зап'ястковий, ліктьовий і плечовий суглоби.

8.3. Прийоми самозахисту та затримання, що можуть застосовуватися під час затримання правопорушників на горищах будівель

Захист важелем руки до середини

Дія № 1 – на горищі з низькою стелею при нападі правопорушника ліву ногу відводимо вперед (в бік) у зігнутому стані тулуба наносимо лівою рукою розслаблюючий удар в уразливу ділянку голови (шиї, тулуба), одночасно накриваємо своїми долонями, праве зап'ястя правопорушника (рис. 8.27, 8.28).

Рис. 8.27

Рис. 8.28

Рис. 8.29

Дія № 2 – праву ногу відводимо у бік водночас, витягуючи і паралельно обертаючи руку правопорушника до більшого ефекту в зап'ястковому суглобі (рис. 8.29).

Дія № 3 – загнути руку правопорушника за спину зустрічним зусиллям двома руками так, щоб ліктьовий суглоб притиснути та зафіксувати до полицейського (рис. 8.30, 8.31, 8.32)

Рис. 8.30

Рис. 8.31

Рис. 8.32

Дія № 4 – притиснувши ліктьовий суглоб правопорушника, щоб він не міг чинити опору, супроводжуємо його до виходу з обмеженого простору.

Притаманні помилки

- недостатній больовий вплив (неправильний кут атаки на суглоб);
- недоцільне застосування відволікаючих (розслаблюючих) ударів;
- елементи комбінації не пов'язані між собою в єдине ціле;
- прийом виконаний зі замінками чи з помилками.

Захист важелем руки на кисть правопорушника

Дія № 1 – прийнявши бойову стійку, за бажанням правопорушника, наблизитись до працівника поліції, взявши його

за одяг (шию), за можливості наносимо відволікаючий удар ногою в гомілку або інші частини тіла (залежно від характеру правопорушення) (рис. 8.33, 8.34, 8.35).

Рис. 8.33

Рис. 8.34

Рис. 8.35

Дія № 2 – захопити руку правопорушника за пальці та, виконуючи больовий вплив проти суглобів, повалити його на коліна. Загнути руку правопорушника за спину зустрічним зусиллям своїми двома руками так, щоб ліктювий суглоб поліцейський зафіксував (рис. 8.36, 8.37).

Рис. 8.36

Рис. 8.37

Притаманні помилки

- не вчасно зреагували на захват правопорушника;
- не виконане збивання правопорушника на коліна;
- недостатній больовий вплив (неправильний кут атаки на суглоб);
- недоцільне застосування відволікаючих (розслаблюючих) ударів;
- елементи комбінації не пов'язані між собою;
- прийом виконаний із заминками чи з помилками.

Захист від удару ножем знизу в умовах обмеженого простору важелем руки до середини з переходом на загин руки за спину

Вихідне положення: злочинець завдає удар ножем знизу правою рукою в умовах, де відхід назад чи вбік неможливий. Стеля горища низька, тому поліцейський стоїть пригинаючись (не в повний зріст) (рис. 8.38). Ці умови вимагають виконання прийому майже на місці.

Дія № 1 – поліцейський повертається на місці (сходить тлубом із траєкторії удару ножем), одночасно блокує і захоплює озброєну руку злочинця лівою рукою біля зап'ястя (рис. 8.39).

Рис. 8.38

Рис. 8.39

Дія № 2 – продовжуючи рух, поліцейський завдає зустрічний відволікаючий удар долонею правої руки (поверх своєї лівої руки) в обличчя злочинця (рис. 8.40).

Дія № 3 – поліцейський захоплює озброєне зап'ястя додатково ще правою рукою та повертається тулубом (у напрямку за годинниковою стрілкою) (рис. 8.41).

Рис. 8.40

Рис. 8.41

Дія № 4 – поліцейський продовжує рух злочинця вперед і вниз, відводить його руку вбік та під себе, одночасно накладає свій лікоть на лікоть злочинця (рис. 8.42).

Рис. 8.42

Рис. 8.43

Дія № 5 – зафіксувавши зап'ястя злочинця на своєму коліні лівою рукою, поліцейський натискає правим ліктем на лікоть злочинця, примушує його опускатися (лягати) на землю (рис. 8.43).

Дія № 6 – поліцейський викручує зап'ястя злочинця та натискає одночасно на ліктьовий згуб, примушує больовим прийомом відпустити (викинути) ножа (рис. 8.44).

Дія № 7 – після втрати зброї злочинцем, поліцейський поштовхом долоні лівої руки у згин ліктя (правої руки) злочинця виконує загин руки за спину (рис. 8.45). Поліцейський продовжує притискати злочинця до землі, тисне коліном і фіксує руки за спиною, створюючи передумови для вдягання кайданків (рис. 8.46).

Рис. 8.44

Рис. 8.45

Рис. 8.46

Детальніше з технікою виконання прийомів затримання та обеззброювання правопорушника з обмеженим освітленням та простором можна ознайомитися, перейшовши за посиланням та скануванням QR-код.

Питання для самоконтролю

1. Які існують загальні правила та обмеження при входженні та огляді будь-якого приміщення?
2. Яких обов'язкових умов мають дотримуватися поліцейські перед входженням у приміщення для їх огляду?
3. Опишіть алгоритм дій поліцейських у разі пошуку осіб.
4. В яких випадках не дозволяється входження до приміщення для переслідування особи?
5. На які чинники потрібно зважати під час пошуку особи та огляду приміщення?
6. Дайте загальну характеристику приміщенням з обмеженим освітленням та простором. Наведіть приклади.
7. Які фактори впливають на огляд приміщень з обмеженим освітленням та простором? Чому?
8. Які особливості затримання злочинців у підвалах і на горищах?
9. З якими найбільшими ризиками для поліцейських пов'язаний вхід на горище й у підвали?
10. На що треба зважати під час входження та огляду підвальних приміщень?
11. На які фактори потрібно зважати під час огляду горищ?
12. Що впливає на сприйняття поліцейського навколишнього середовища в умовах обмеженого освітлення в підвальних приміщеннях або на горищі?
13. Які прийоми затримання доцільно застосовувати в умовах обмеженого простору в підвальних приміщеннях?
14. Як затримання вузлом руки на горі слід застосовувати, адаптувавши його до підвального приміщення?
15. На що потрібно звернути увагу та які притаманні помилки можуть бути допущені під час застосування затримання вузлом руки на горі?
16. Чим відрізняється виконання прийому затримання вузлом на горі від стандартних умов?
17. Яка доцільність застосування затримання поштовхом при підході ззаду в підвальних приміщеннях? За яких обставин воно застосовується?
18. Якою має бути амплітуда рухів під час виконання прийомів спеціальної фізичної підготовки в підвальних приміщеннях? Чому?
19. Яким способом доцільно проводити виведення правопорушника з підвального приміщення?

Розділ 9

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ В УМОВАХ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

У своїй службовій діяльності поліцейські інколи стикаються з різними правопорушеннями, які трапляються в громадському транспорті. Це вимагає від працівника поліції відповідних знань, умінь та навичок, а також високого рівня психічної, тактичної та фізичної підготовленості.

Зазвичай, найпоширенішими у громадському транспорті є такі правопорушення: крадіжки особистих речей і пасажирів, і водія, агресивне спілкування і пасажирів між собою, і з водієм, що здебільшого супроводжується ескалацією конфлікту, який має здатність перерости в бійку. Також інколи серед пасажирів можуть бути особи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, які зазвичай чинять протиправні дії, що становлять загрозу для пасажирів та водія, особливо під час руху громадського транспорту. Також трапляються випадки загострень психічних розладів у пасажирів громадського транспорту, котрі своїми агресивними та непередбачуваними діями можуть становити небезпеку для оточуючих, що є підставою для адекватного і швидкого реагування поліцейського. Окрім цього, можуть мати місце у громадському транспорті розмаїті хуліганські дії, які також вимагають адекватного втручання працівників поліції з метою збереження здоров'я, честі та гідності пасажирів і цілісності їхніх особистих речей.

9.1. Фактори, які зумовлюють застосування заходів фізичного впливу у громадському транспорті

Також варто зауважити на грамотність тактичних дій поліцейського при правильному розташуванні під час виявлення правопорушення, вміння ним правильно та швидко застосовувати заходи фізичного впливу в обмеженому просторі, здатність швидко реагувати та оцінювати ситуацію, не створюючи водночас небезпеку для оточуючих. Водночас поліцейський має бути психічно стійким та зберігати правильну послідовність своїх дій.

Для захисту від нападу та в разі затримання правопорушника в умовах громадського транспорту поліцейському слід враховувати такі фактори, які впливатимуть на вибір того чи іншого прийому та визначатимуть траєкторію й амплітуду руху ланок тіла при його виконанні:

- кількість та розташування пасажирів у транспорті (наявність жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості);

- предмети, притаманні для певного виду транспорту (сидіння, поруччя тощо), які, з одного боку, можуть перешкоджати діям поліцейського, а з іншого – можуть бути використані ним для власних цілей;

- можливість відкриття та закриття дверей (всередину або назовні), що вимагає правильного тактичного розташування поліцейського та логічної оцінки ситуації, що виникла;

- рух транспортного засобу (нерівномірну швидкість, раптові гальмування чи прискорення, що може створювати незручності для ефективного виконання того чи іншого прийому поліцейським).

Під час виконання службових обов'язків поліцейського в умовах громадського транспорту брак простору природно обмежує спектр дій та звужує можливість масштабного застосування того чи іншого прийому в ситуації, що виникла. Так, постає вимога щодо застосування найбільш зручних для виконання прийомів самозахисту поліцейського, а також прийомів затримання правопорушників в умовах громадського транспорту (на прикладі автобуса). У разі вчинення правопорушення в умовах громадського транспорту поліцейському необхідно миттєво оцінити ситуацію, зокрема, звернути увагу на такі характеристики правопорушника:

- стать і вік;
- психічний стан;
- вплив алкоголю, наркотичних речовин тощо;
- фізичні характеристики (вага, зріст тощо);
- наявність зброї (ніж, заточка, шило тощо);
- особливості мови та поведінки (погрози, жестикуляція, міміка тощо);

– кількість правопорушників (один чи ймовірна наявність спільників, родичів, друзів тощо).

Дії поліцейського мають відповідати особливостям ситуації, що виникла в громадському транспорті, і бути спрямованими на деескалацію конфлікту та, за потреби, застосування поліцейського заходів примусу з мінімальною шкодою для оточуючих. За умови зміни обставин (загрози або опору) дії поліцейського мають змінюватися відповідно. Наприклад, перетворення агресивної розмови між пасажиром та водієм на ситуацію спроби нанесення водієві тілесних пошкоджень вимагатиме від поліцейського переходу від застосування вербальних команд до застосування сили.

Виходячи з переліку правопорушень у громадському транспорті та характеру поведінки правопорушників в обмеженому просторі, пропонується перелік найбільш прийнятних прийомів для вирішення ситуацій в обмеженому просторі (на прикладі автобусу).

Доцільно наголосити, що вихідне положення поліцейського під час виконання того чи іншого прийому визначається значною мірою особливостями ситуації у момент учинення правопорушення.

9.2. Специфічні особливості застосування заходів фізичного впливу в громадському транспорті

Обеззброєння правопорушника при спробі дістати зброю (пістолет, ніж) із внутрішньої кишені одягу

Необхідність застосування цього прийому в умовах громадського транспорту виникає в ситуаціях, коли правопорушник не виконує законні

вимоги поліцейського та своїми діями демонструє спробу діставання невідомого предмета з внутрішньої кишені куртки, піджака (рис. 9.1).

Рис. 9.1

Послідовність дій

Дія № 1 – за можливості зробити крок правою або лівою ногою вперед (залежно від відстані до противника) і одноіменною рукою заблокувати кисть руки, якою правопорушник пробує дістати зброю з кишені куртки (рис. 9.2).

Рис. 9.2

Дія № 2 – схопити правопорушника двома руками за кисть заблокованої руки так, щоб великі пальці знаходилися на тильній стороні кисті (рис. 9.3, 9.4).

Рис. 9.3

Рис. 9.4

Дія № 3 – нанести удар ногою у пах, область колінного суглобу чи гомілки, а також за можливості головою в область носа правопорушника (рис. 9.5).

Дія № 4 – виконати прийом «важіль руки назовні» (рис. 9.6–9.8).

Дія № 5 – провести фіксацію руки за допомогою больового впливу (рис. 9.9–9.11).

Рис. 9.5

Рис. 9.6

Рис. 9.7

Рис. 9.8

Рис. 9.9

Рис. 9.10

Рис. 9.11

Важливо знати, що зважаючи на дефіцит простору, повалення правопорушника потрібно здійснювати з мінімальною траєкторією та амплітудою, максимально зосереджуючи увагу на больовому впливі на суглоби правопорушника.

Притаманні помилки

1. Недостатня швидкість виконання прийому.
2. Відсутність відволікаючого удару ногою.
3. Недостатній больовий вплив під час виконання прийому.
4. Недостатній контроль над діями правопорушника в разі обеззброєння.

Обеззброєння правопорушника при спробі дістати зброю (пістолет, ніж) із бокової кишені штанів способом «замком»

Необхідність застосування такого прийому в умовах громадського транспорту виникає в ситуаціях, коли правопорушник не виконує вербальні команди поліцейського та здійснює спробу дістати невідомий предмет із кишені штанів (рис. 9.12).

Рис. 9.12

Послідовність дій

Дія № 1 – випереджаючи вихоплення зброї з кишені, за можливості з кроком правої (або лівої) ноги вперед, швидко просунути (ударити ребром долоні зверху вниз) кисть між передпліччям озброєної руки і тулубом правопорушника і, натискаючи нею вниз, зафіксувати руку правопорушника в кишені (рис. 9.13, 9.14).

Рис. 9.13

Рис. 9.14

Дія № 2 – нанести удар ногою у гомілку або у пах правопорушника (рис. 9.15).

Дія № 3 – перенести другу руку через плече правопорушника (рис. 9.16).

Рис. 9.15

Рис. 9.16

Дія № 4 – з'єднати обидві кисті за ліктьовим суглобом у «замок» і, повертаючись у зручний бік розташування, провести «загин руки за спину», витягнувши таким способом заблоковану руку правопорушника з кишені (рис. 9.17–9.21).

Рис. 9.17

Рис. 9.18

Рис. 9.19

Рис. 9.20

Рис. 9.21

Важливо знати, що недостатньо щільне з'єднання кистей рук поліцейського у «замок» може призвести до зниження ефективності виконання прийому та втрати контролю над правопорушником.

Притаманні помилки

1. Недостатня швидкість виконання прийому.
2. Відсутність відволікаючого удару ногою.
3. Неправильне з'єднання кистей рук у «замок».

4. Недостатній больовий вплив під час виконання прийому.

Детальніше з технікою виконання прийомів обеззброювання та затримання правопорушника в громадському транспорті можна ознайомитися, скануючи QR-код.

Питання для самоконтролю

1. Які види правопорушень найчастіше трапляються у громадському транспорті?

2. Які чинники потрібно враховувати поліцейському під час захисту від нападу та затримання правопорушника в умовах громадського транспорту?

3. На які характеристики правопорушника поліцейському необхідно звернути увагу у випадку вчинення правопорушення в умовах громадського транспорту?

4. Як впливатиме на техніку дій поліцейського дефіцит простору у громадському транспорті?

5. Застосування якого прийому буде найефективнішим у разі спроби правопорушника дістати зброю (пістолет, ніж) із внутрішньої кишені одягу?

6. Яка послідовність дій поліцейського при спробі правопорушника дістати зброю (пістолет, ніж) із бокової кишені штанів?

7. В яких ситуаціях у громадському транспорті поліцейському доцільно застосувати «загин руки за спину при підході ззаду поштовхом»?

8. Яка техніка дій поліцейського в ситуації, коли правопорушник завдає йому удар ножем у живіт знизу?

9. Які дії поліцейського в ситуації, коли правопорушник хапає його за одяг на грудях зігнутими в ліктях руками та пробує звалити з ніг?

10. Які властиві помилки може допускати поліцейський у ситуаціях затримання правопорушника у громадському транспорті?

Розділ 10

ТЕХНІКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Працівники відділів Національної поліції України під час несення служби на транспорті зобов'язані знати: а) географічне розташування ділянки залізниці, вокзалу, інших об'єктів і прилеглої до них території, а також напрямки пасажиропотоків; б) розташування найближчих маршрутів патрулювання (постів) нарядів територіальних відділів НП і здійснювати з ними взаємодію; в) інтенсивність пасажирських і вантажних перевезень, графіки руху поїздів; г) правила перевезення пасажирів і багажу, види проїзних документів; д) особливості вчинення правопорушень на об'єктах транспорту, прийоми маскуванню злочинців; е) основні посадові обов'язки працівників транспорту; є) порядок вирішення конфліктних ситуацій, що виникають між пасажирами і працівниками транспорту, які знаходяться при виконанні службових обов'язків.

Наряд поліції не має розділятися, коли особи, котрі вчинили правопорушення або підозрювані у вчиненні правопорушення, намагаються втекти. Безпечніше вдвох переслідувати одного із двох втікачів, аніж намагатися поодиноці затримати обох; при переслідуванні двома працівниками поліції одного правопорушника співробітники не повинні бігти один за одним, між ними має зберігатися широкий інтервал. Співробітник, підстраховуючи колегу, який знаходиться попереду, повинен знаходитися збоку від нього на одному із флангів; у ситуації, коли озброєний правопорушник сховався в купе залізничного вагона, або в будь-якій споруді, не кидатися необдуманно слідом за ним.

Працівники поліції, прибувши на місце ймовірного знаходження правопорушника, де необхідно діяти в закритому чи обмеженому просторі залізничного вагона, залежно від обставин, що виникли, мають зорієнтуватися на місцевості, розбити її на сектори огляду та обстрілу, визначити найбільш вразливі місця і напрямки з погляду можливого прориву через них правопорушників.

В одній ситуації, якщо дозволяють обставини і розташування інженерних конструкцій залізничного вагона, прийому затримання правопорушника рекомендується виконувати одночасно двом поліцейським, в іншій ситуації, коли надто обмежений простір і не дозволяють інші обставини, тоді спочатку діє перший поліцейський, а другий – швидко підхоплює технічний прийом для затримання.

10.1. Особливості затримання правопорушника у плацкартному вагоні

Затримання способом придушення шиї в плацкартному вагоні

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) стоїть навпроти правопорушника в плацкартному проході, або купе плацкартного залізничного вагона по діагоналі, або навпроти нього. Інший працівник поліції (прикриття) стоїть так, щоб активно підхопити правопорушника за шию. Працівник поліції (контакт) свої руки тримає в положенні «Готовності», або опущеними. Правопорушник декілька разів штовхає першого поліцейського (контакт) у плече (рис. 10.1, 10.2, 10.3).

Рис. 10.1

Рис. 10.2

Рис. 10.3

№ 1 – перший поліцейський (контакт) під час чергового поштовху в плече підхоплює праву руку правопорушника своїми двома руками і виконує ривок у праву сторону, щоб його

розвернуло спиною до другого поліцейського (прикриття) (рис. 10.4, 10.5).

Дія № 2 – другий працівник поліції (прикриття) підхоплює шию правопорушника на придушення і, присідаючи, кладе його на підлогу вагона, не відпускаючи шию. Перший поліцейський (контакт) виконує больовий вплив на зап'ястя (рис. 10.6, 10.7, 10.8).

Рис. 10.4

Рис. 10.5

Рис. 10.6

Дія № 3 – ліва рука другого працівника поліції (прикриття) розщеплюється від захоплення на удушення і підхоплює ліву руку правопорушника, щоб перевернути його разом із першим поліцейським на груди (рис. 10.9).

Дія № 4 – одночасно двоє працівників поліції під больовим впливом придушення шиї і обертанням правої руки з тиском на зап'ястя і ліктьового суглоба правопорушника повертають обличчям до полицки для лежання і загинають руки за спину (рис. 10.10, 10.11, 10.12).

Дія № 3 – поліцейські під больовим впливом подають команду правопорушнику «Встати!» і допомагають йому піднятися та розвертають у зручне місце для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.13, 10.14).

Рис. 10.7

Рис.10.8

Рис. 10.9

Рис. 10.10

Рис.10.11

Рис. 10.12

Важливо знати, що в разі затримання правопорушника слід звернути увагу на близько присутніх пасажирів та розташування інженерних виступів конструкції плацкартного вагона.

Рис. 10.13

Рис.10.14

Притаманні помилки

- рука правопорушника не пряма, зап'ястя не викручене;
- повільне реагування другого поліцейського;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- придушення виконано одною рукою;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки і безпеки напарника.

Техніка захисту від бокового удару ножем у живіт

Вихідне положення: працівники поліції проходять по коридору і перший поліцейський (контакт), призупинившись, проводить візуальний огляд в купе плацкартного вагона. Правопорушник сидить у цьому плацкартному купе і його озброєна ножем рука за спиною (рис. 10.15, 10.16).

Дія № 1 – залежно від дистанції з кроком лівою ногою ліворуч – вперед, або назад поліцейський (контакт) виконує блокування удару ножем своєю лівою рукою знизу-вгору-вперед і одночасно правою рукою наносить удар у голову (рис. 10.17, 10.18).

Рис. 10.15

Рис.10.16

Рис. 10.17

Дія № 2 – ліва рука поліцейського (контакт) залишається на утриманні блокування озброєної руки правопорушника, а права – після відволікаючого удару, захоплює за зовнішнє ребро озброєної руки і поліцейський (контакт) наносить відволікаючий удар правою, або лівою ногою в пах (рис. 10.19, 10.20).

Рис. 10.18

Рис.10.19

Рис. 10.20

Дія № 3 – перший поліцейський (контакт), міцно утримує захоплення руки, виконує важіль руки до середини, щоб притиснути плечовий суглоб правопорушника до столика бокових сидінь плацкарта. Виконує больовий вплив методом скручування руки правопорушника, одночасно натискає на зап'ястя і обеззброює його (рис. 10.21, 10.22, 10.23).

Дія № 4 – другий поліцейський (прикриття) підхоплює ліву руку правопорушника і виконує загин руки за спину синхронно з першим поліцейським (контакт) (рис. 10.18, 10.19, 10.20, 10.21, 10.23, 10.24, 10.25).

Рис. 10.21

Рис.10.22

Рис. 10.23

Дія № 5 – двом поліцейським виконати загин рук правопорушника за спину і притиснути його до столика і другої викидної лежачої полицки для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.24, 10.25).

Важливо знати, що під час затримання правопорушника слід звернути увагу на розташування інженерних виступів у плацкартному вагоні та близько розташованих пасажирів.

Притаманні помилки

- відбив передпліччям виконаний мляво;
- озброєна рука правопорушника захоплена зі запізненням після відволікаючого удару рукою в голову;
- повільно реагував другий поліцейський (прикриття);

Рис. 10.24

Рис.10.25

- прийом виконаний невпевнено;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- повільно виконаний прийом;
- зупинка під час виконання прийому;
- втрата контролю за рукою і ножом правопорушника;
- помилки, що допускаються під час виконання важеля руки до середини;
 - не відібраний ніж у правопорушника;
 - відсутній больовий вплив перед загинанням руки правопорушника за спину;
 - відсутній больовий вплив під час виконання обеззброювання правопорушника;
 - ніж правопорушника під час виконання прийому випав і лежить близько біля нього;
 - порушення правил дотриманням заходів особистої безпеки і безпеки інших громадян.

10.2. Захист від нападу правопорушника у тамбурі вагона

Затримання способом загин руки за спину спереду в тамбурі залізничного вагона

Вихідне положення: працівник поліції стоїть навпроти правопорушника в тамбурі залізничного вагона по діагоналі, або навпроти нього. Поліцейський свої руки тримає в положенні «Інтерв'ю», або опущеними. У правопорушника руки також опущені (рис. 10.26).

Дія №1 – перший поліцейський (контакт) з кроком лівою ногою вперед, своєю лівою рукою захоплює зап'ястя правої руки правопорушника, одночасно своєю правою рукою захоплює за ділянку плечової кістки вище ліктьового суглоба його лівої руки з внутрішньої сторони і завдає відволікаючий удар коліном у пах (рис. 10.27, 10.28).

Рис. 10.26

Рис.10.27

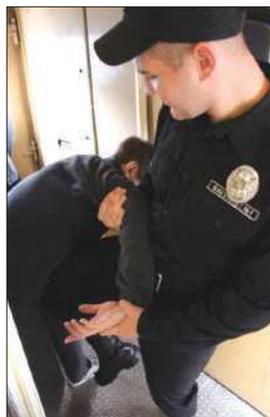

Рис. 10.28

Дія № 2 – з кроком правою ногою в сторону та міцним утриманням його правої руки виконує ривок у сторону і розвертає правопорушника грудьми до стіни, або дверей тамбура вагона (рис. 10.29).

Дія № 3 – перший поліцейський (контакт) виконує больовий вплив на зап'ястя правої руки правопорушника, а другий поліцейський (прикриття) швидко підходить і загинає його

ліву руку для надягання кайданків та подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.30).

Рис. 10.29

Рис.10.30

Важливо знати, що в разі затримання правопорушника слід звернути увагу на розташування стоп-крана поїзда, інженерні виступи в тамбурі вагона та близько розташованих пасажирів.

Притаманні помилки

- неправильне захоплення руки правопорушника;
- ліктьовий суглоб загнутої руки правопорушника не притиснутий до своїх грудей;
- повільне реагування другого поліцейського (прикриття);
- відсутній відволікаючий удар ногою;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- втрата контролю за рукою правопорушника в процесі загинання (часткова, повна);
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- відсутній больовий вплив на зап'ястя правопорушника;

– порушення правил дотримання заходів особистої безпеки і безпеки напарника.

Техніка обеззброювання правопорушника при погрозі пістолетом спереду до голови поліцейського в тамбурі залізничного вагона (утримання пістолета двома руками)

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) заходить у тамбур залізничного вагона і опиняється навпроти правопорушника, який наставив пістолет впритул до голови поліцейського, утримуючи його двома руками, у поліцейського руки опущені. Інший працівник поліції (прикриття) знаходиться слідом за своїм напарником у коридорі вагона (рис. 10.31, 10.32).

Дія № 1 – працівник поліції (контакт) виконує повільну фазу піднімання рук вгору, коли руки піднялися на рівні пістолета біля голови близько 45° у сторони, тоді виконує вибухову швидку фазу рухів прийому (рис. 10.33).

Рис. 10.31

Рис.10.32

Рис. 10.33

Дія № 2 – працівник поліції (контакт) із кроком лівої ноги ліворуч–вперед, присівши, одночасно захоплює лівою рукою за рамку пістолета знизу, впираючись великим пальцем об спускову скобу, а правою – одночасно зверху пістолета, щоб заблокувати вказівним пальцем своєї правої руки курок (зус-трічним рухом захопленням пістолета і, присівши, відвести лі-нію пострілу вверх) (рис. 10.34).

Дія № 3 – працівник поліції (контакт) виконує рух зустрічним зусиллям двох рук догори-вниз скручуванням пістолета правопорушника з одночасним відволікаючим ударом правою ногою в ділянку «Сонячне сплетіння» (рис. 10.35).

Рис. 10.34

Рис.10.35

Дія № 4 – працівник поліції (контакт) відбирає пістолет у правопорушника і відкидає на безпечну відстань (назад у коридор вагона, де перебуває інший поліцейський (прикриття)) (рис. 10.36, 10.37).

Рис. 10.36

Рис.10.37

Дія № 5 – перший працівник поліції (контакт) виконує загин руки за спину і притискає правопорушника грудьми до стіни, або дверей тамбура, а другий – (прикриття) загин його лівої руки для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.38, 10.39, 10.40).

Рис. 10.38

Рис.10.39

Рис. 10.40

Важливо знати, що відкидання пістолета на безпечну відстань відбувається тільки за умови, коли поліцейський переконаний, що поблизу немає співучасників скоєння злочину, чи інших осіб, котрі становлять небезпеку для поліцейських та інших громадян.

Притаманні помилки

- відсутній відхід від лінії пострілу;
- відсутня надійна фіксація пістолета;
- повільно реагував інший поліцейський;
- під час виконання прийому виникла загроза враження пострілом;
- помилки, що допускаються під час виконання затримання;
- повільно виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;

- втрата контролю за озброєною рукою (часткова, повна);
- не правильно виконана повільна і швидка фаза дій;
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- пістолет правопорушника під час виконання прийому лежить близько біля нього;
- не відібрана зброя у правопорушника;
- порушення правил дотриманням заходів особистої безпеки і безпеки інших громадян.

Техніка обеззброювання правопорушника при погрозі пістолетом спереду до грудей поліцейського в тамбурі залізничного вагона (утримання пістолета двома руками)

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) заходить у тамбур залізничного вагона і опиняється навпроти правопорушника, який наставив пістолет впритул до грудей поліцейського, утримуючи його двома руками, у поліцейського руки опущені. Другий працівник поліції (прикриття) знаходиться слідом за своїм напарником у коридорі вагона (рис. 10.41, 10.42, 10.43).

Рис. 10.41

Рис.10.42

Рис. 10.43

Дія № 1 – працівник поліції (контакт) виконує вибухову швидку фазу рухів прийому з кроком лівої ноги ліворуч – вперед повернутися тулубом праворуч (зійти з лінії пострілу)

і одночасно захопити за дистальну частину променевої і ліктьової частини озброєної руки правопорушника своєю лівою рукою, а своєю правою рукою захопити зверху пістолет за затвор, закриваючи долонею віконечко затвора (рис. 10.44, 10.45).

Рис. 10.44

Рис.10.45

Рис. 10.46

Дія № 2 – працівник поліції (контакт) виконує зустрічний рух із великим зусиллям двох рук, лівою рукою до себе, а правою – від себе скручуванням пістолета правопорушника в його руці та відібрати пістолет, відкинувши на безпечну відстань (рис. 10.46, 10.47).

Дія № 3 – працівник поліції (контакт) лівою рукою міцно тримає праву руку правопорушника, а своєю правою рукою підхоплює за зовнішнє ребро долоні правої руки правопорушника. За можливості наносить правопорушнику відволікаючий удар правою ногою у пах (рис. 10.48, 10.49).

Дія № 4 – працівник поліції (контакт) виконує важіль руки всередину, щоб притиснути правопорушника грудьми до стіни, або дверей тамбура і тримає на больовому впливі на зап'ястя (рис. 10.50, 10.51).

Дія № 5 – другий працівник поліції (прикриття) виконує загин руки за спину і також притискає правопорушника грудьми до стіни, або дверей тамбура для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.52).

Рис. 10.47

Рис.10.48

Рис. 10.49

Рис. 10.50

Рис.10.51

Рис. 10.52

Важливо знати, що відкидання пістолета на безпечну відстань відбувається тільки за умови, коли поліцейський переконаний, що поблизу немає співучасників у скоєнні злочину, чи інших осіб, котрі становлять небезпеку для поліцейських та інших громадян.

Притаманні помилки

- відсутній відхід від лінії пострілу;
- відсутня надійна фіксація пістолета;
- повільне реагування іншого поліцейського;
- під час виконання прийому є загроза враження пострілом;
- помилки, що допускаються під час виконання затримання;
- повільно виконаний прийом;
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- втрата контролю за озброєною рукою (часткова, повна);
- не правильно виконана повільна і швидка фаза дій;
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- пістолет правопорушника під час виконання прийому лежить близько біля нього;
- не відібрана зброя у правопорушника;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки і безпеки інших громадян.

Техніка захисту від прямого удару ножем у живіт

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) заходить у тамбур залізничного вагона й опиняється навпроти правопорушника, який тримає в правій руці ножа, у поліцейського руки опущені. Інший працівник поліції (прикриття) стоїть слідом за своїм напарником у коридорі вагона (рис. 10.53).

Дія № 1 – правопорушник раптово наносить прямий удар ножем правою рукою в живіт першому поліцейському (контакт) (рис. 10.54).

Дія № 2 – працівник поліції (контакт) з кроком лівою ногою вперед-вліво виконує блокування удару озброєної руки правопорушника своєю лівою рукою зверху-вниз з одночасним відволікаючим ударом своєю правою рукою йому в голову (ніс, очі, підборіддя, шия) (рис. 10.55).

Рис. 10.53

Рис.10.54

Рис. 10.55

Дія № 3 – працівник поліції (контакт) після відволікаючого удару правою рукою захоплює зовнішнє ребро долоні озброєної руки правопорушника і притискає до блоку своєї лівої руки (рис. 10.56).

Рис. 10.56

Рис.10.57

Рис. 10.58

Дія № 4 – працівник поліції (контакт), міцно утримуючи захоплену руку, виконує важіль руки до середини та притискає плечовий суглоб правопорушника до стіни, або дверей тамбура (рис. 10.57, 10.58, 10.59, 10.60).

Рис. 10.59

Рис.10.60

Рис. 10.61

Дія № 5 – працівник поліції (контакт) виконує больовий вплив методом скручування руки правопорушника, одночасно натискає на зап'ястя і обеззброює його (рис. 10.61, 10.62).

Дія № 6 – другий поліцейський (прикриття) підхоплює ліву руку правопорушника і виконує загин руки за спину синхронно з першим поліцейським (контакт). Двома поліцейськими виконується загин рук за спину і притискають правопорушника грудьми до стіни, або дверей тамбура для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.63, 10.64).

Рис. 10.62

Рис.10.63

Рис. 10.64

Рис. 10.65

Важливо знати, що під час затримання правопорушника слід звернути увагу на розташування стоп-крана поїзда, інженерні виступи в тамбурі вагона та близько розташованих пасажирів.

Притаманні помилки

- відбив передпліччям виконаний мляво;
- озброєна рука правопорушника захоплена зі запізненням після відволікаючого удару рукою в голову;
- повільно реагував інший поліцейський (прикриття);
- прийом виконаний невпевнено;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- повільно виконаний прийом;
- зупинка під час виконання прийому;
- втрата контролю за рукою і ножем правопорушника;
- помилки, що допускаються під час виконання важеля руки до середини;
 - не відібраний ніж у правопорушника;
 - відсутній больовий вплив перед загинанням руки правопорушника за спину;
 - відсутній больовий вплив під час виконання обеззброювання правопорушника;
 - ніж правопорушника під час виконання прийому випав і лежить близько біля нього;

– порушення правил дотримання заходів особистої безпеки та безпеки інших громадян.

Техніка захисту від погрози ножем, приставленим до шиї поліцейського в тамбурі вагона

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) заходить у тамбур вагона, де за його спиною стоїть озброєний правопорушник, правопорушник лівою рукою захоплює за голову оперативника, а правою притискає лезо ножа до його шиї (рис. 10.66, 10.67, 10.68).

Рис. 10.66

Рис.10.67

Рис. 10.68

Дія № 1 – працівник поліції (контакт) двома руками захоплює за передпліччя праву озброєну ножем руку правопорушника так, щоб зусилля спрямувати вниз і притиснути до своїх грудей (відвести лезо ножа від шиї) (рис. 10.69).

Дія № 2 – працівник поліції (контакт) правою рукою міцно притримує озброєну руку правопорушника, а лівою – наносить відволікаючий удар у пах (рис. 10.70, 10.71).

Дія № 3 – працівник поліції (контакт) з кроком лівої ноги вліво–назад виконує ривок усім тулубом вліво–вниз, міцно тримаючи притиснену озброєну до своїх грудей руку, і кидає правопорушника на підлогу вздовж тамбура (рис. 10.72, 10.73, 10.74, 10.75).

Рис. 10.69

Рис.10.70

Рис. 10.71

Рис. 10.72

Рис.10.73

Рис. 10.74

Дія № 4 – працівник поліції (контакт) виконує больовий вплив методом скручування руки правопорушника, одночасно натискає на зап'ястя і обеззброює його зі збереженням відбитків пальців на рукоятці ножа. Відкидає ножа на безпечну відстань, або передає другому працівнику поліції (прикриття) (рис. 10.76, 10.77, 10.78).

Дія № 5 – працівник поліції (контакт) перевертає правопорушника обличчям до підлоги і виконує больовий вплив методом скручування руки правопорушника, одночасно натискає

на зап'ястя, а коліном своєї лівої ноги притискає до підлоги тамбура. Інший працівник поліції (прикриття) підхоплює ліву руку правопорушника і коліном своєї правої ноги притискає до підлоги тамбура і також утримує на больовому впливі доки не зникне фізичний опір з його боку (рис. 10.79, 10.80).

Рис. 10.75

Рис.10.76

Рис. 10.77

Рис. 10.78

Рис.10.79

Рис. 10.80

Дія № 6 – двоє поліцейських виконують загин рук правопорушника за спину, подають команду «Коліна під себе! Встати!» і допомагають йому піднятися. Притискають грудьми

до стіни тамбура для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.81, 10.82, 10.83).

Рис. 10.81

Рис.10.82

Рис. 10.83

Важливо знати, що під час затримання правопорушника слід звернути увагу на розташування стоп-крана поїзда, інженерні виступи в тамбурі вагона та близько розташованих пасажирів.

Притаманні помилки

- не відведена від шиї і не притиснута озброєна рука до своїх грудей;
- неефективно виконано утримання озброєної руки;
- повільно реагував інший поліцейський (прикриття);
- не відібраний ніж у правопорушника;
- прийом виконаний невпевнено;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- повільно виконаний прийом;
- зупинка під час виконання прийому;
- втрата контролю за рукою і ножем правопорушника;
- відсутній больовий вплив під час виконання обеззброювання правопорушника;
- ніж правопорушника під час виконання прийому випав і лежить близько біля нього;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки та безпеки інших громадян.

Техніка звільнення від правопорушника, котрий захопив поліцейського двома зігнутими руками за одяг спереду в тамбурі вагона

Вихідне положення: працівник поліції (контакт) заходить у тамбур залізничного вагона й опиняється навпроти правопорушника, який захопив поліцейського за одяг на грудях, утримуючи його двома зігнутими руками, у поліцейського руки опущені. Інший працівник поліції (прикриття) стоїть слідом за своїм напарником у коридорі вагона (рис. 10.84, 10.85).

Дія № 1 – працівник поліції (контакт) своєю лівою рукою захоплює зап'ястя правої руки правопорушника, одночасно своєю правою рукою по верху його лівої руки захоплює за зовнішнє ребро долоні його правої руки, наносить відволікаючий удар правою ногою в його гомілку (рис. 10.86, 10.87).

Рис. 10.84

Рис.10.85

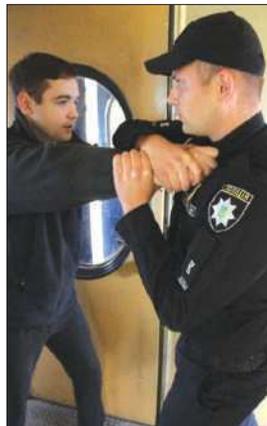

Рис. 10.86

Дія № 2 – працівник поліції (контакт), міцно тримаючи руку правопорушника, повертається тулубом вліво–назад, щоб змістити його з рівноваги (рис. 10.88).

Дія № 3 – працівник поліції (контакт) повертається своїм тулубом вправо зі захопленою рукою правопорушника та прокручує його праву руку важелем всередину і притискає його плече до стіни тамбура, розвертаючи правопорушника грудьми до стіни (рис. 10.89, 10.90, 10.91).

Рис. 10.87

Рис.10.88

Рис. 10.89

Рис. 10.90

Рис.10.91

Рис. 10.92

Дія № 4 – працівник поліції (контакт) притримує правопорушника на больовому впливі, а інший поліцейський (прикриття) загинає його ліву руку для надягання кайданків і подальшого проведення поверхневого огляду (рис. 10.92, 10.93, 10.94).

Рис. 10.93

Рис.10.94

Важливо знати, що під час затримання правопорушника слід звернути увагу на розташування стоп-крана поїзда, інженерні виступи в тамбурі вагона та близько розташованих пасажирів.

Притаманні помилки

- неправильне захоплення руки правопорушника;
- повільно виконаний прийом;
- повільно реагував інший поліцейський (прикриття);
- зупинився під час виконання прийому;
- невпевнено виконаний прийом;
- прийом виконаний на прямих ногах;
- втрата контролю за рукою (часткова, повна);
- відсутній відволікаючий удар ногою;
- втрата рівноваги під час виконання прийому;
- порушення правил дотримання заходів особистої безпеки та безпеки інших громадян.

Як саме застосовуються прийоми самозахисту та фізичного впливу в залізничному вагоні можна детально ознайомитися, скануючи QR-код.

Питання для самоконтролю

1. Яка тактика дій двох поліцейських в разі раптового затримання в обмеженому просторі залізничного вагона?
2. Яка тактика застосування кидкової техніки від погрози холодної зброї в обмеженому просторі?
3. Які основні елементи техніки захисту з дотриманням заходів безпеки в разі погрози пістолетом в обмеженому просторі?
4. Які типові помилки під час виконання прийомів обеззброювання?
5. Яка тактика дій поліцейського в разі погрози йому озброєним ножом правопорушника?
6. Яка тактика дій поліцейського при раптовому нападі на нього озброєним ножом правопорушника?
7. Які заходи техніки безпеки щодо присутності пасажирів та інженерних конструкцій під час виконання прийомів захисту та затримання і в обмеженому просторі залізничного вагона.
8. Які дії поліцейських після обеззброювання правопорушника?
9. Які технічні характеристики пробивної дії кулі різних видів вогнепальної зброї?
10. Які типові помилки під час виконання прийомів затримання?

Термінологічний покажчик

Блок (підставка) – захист рухом зброї чи кінцівкою від удару правопорушника зброєю або кінцівкою з метою його зупинки або прийняття на себе;

важіль – метод силової дії на кінцівку правопорушника, лінія прикладання якого проходить у площині, що перпендикулярна суглобу;

виведення з рівноваги – переміщення загального центру ваги тіла правопорушника за площу опори;

випад – швидке переміщення загального центру ваги тіла, яке виконується за допомогою сильного поштовху ногою, нахилом тулуба вперед і виставленням протилежної ноги в бік правопорушника;

висід – перехід за спину правопорушника з одночасним звальнюванням його через положення сидячи за допомогою ваги свого тіла чи больового прийому;

відбив – ударний рух, що виконується власною зброєю, кінцівкою (рукою, ногою) по зброї чи по кінцівці правопорушника з метою виведення удару в сторону від лінії їхнього руху до цілі;

відвід – натиск зброєю, кінцівкою на зброю чи кінцівку правопорушника з метою виведення їх у бік;

вузол – скручування і загинання кінцівок правопорушника;

загин – важіль, при якому кінцівка правопорушника відводиться назад (за спину, за голову);

замок – спосіб з'єднання рук за допомогою пальців чи захвату кистю однієї руки передпліччя іншої;

захват – активний контакт із супротивником для того, щоб створити умови проведення атакуючої дії чи, навпаки, перешкодити супротивнику провести атаку;

збиття – ударний рух ногою, внаслідок якого супротивник відривається від площі опори і переводиться в положення лежачи;

зв'язування – обмеження рухів правопорушника з використанням сітки для зв'язування, стяжки, шнурка, ремня тощо;

звалювання – перевід правопорушника зі стоячого положення в лежачи без відриву його від площі опори;

звільнення від захвату – усунення захвату правопорушника за допомогою ударів, больових прийомів і важелів;

кидок – переведення правопорушника з положення стоячи в положення лежачи з відривом тіла від площі опори;

конвоювання – супроводження правопорушника в потрібному напрямку під погрозою зброї або через застосування больових прийомів;

нирок – швидке групування тулуба з одночасним його рухом під атаку правопорушника;

обеззброєння – позбавлення правопорушника контакту зі зброєю;

огляд – виявлення та вилучення у правопорушника зброї, застосовуючи больовий прийом;

переворот – переміщення правопорушника, який лежить, з одного положення в інше без відриву від площі опори;

пересування – зміна місця знаходження загального центру тяжіння тіла в просторі з метою прийняття зручного положення стосовно правопорушника;

пересування переступанням (кроками) – переміщення загального центру ваги тіла з чергуванням двоножного і одноножного положення;

пересування стрибками – переміщення загального центру ваги тіла з чергуванням безопорного й опорного положення;

підворот – швидкісне повертання спиною до правопорушника, що перебуває у захваті, з одночасним нахилом тулуба, згинанням ніг і підбиття його тазом;

підготовка до бою – найзручніше положення поліцейського відносно правопорушника, що дозволяє йому здійснити свої наміри і попереджувати дії правопорушника;

підніжка – кидок правопорушника через ногу, поставлену під одну чи обидві його ноги;

підсікання – підбив ноги правопорушника підшвою ноги;

підхват – підштовхування правопорушника спереду чи спереду-збоку задньою частиною стегна назад-вверх із метою переведення його в положення лежачи ;

поворот – зміна положення правопорушника або переміщення його шляхом перекручування;

подвійне удушення – одночасне перекриття дихальних шляхів і виключення м'язового механізму, що забезпечує дихання;

положення – розташування загального центру ваги тіла відносно площі опори;

поштовх – короткий та сильний рух, який скерований на правопорушника з метою виведення його з рівноваги;

поштовхові рухи – виконані руками і тулубом, спрямовані на перевід правопорушника в положення лежачи;

психологічна підготовка – це навчання, спрямоване на здобуття поліцейськими теоретичних знань та оволодіння практичними вміннями і навичками, необхідними для формування професійно-психологічної надійності, стійкості, готовності до різних умов службової діяльності, а також конструктивної комунікації з населенням;

ривок – різкий рух, унаслідок якого супротивник виводиться з рівноваги або повертається, що дозволяє здійснити його захват ззаду;

самострахування – пом'якшення приземлення в разі падіння для страхування від травм свого тіла;

службова підготовка – система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності;

стійки – вертикальні положення бійців, що застосовуються як вихідні положення перед виконанням прийомів;

страхування – підтримка партнера під час його падіння в процесі навчання;

транспортування – переміщення правопорушника;

удар – різкий (з максимальною силою) сильний поштовх, що виконується кінцівкою чи зброєю, здебільшого з розмаху;

удушення – перекриття дихальних шляхів правопорушника;

укол – удар лезом багнета чи ножа в тіло правопорушника;

фізична підготовка – це комплекс заходів, спрямований на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Д о д а т к и

Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (пункт 5 Розділу XVIII)

№ з/п	Назва вправи	Оцінка	Чоловіки та жінки											
			перша категорія						друга категорія					
			до 25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51+	до 25	26-30	31-35	36-40	41-45
1	Підтягування на перекладині, разів	5	16	15	14	13	12	11	10					
		4	14	13	12	11	10	9	8					
		3	12	11	10	9	8	7	6					
2	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, разів	5						40	35					
		4						35	30					
		3						30	25					
3	Комплекс на силові вправи, разів за 1 хв	5	70	65	60	55	50			60	55	50	45	40
		4	65	60	55	50	45			55	50	45	40	35
		3	60	55	50	45	40			50	45	40	35	30
4	Біг на 100 м (с)	5	12,8	13,2	13,6	14,0	14,5	15,0	16,0	13,5	14,0	14,5	15,0	15,5
		4	13,2	13,6	14,0	14,4	15,0	15,5	16,5	14,0	14,5	15,0	15,5	16,0
		3	13,6	14,0	14,4	14,8	15,8	16,0	17,0	14,5	15,0	15,5	16,0	16,5
5	Біг на 1000 м (с)	5								3,30	3,40	3,50	4,00	4,10
		4								3,45	3,55	4,05	4,15	4,25
		3								4,00	4,10	4,20	4,30	4,40
6	Біг на 3000 м (хв, с)	5	11,30	12,00	12,30	13,00	13,30	14,00	15,00					
		4	12,00	12,30	13,00	13,30	14,00	14,30	15,30					
		3	12,30	13,00	13,30	14,00	14,30	15,00	16,00					
7	Човниковий біг 10×10 м (с)	5	26,0	27,0	28,0	29,0	30,0	31,0	33,0	27,0	28,0	29,0	30,0	31,0
		4	27,0	28,0	29,0	30,0	31,0	32,0	34,0	28,0	29,0	30,0	31,0	32,0
		3	28,0	29,0	30,0	31,0	32,0	33,0	35,0	29,0	30,0	31,0	32,0	33,0
8	Долання єдиної смуги перешкод (хв, с)	5	1,25	1,30	1,35	1,40	1,45	1,50	1,55	1,30	1,35	1,40	1,45	1,50
		4	1,30	1,35	1,40	1,45	1,50	1,55	2,00	1,35	1,40	1,45	1,50	1,55
		3	1,35	1,40	1,45	1,50	1,55	2,00	2,05	1,40	1,45	1,50	1,55	2,00

Додаток 16 в редакції Наказу Міністерства внутрішніх справ

Додаток А

Чоловіки									Жінки другої та третьої категорій							
		третья категория														
46-50	51 +	до 25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51+	до 25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51+	
30	25						25	20						15	12	
25	20						20	15						12	9	
20	15						15	10						9	6	
		55	50	45	40	35			35	32	29	26	23			
		50	45	40	35	30			32	29	26	23	20			
		45	40	35	30	25			29	26	23	20	17			
16,0	17,0	14,0	14,5	15,0	15,5	16,0	16,5	17,5	16,5	17,0	17,5	18,0	18,5	19,0	19,5	
16,5	17,5	14,5	15,0	15,5	16,0	16,5	17,0	18,0	17,0	17,5	18,0	18,5	19,0	19,5	20,0	
17,0	18,0	15,0	15,5	16,0	16,5	17,0	17,5	18,5	17,5	18,0	18,5	19,0	19,5	20,0	20,5	
4,20	4,40	3,40	3,50	4,00	4,10	4,20	4,30	4,50	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	5,00	5,10	
4,35	4,55	3,55	4,05	4,15	4,25	4,35	4,45	5,05	4,40	4,50	5,00	5,10	5,20	5,30	5,40	
4,50	5,10	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	5,00	5,20	5,10	5,20	5,30	5,40	5,50	6,00	6,10	
32,0	33,0	28,0	29,0	30,0	31,0	32,0	33,0	34,0	31,0	34,0	37,0	40,0	43,0	46,0	49,0	
33,0	34,0	29,0	30,0	31,0	32,0	33,0	34,0	35,0	32,0	35,0	38,0	41,0	44,0	47,0	50,0	
34,0	35,0	30,0	31,0	32,0	33,0	34,0	35,0	36,0	33,0	36,0	39,0	42,0	45,0	48,0	51,0	
									2,00	2,05	2,10	2,15	2,20			
									2,05	2,10	2,15	2,20	2,25			
									2,10	2,15	2,20	2,25	2,30			

№ 51 від 21.01.2020}

Додаток Б

Основні вразливі ділянки людського тіла та наслідки дії на них

Таблиця 1

Вигляд спереду

Місце нанесення удару	Напрямок удару	Наслідки удару	Можливий опір
1. Скронева область	Збоку	Тяжке пошкодження, що супроводжується переломом кістки, розривом мозкових судин	Неможливий
2. Очі	Прямо	Пошкодження очних яблук, втрата орієнтації	Обмежений
3. Ніс	Прямо	Тимчасове приголомшення або втрата свідомості	Обмежений
4. Підборіддя	Збоку	Приголомшення, втрата рівноваги	Обмежений
5. Підборіддя	Прямо	Тимчасове приголомшення або втрата свідомості та рівноваги	Обмежений
6. Гортань (адамове яблуко)	Прямо	Перелом хрящів гортані. Задуснення	Неможливий
7. Ключиця	Зверху-донизу	Перелом ключиці, обмеження руху рукою	Можливий
8. Під пахвою	Знизу-довверху	Приголомшення, викликає оніміння	Можливий
9. Сонячне сплетіння	Прямо	Різка біль, зупинка дихання, втрата свідомості	Обмежений
10. Ліве підреб'я	Прямо або збоку	Пошкодження селезінки або розрив, внутрішня кровотеча, шоківий стан	Обмежений
11. Праве підреб'я	Прямо або збоку	Пошкодження печінки або розрив, внутрішня кровотеча, шоківий стан	Обмежений
12. Нижня частина живота	Знизу-довверху	Тимчасовий параліч, або втрата свідомості	Обмежений
13. Пах і статеві органи	Знизу-довверху	Тимчасовий параліч, внутрішня кровотеча,	Обмежений
14. Колінний суглоб	Прямо	Пошкодження колінного суглоба, різка біль	Обмежений
15. Гомілка	Прямо	Пошкодження надкiсници, перелом кісток, різка біль.	Обмежений
16. Підйом стопи	Зверху-довнизу	Приголомшує, викликає оніміння	Можливий

Додаток В

Основні вразливі ділянки людського тіла та наслідки дії на них

Таблиця 2

Вигляд ззаду

Місце нанесення удару	Напрямок удару	Наслідки удару	Можливий опір
1. Кисть між великим і вказівним пальцем	Збоку	Захоплення, удар, або важіль на цю ділянку викликає сильну біль	Можливий
2. Задня частина ліктьового суглоба	Знизу – доверху	При влучному ударі у місце розташування нервів викликає оніміння руки	Можливий
3. Основа черепа	Знизу – доверху або прямо	Це ділянка не надто міцна. Перелом основи черепа приводить до смерті	Неможливий
4. Спина центр між лопатками	Прямо	Знаходиться центр серця. Сильний удар болючий і може спричинити зупинку серця	Обмежений
5. Нирки	Прямо	Влучний прямиий удар у ділянку нирок приведе до незворотних наслідків інвалідності або смерті	Неможливий
6. Копчик	Знизу – доверху	Удар дуже болючий і може викликати порушення руховості функції ніг	Обмежений або неможливий
7. Задня частина стегна	Зверху – донизу або прямо	М'яка і незахищена ділянка. Удар дуже болючий	Можливий
8. Підколінний згин	Зверху – донизу або прямо	Незахищена ділянка коліна. Сильний удар може дуже травмувати коліно	Можливий
9. Задня ділянка гомілки	Зверху – донизу або прямо	Удар дуже болючий. Сильний удар може паралізувати ногу на деякий час	Можливий
10. Ахілесовий сухожилок	Прямо або зверху – донизу	Дуже вразлива ділянка ноги. Розрив сухожилля приведе до довготривалої травми	Можливий

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3808-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
3. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18>
4. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26 січ. 2016 р. № 50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>
7. Про затвердження Змін до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 21.01.2020р. №51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-20#n149>
8. Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : Наказ, Інструкція, Зразок [...] від 13.10.2014 № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1375-14>
9. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року : Постанова Кабінету міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#n10>
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
11. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» : Указ Президента України від 1 верес. 1998 р. № 963/98. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963%D0%B0/98>
12. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/normat_doc/norm_doc_lvduvs/polozh_pro_systemu_vnytr_zabezp.pdf

13. Положення про організацію освітнього процесу у Львівському державному університеті внутрішніх справ. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/normat_doc/norm_doc_lvduvs/polog_pro_organiz_osv_proc1.pdf
14. Положення про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної комісії у Львівському державному університеті внутрішніх справ. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/normat_doc/norm_doc_lvduvs/polog_EK.pdf
15. Adams G.M., Bean W.C. Exercise Physiology Laboratory Manual (5th ed.). New York: NY: McGraw-Hill. 2008.
16. Adams J., Schneider J., Hubbard M. Measurement of functional capacity requirements of police officers. Proc (Bayl Univ Med Cent) 23. 7–10, 2010.
17. Billat L. V. Interval training for performance: a scientific and empirical practice. Special recommendations for middle-and long-distance running. Part II: anaerobic interval training. Sports Med. 2001. 31(2). 75–90.
18. Bompa T. Antrenamentul sportiv. București: CCPS, 2002. 402 p.
19. Bompa T., Gregory H. Periodization: Theory and Methodology of Training. Human Kinetics Publishers, 2009. 480 p.
20. Carlson M. J., Jaenen S.P. The development of a preselection physical fitness training program for Canadian special operations regiment applicants. J Strength Cond Res. 26: S2–S14, 2012.
21. Chervonoshapka M. Strength indicators of shock actions by the hands and the legs of cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine / Maryna Chervonoshapka, Halyna Shutka, Oksana Chychkan // Physical culture, physical education of different age group population. Luc'k: Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2018. № 3(43). S. 108–112. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-03-108-112>
22. Cooper Institute. Physical Fitness Assessments and Norms for Adults and Law Enforcement Dallas. Dallas, TX: The Cooper Institute, 2013.
23. Crawley, Amy A., Sherman, Ross A., Crawley, William R.; Cosio-Lima, Ludmila M. Physical Fitness of Police Academy Cadets Baseline Characteristics and Changes During a 16-Week Academy the Journal of Strength & Conditioning Research: May 2016. Vol. 30. Iss. 5. P 1416–1424.
24. Dogutas C., Dolu O., Gul S. K. A Comparative Study of the Police Training in the United Kingdom, the United States and Turkey. Turkish Journal of Police Studies. 2007. Vol. 9. P. 1–4. URL: https://www.researchgate.net/publication/238707976_A_Comparative_Study_of_the_Police_Training_in_the_United_Kingdom_the_United_States_and_Turkey
25. Gatin P. B. Energy system interaction and relative contribution during maximal exercise. Sports Med. 2001. 31(10). P. 725–41.

26. Harman E. A., Gutekunst D. J., Frykman P. N., Nindl B. C., Alemany J. A., Mello R. P., Sharp M. A. Effects of two different eight-week training programs on military physical performance. *J Strength Cond Res* 22: 524–534, 2008.
27. Lagestad P., Van den Tillaar R. Longitudinal changes in the physical activity patterns of police officers. *Int J Police Sci Manage* 16: 76–86, 2014.
28. Michigan Commission for Law Enforcement Standards Website. Physical Fitness Tests. Available at. URL: <http://www.michigan.gov/mcoles/0,1607,722941624-147713-,00.html>. Accessed September 8, 2010.
29. Miller T. NSCA' Guide to Tests and Assessments. Champaign, IL: Human Kinetics, 2012.
30. Pityn M., Okopnyy A., Tyravska O., Dynamic of indexes of technical and tactical actions of qualified kickboxer individual fighting style. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017;17;3:1024–1030.
31. Reilly T. Science of training –soccer: a scientific approach to developing strength, speed and endurance. New York & London. 2007.192 p.
32. Sergienko Y. P. Andreianov A. M. Models of professional readiness of students of higher military schools of the Armed Forces of Ukraine. *Physical education of students*. 2013. № 6. С. 66–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhVSTSE_2013_6_15.
33. Suchanowski A. Znaczenie odnowy biologicznej w programach przygotowań olimpijskich. Rozdz. w *Współczesny Sport Olimpijski*. Gdańsk: AWFIS. 2009. P. 255–274.
34. Алгоритм дій поліцейських патрульної поліції під час забезпечення публічної безпеки і порядку / Н. Д. Туз, Ю. Р. Йосипів, О. І. Тьорло та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 68 с.
35. Бабенко В. Г., Попов О. В., Янко І. В. Заходи фізичного впливу : метод. рекомендації. К. : РВВМВС, 2001. 24 с.
36. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія. К. : ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.
37. Булачек В. Р., Флуд О. В., Тьорло О. І. Рукопашний бій : навч. посібник. Львів : Місіонер, 2000. 197 с.
38. Бутов С. Є., Кисленко Д. П., Решко С. М., Ємчук О. І. Методичні рекомендації для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка». К. : НАВС, 2014. 104 с.
39. Бутов С. Є., Решко С. М., Співак В. М. Попередження травм на заняттях з фізичної підготовки : навч. посібник. К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 48 с.
40. Булачек В. Р., Тьорло О. І. Медико-біологічні основи загальної та спеціальної фізичної підготовки: навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС. 2006. 112 с.

41. Гирьовий спорт у вищих навчальних закладах: навч. посібник / за ред. Г. П. Грибана. Житомир : Рута, 2014. 400 с.
42. Гнип І. Я. Захист поліцейського від нападу правопорушника в умовах обмеженого простору: метод. рекомендації для практичних занять. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 39 с.
43. Гнип І. Я. Тьорло О. І., Червоношапка М. О. Специфічні особливості застосування поліцейськими заходів фізичного впливу в умовах громадського транспорту / Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних єдиноборств: зб. наук. праць «ЛОГОС» з матеріалами XIII міжнародної наук.-метод. конференції, 2019 р. Харків, Україна: Європейська наукова платформа. С. 12–15.
44. Голодівський М. Ф., Гречанюк А. О., Костовський М. Г., Фірман В. М. : навч. посібник зі спеціальної фізичної підготовки. Львів : ЛІВС при НАВСУ, 2000. 123 с.
45. Грозан К. С. Виведення з рівноваги як обов'язкова умова успішного обеззброєння правопорушника, озброєного ножем / Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Х. : ХНУВС, 2018. С. 211–214.
46. Зміни показників спеціальної фізичної підготовленості та фізичної працездатності курсантів-жінок протягом навчального року: монографія / Олена Ігорівна Тьорло. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 264 с.
47. Йосипів Ю. Р. Інтерактивні методики у викладанні навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка»: навч.-метод. посібник / Ю. Р. Йосипів, О. І. Тьорло, В. М. Синенький, М. О. Московчук, М. Д. Курляк. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 111 с.
48. Криволапчук В. О., Кримська М. С., Ряшко С. М., Бутов С. Є. Навчальний посібник для слухачів і курсантів ВНЗ МВС України з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» / за заг. ред. Є. М. Моїсеєва та О. Ф. Долженкова. К.–Одеса, 2009. 208 с.
49. Малєєв В. В., Курченко К. О. Забезпечення заходів безпеки на заняттях фізичної підготовки / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Національний університет оборони України ім. І. Черняховського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2017. С. 189–191.
50. Мартишко А. Ю., Рябуха О. С. Система захисних дій працівника поліції від загрози холодною зброєю / Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : ХНУВС, 2018. С. 89–92.

51. Мартишко А. Ю., Рябуха О. С. Особливості навчання тактики самозахисту та особистої безпеки працівників Національної поліції України / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Національний університет оборони України ім. І. Черняховського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2017. С. 191–193.
52. Музика Б. Ю., Чичкан О. А. Техніка затримання правопорушника в обмеженому просторі на залізничному транспорті: метод. рекомендації. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 34 с.
53. Мурза В. П., Архіпов О. А., Хорошуха М. Ф. Спортивна медицина : навч. посібник для вищих навчальних закладів вищої освіти. К. : Університет «Україна», 2007. 249 с.
54. Нестерук Ю. В., Воевода І. А. Сучасний стан та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту у правоохоронних органах України на шляху євроатлантичної інтеграції України / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Національний університет оборони України ім. І. Черняховського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2017. С. 71–73.
55. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: метод. рекомендації / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 79 с.
56. Осипенко Г. А. Основи біохімії м'язової діяльності. К. : Олімпійська література, 2007. 200 с.
57. Основи професійної підготовки поліцейських: метод. рекомендації / О. І. Тьорло, В. М. Синенький, Ю. Р. Йосипів та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 297 с.
58. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ: навч. посібник / М. І. Ануфрієв, С. Є. Бутов, С. М. Гіда, С. М. Решко / за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєв та Є.М. Моїсеева. К. : Національна академія внутрішніх справ, 2003. 338 с.
59. Основи тактико-спеціальної підготовки: навч. посібник / В. Р. Булачек, О. І. Тьорло, 2010. Львів : ЛьвДУВС. 268 с.
60. Особиста безпека працівника ОВС України: навч. посібник. 2-ге вид. зі змінами і доп. / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 264 с.

61. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2018. 246 с.
62. Решетило С. Спортивно-фізкультурні споруди та обладнання : навч. посібник для студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації в галузі фізичного виховання і спорту. Львів : ЛДУФК, 2010. 104 с.
63. Романчук С. В., Єна М. О., Данилюк М. М. Особливості планування сучасної системи спеціальної фізичної підготовки / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Національний університет оборони України ім. І. Черняхівського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2017. С. 34–36.
64. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посібник. К. : Академвидав, 2005. 359 с.
65. Сергієнко Л. П. Комплексне тестування рухових здібностей людини : навч. посібник. Миколаїв : УДМТУ, 2001. 360 с.
66. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Общая теория и ее практические приложения : учебник [для тренеров]: в 2 кн. / В. Н. Платонов. К. : Олимп. лит., 2015. Кн. 1. 2015. 680 с.
67. Спеціальна фізична підготовка працівників ОВС (матеріали для підготовки до державної атестації) : навч. посібник / [кол. авт.: В. А. Дідковський, О. В. Кузенков, С. В. Буряк та ін.]. К. : НАВС, 2013. 108с.
68. Спеціальна фізична підготовка працівників органів внутрішніх справ : навч. посібник / О. І. Тьорло та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 368 с.
69. Спеціальна фізична підготовка як складова частина службово-прикладної і професійної підготовки співробітників органів внутрішніх справ. Гігієна і контроль на заняттях спеціальною фізичною підготовкою і спортом : фонд. лекцій / [І. П. Закорко, О. В. Журавель, Ю. В. Логвиненко та ін.]. Київ : Знання України, 2010. 27 с.
70. Тактико-спеціальна та спеціальна фізична підготовка оперативних працівників відділів карного розшуку підрозділів Національної поліції: практ. посібник / О. І. Тьорло, О. А. Чичкан, М. О. Червоношапка та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 297 с.
71. Тактична та психологічна підготовка працівників Національної поліції в системі службової підготовки / В. М. Синенький, О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 228 с.
72. Тьорло О. І. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 480 с.

73. Тьорло О. І. Деякі питання вдосконалення методики викладання спеціальної фізичної підготовки в аспекті реформування правоохоронної системи в Україні / Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наукових праць. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. С. 194–197.
74. Тьорло О. І., Котов С. М., Гречанюк А. О. Затримання правопорушника в приміщеннях з обмеженим освітленням та простором: метод. рекомендації. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 32 с.
75. Тьорло О. І., Музика Б. Ю. Затримання правопорушника в обмеженому просторі на сходовому майданчику та в коридорі: метод. рекомендації. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 56 с.
76. Фізична підготовка викладацького складу вищих навчальних закладів МВС України : навч.-метод. посібник / [С. І. Жевага, К. В. Пронтенко, С. М. Безпалій та ін.]. Житомир : ЖВІ НАУ, 2013. 232 с.
77. Фізична підготовка. Спеціальна фізична підготовка : метод. матеріали для курсантів факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції / О. І. Тьорло, О. В. Флуд. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 61 с.
78. Фізичне виховання. Спеціальна фізична підготовка : методичні матеріали для курсантів І–ІІ курсу факультету з підготовки слідчих / А. П. Василюк, О. І. Тьорло. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 52 с.
79. Флуд О. В., Балущка Л. М. Дії поліцейського в обмеженому просторі на прикладі ліфта: метод. рекомендації. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 25 с.
80. Худякова Н. Ю., Кубрак К. В. Особливості застосування працівниками поліції заходів фізичного примусу / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Національний університет оборони України ім. І. Черняховського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2017. С. 215–217.
81. Червоношапка М. О., Гнип І. Я., Янін В. В. Методологічні аспекти психологічної підготовки у процесі викладання навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських / Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наукових праць. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2019. С. 299–302.
82. Чичкан О. А., Гнип І. Я., Музика Б. Ю., Червоношапка М. О. Захист поліцейського від нападу озброєного правопорушника: метод. рекомендації. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 40 с.

83. Чичкан О. А., Кость М. М. Фізичне виховання у схемах: навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 104 с.
84. Чичкан О. А., Кость М. М., Червоношапка М. О. Фізичне виховання : навч.-практ. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 92 с.
85. Чичкан О. А., Котов С. М., Ліпатов В. Г. Шляхи удосконалення спеціальної фізичної підготовки у підрозділах Національної поліції України / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 лютого 2019 р.). Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського; за заг. ред. В. І. Свистун, О. В. Петрачкова. К. : НУОУ, 2019. С. 73–75.
86. Чичкан О. А., Музика Б. Ю., Голодівський М. Ф. Захист поліцейського від ударів правопорушника ножом / Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 2019 р.). Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. К. : НУОУ, 2019. С. 227–230.
87. Чичкан О. А., Музика Б. Ю., Мороз Т. І. Професійно-прикладна фізична підготовка як важливий елемент загальної підготовки працівників Національної поліції / Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наукових праць. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2019. С. 227–229.
88. Чичкан О. А., Музика Б. Ю., Курляк М. Д. Особливості застосування кайданок працівниками підрозділів Національної поліції. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 33 с.
89. Шутка Г. І., Котов С. М. Вивчення та вдосконалення кидкової техніки : метод. рекомендації. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019, 17 с.
90. Яремко М. О., Костовський М. Г., Голодівський М. Ф. Структура та зміст змагальної діяльності як орієнтири у підготовці спортсменів-единоборців: метод. рекомендації. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. 28 с.

Тьорло Олена Ігоріна,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;
Музика Богдан Юліанович,
старший викладач кафедри;
Флуд Олександр Васильович,
старший викладач кафедри;
Котов Сергій Миколайович,
кандидат історичних наук;
Балушка Людмила Миронівна,
викладач кафедри;
Гнип Ігор Ярославович,
кандидат історичних наук;
Червоношапка Марина Олександрівна,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Застосування заходів фізичного впливу в обмеженому просторі

Навчально-методичний посібник

Редагування *Юлія Глиняна*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 02.11.2020 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 11,86.
Тираж 100 прим. Зам № 39-20.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.